

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

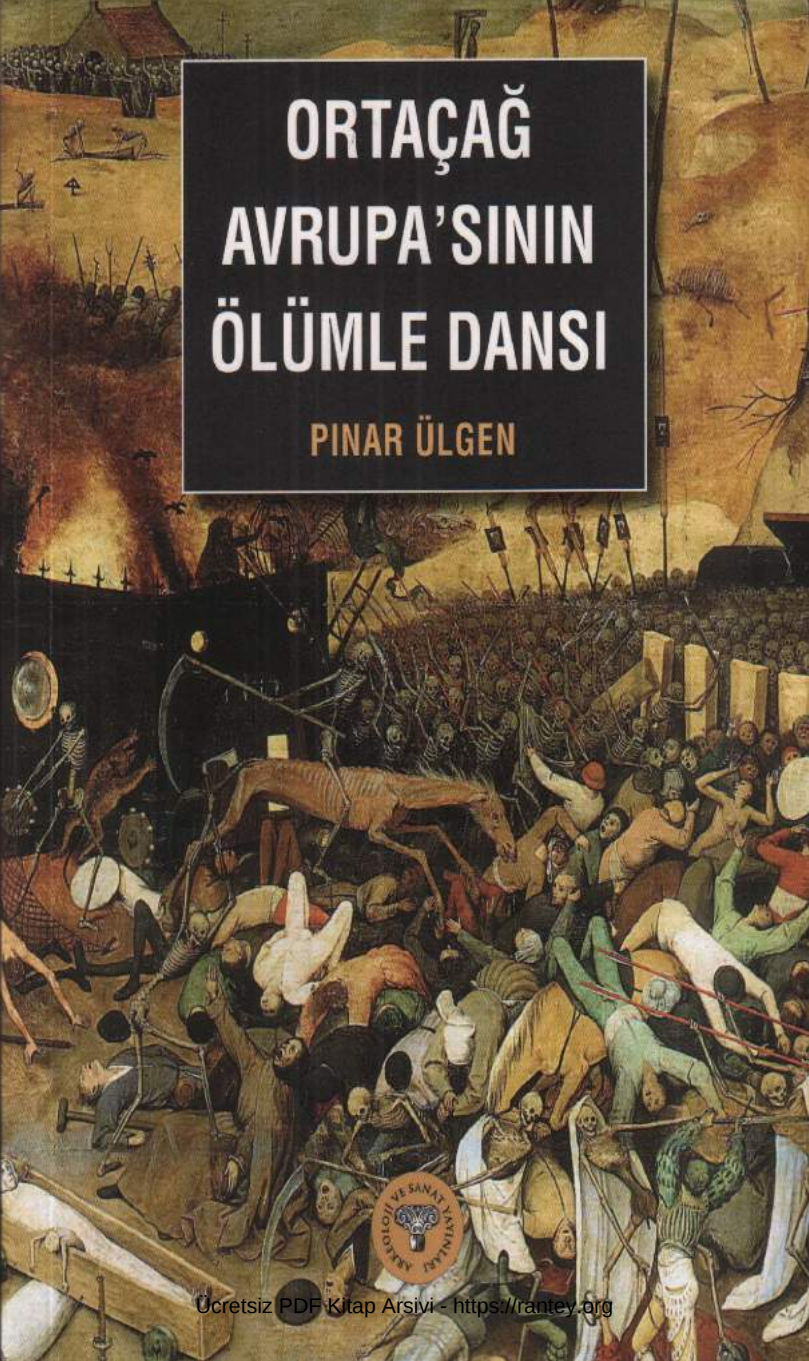
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ORTAÇAĞ AVRUPA'SININ ÖLÜMLE DANSI

PINAR ÜLGEN



.....“Benim kaderim fırtınanın ortasında yaşamakta
Değişen rahatsız edici koşulların olduğu.
Senidaha iyi bir yaş beklemektedir.
Torunlarımız -karanlığın dağınık olduğu anda-
tekrar eski parlaklığına kavuşabilirler”

Şair Petrarch, 1340’lı yıllarda yazılmış.
(Lerner-Meacham-Burns, *Western Civilization*, 357)

ORTAÇAĞ AVRUPA'SININ ÖLÜMLE DANSI

(XIV. YÜZYIL)

PINAR ÜLGEN



ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ORTAÇAĞ AVRUPA'SININ
ÖLÜMLE DANSI
(XIV. YÜZYIL)
Pınar ÜLGEN

Yayımlayan
Nezih BAŞGELEN

Düzenleme
Serdar KIRAN

ISBN: 978-605-396-442-1
Sertifika No: 10459

©2017 Arkeoloji ve Sanat Yayınları Tur. San. Tic. Ltd. Şti.
Hayriye Cad. Cezayir Sok. No: 5/2 Beyoğlu-İstanbul
Her türlü yayın hakkı saklıdır / All rights reserved.
Yayınevinin ve yazarın yazılı izni olmaksızın elektronik mekanik,
fotokopi ve benzeri araçlarla ya da diğer kaydedici cihazlarla
kopyalanamaz, aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Baskı-Cilt: Mim Copy Baskı Teknikleri
İsmetpaşa Cad. No: 2 Kağıthane-İstanbul
Sertifika No: 34256 / İstanbul, 2017

Kitabevi/Satış Mağazası

arkeopera

Yeniçarşı Cad. No: 66/A
34433, Galatasaray
Beyoğlu-İstanbul
Tel.: 0212 249 92 26

arkeoege

Kıbrıs Şehitleri Caddesi
1479 Sok. No: 10/A
Alsancak-Konak-İzmir
Tel.: 0232 422 36 38

www.arkeolojiisanat.com / info@arkeolojiisanat.com
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://arkeoloji.org>

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ: DÜNYANIN SONU MU?	9

BİRİNCİ BÖLÜM

XIV. YÜZYILDA AVRUPA'DA KITLIK VE SALGIN HASTALIKLAR	13
1. KITLIK.....	14
2. SALGIN HASTALIKLAR.....	27
2.1. Cüzzam	27
2.2. Veba.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

XIV. YÜZYILDA AVRUPA'DA SAVAŞLAR VE FİNANSAL KRİZ.....	81
1. SAVAŞLAR	81
2. FİNANSAL KRİZ.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XIV. YÜZYILDA AVRUPA'DA KİLİSE'DE KAOS VE HERETİKLER ..	117
1. KİLİSE'DE BÖLÜNMELELER	117
2. WYCLIFFE'ÇİLER VE HUS'ÇULAR.....	120

SONUÇ	153
--------------------	-----

XIV. YÜZYILDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR	155
---	-----

KAYNAKÇA	156
-----------------------	-----

DİZİN	169
--------------------	-----

ÖNSÖZ

Genel bir tanımlamayla Ortaçağ, geç VI. yüzyılda başlayan ve 1500 yıllarında da devam etmiş olan hatta bazı olayların etkilerinin bitmediğini de varsayarsak 1600'lü yıllara kadar uzatabileceğimiz bir dönemdir. Bu arada çok sıradan bir ifadeyle “karanlık” sıfatıyla kullanılmasına çok alışık olduğumuz bir kavramdır Ortaçağ. Ama gerçekte bu kadar keskin bir ifadeden ziyade bir geçiş dönemi olduğu daha kabul edilebilir bir düşüncedir. Avrupa'nın şekillenmeye başladığı Eskiçağdaki karmaşadan daha farklı olarak kendi içinde bir kültür oluşturma çabası içine girdiği, XVI. yüzyıla kadar her yüzyılın kendi içinde bir denge oluşturduğu, kendine özgü yeni sistemler geliştirdiği, sosyo-ekonomik kültürel ve de siyasi olarak her alanda ileriye doğru bir yükselme çizgisinin yakalandığı bir çağdır Ortaçağ. Bu dönemi şekillendiren bazı önemli unsurlar vardır. Bu unsurlar içinde yer alan Feodalizm, Manorializm ve Hristiyanlığın yayılması, hem sosyal düzeni oluşturmuş hem de yüzyıllar boyunca dengeyi korumuş unsurlardır.

Bütün çağlarda olduğu gibi denge, bu dönemde de değişikliğe uğramıştır. Ancak Ortaçağ, uzun bir zaman dilimini oluşturduğu için Avrupa'daki bu denge unsuru da XIV. yüzyılla birlikte bozulmaya başlamıştır. Bu yüzyılda Avrupa'da önemli olaylar olmuş ve hızlı bir şekilde nüfusu azaltmıştır.

Şöyle ki büyük kıtlık ve kara veba, nüfusun azalmasına sebep olurken siyasi karışıklıklar, Papalıktaki bölünmeler, finansal değişimler, yüzyıl savaşları ve çeşitli heretik akımlar da yeni süreçlere zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmada da Ortaçağ Avrupa'sında yaşanan bu sancılı yüzyılı anlatmaya çalıştık. Ortaçağda Avrupa'nın gerek İslam dünyası gerekse de Grek dünyasıyla olan ilişkileri sonucunda başladığı çeviri hareketiyle kazandığı yükseliş ivmesinde neden XIV. yüzyılda düşüş olduğuna dikkat çekmek istedik. Peki neden mi dikkat çekmek istedik. Çünkü XIV. yüzyıl, bir felaketler yüzyılı idi.....

Doç. Dr. Pınar ÜLGİN

GİRİŞ

DÜNYANIN SONU MU?

Genel bir tarih bakış açısıyla baktığımızda Ortaçağın hep insanlara ürkütücü gelen bir dönem olduğunu görüyoruz. Aslında hiç de öyle olmayan hatta modern dönemlere ışık tutan pek çok yeniliğin temelini atıldığı bir değişim ve yenileşme çağıdır Ortaçağ. Elbette yenileşme ya da değişim ya da çöküş denilebilecek dönemler, bu dönemlerde var olan devletlere ve ülkelere göre değişiklik göstermektedir. İşte Avrupa’da da böyle bir dönem bulunmaktadır. Peki neden XIV. yüzyıl? sorusunun cevabı, tabiki bu yüzyılın tek bir olaya değil de Avrupa’yı sarsan olaylar dizisine sahne olan bir dönem olduğu için çok önemli olmasıdır. Bunu hazırlayan sebepleri görebilmek için önceki dönemlere bakmak gerekir. Ve baktığımızda şöyle bir resimle karşılaşırız: XII. yüzyılda Rhine ve Moselle vadilerinde toprak, X. yüzyıla göre daha değerli hale gelmiştir. Çeviri hareketleri dediğimiz dönem başlamıştır. Avrupa’da ise “XII. Yüzyıl Rönesansı” yaşanmaktaydı. Yani büyük bir değişim dönemi, Ortaçağ endüstri devrimi ve diğer gelişmelerle artık Avrupa şekillenmiştir ve en azından bilim ve teknoloji alanında ne istediğini bilir konumuna gelmiştir.¹

Bu sırada Ortaçağ Avrupa’sında kentler, genişlemekte olup Avrupa ekonomisi de yavaş yavaş rasyonelleşmeye de başlamıştı. Bunun yanı sıra Avrupa’nın gelişiminde çok önemli bir faktör daha ortaya çıkmıştı. Bu faktör de öncekine göre daha fazla Avrupalı olduğu gerçeğinin daha ön plana çıkmış olmasıydı. Bu farkındalık, her alanda kendini hissettirmeye başlamıştı. Kent nüfusununki gelişim, belirgin bir şekilde göze çarpmaktaydı. Örneğin Toskana’daki Pistoia’da nüfus yoğunluğu, beş yüz sene boyunca bir daha erişilmeyecek şekilde artmıştır. Grenoble yakınlarındaki Oisans kentinde 1339’da 13,000 olan nüfus, ancak 1911 yılında

1. Sean Martin, *Kara Ölüm*, (Çev. Cumhur Atay), Kalkedon yay., İstanbul, 2011, s. 27.

13,805'e ulaşabilmiştir. Ayrıca kasabalar, on ya da yirmi bin nüfusu kaldıracak şekilde büyümüşlerdir.²

XIII. yüzyıl sonlarında ise Avrupa'nın ilerleme çizgisinde bir yavaşlama dikkat çekmektedir. Günümüzdeki kriz örneklerine benzer örnekler de ortaya çıkmıştır. Ancak bunun sonuçları, ileriki zamanları nasıl etkileyecekti ? Bu önemli bir soruydu. Bu soru, bize şunları anlatmaktadır. Yani kasaba ve şehirlerin büyümesi, arzı geçmeye başlayan taleple ekonominin daha şehirleşmiş ve endüstrileşmiş bir hal almaya başladığı anlamına gelmekteydi. Ayrıca tarım toprakları kötüleşmeye başlayınca İngiltere'de 1272, 1277, 1283, 1292 ve 1311 yıllarında da kıtlıklar gerçekleşmişti. Diğer taraftan "Kara Ölüm" ortaya çıktığı sırada Avrupa, durgunluk içerisindeydi. Ayrıca Haçlı seferlerinin fiilen bitmesiyle de ortaya bazı ayrılıklar çıkmaya başlamıştı. Çünkü Avrupa, yeni bir oluşum içerisindeydi. Diğer kültürlerden aldıklarını da kendi bünyesine uyarlamaya çalışmaktaydı. Ancak dış faktörlerin de etkisiyle değişimler yaşanmaktaydı. Bu da kaçınılmaz bir sonuçtu. Artık iyi ya da kötü fark etmez sonuçlarına katlanmak durumundaydı Avrupa.

1346 ve 1347 yıllarında ise yoksulluk dikkat çekmekteydi. Sean Martin'in verdiği bilgilere göre Paskalya'da, bütün küçük borç ödemeleri askıya alınmış, en ciddi suçlular dışında herkes haptiden çıkarılmış, sadece Floransa'da 94,000 kişinin ekmeği karneye bağlanmış ve de 4,000 Floransalı yetersiz beslenmeden ölmüştür. Bunun yanı sıra şehir, mali zorluklarla da karşı karşıya kalmıştır. Peruzzi³ bankası, 1343 yılında iflas etmiştir. Ayrıca buna 1345

2. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 27.

3. "Peruzzi", Medici'nin öneminin artmasından önce XIV. yüzyıl şehirlerinin önde gelen ailelerindendi. Ayrıca İtalyan mimarisinin de önde gelen isimlerindendi. 1300 yılında Peruzzi şirketi, yeniden yapıldı. Ve genel itibarıyla bir çeyrek yüzyıl devam eden Floransa ilişkilerinin refah içinde olmasına sebep olmuştur. 1299 yılında kendi vesayeti üzerine Peruzzi'nin Floransa'daki durumunu doğruladı. Ekonomi tarihçileri, Peruzzi'nin hesap defterlerini Ortaçağın en önemli kaynakları arasında göstermektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. De Roover, Raymond Adrien *The rise and decline of the Medici Bank: 1397-1494*, W.W. Norton & Company, New York, Toronto, 1963-1966, s. 3.

yılında Acciaiuolis⁴ ve Bardis⁵ bankaları da eklenmiştir. 1346'da ise Floransa bankerleri, 1.7 milyon florin kaybetmiştir ve buna bağlı olarak bütün ticarethaneler kapanma noktasına gelmiştir.⁶

İtalya'da da farklı bir görünüm vardı. Şöyle ki; Guelphler ile Ghibellineler⁷ arasında rekabet yaşanmaktaydı. Kısacası iç karışıklık vardı. Cenova ve Venedik ise vebanın da etkisiyle huzursuzlardı. Visconti'ler⁸ ise karışıklık yaratmaktaydılar. Ayrıca Alman korsan-

4. "Acciaiuolis", Portekiz ve Brezilya'da "Acciaioli", "Acciainoli", "Accioly", "Accioli" ve "Acyoly" şeklinde de yazılan bir ailenin adıdır. Acciaioli ailesi, XIII. yüzyılda Yunanistan'dan Batı Avrupa'ya kadar branşları olan çok güçlü bir banka kurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Peter Lock, "Acciaiuoli family", (Ed. Alan V. Murray), *The Crusades: An Encyclopedia*, 2006, s. 3. Bu konuyla ilgili okunabilecek bazı kaynaklar: Kenneth M. Setton, *A History of the Crusades: Volume III—The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, University of Wisconsin yay., Madison, 1975; Kenneth M. Setton, *Catalan Domination of Athens 1311–1380*, Londra, 1975.

5. "Bardis" aslında "Bardi" olup güçlü bir bankaya sahip olan Floransalı etkili bir ailedir. "Compagnia dei Bardi" adlı bir şirkete sahip olup XIV. yüzyılda Bardis, İngiltere Kralı III. Edward'a 900.000 altın florini, her iki ailenin işbirliğine öncülük eden Peruzzi ailesinden ödünç aldığı 600.000 florini geri ödemedi başarısız olunca, buna karşılık bir borç olarak ödemiştir. Finansal anlamda XV. yüzyıl boyunca çeşitli Avrupa kentlerini yönetmeye devam etmiştir. Hatta Christopher Columbus'a kadar...Ayrıntılı bilgi için bkz. F. Guidi-Bruscoli, "John Cabot and his Italian financier", *Historical Research*, 85, S. 229, s. 372-393; Natalie R. Tomas, *The Medici Women: Gender and Power in Renaissance Florence*, Ashgate yay., Aldershot, 2003, s. 16-17.

6. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 28.

7. "Guelphs–Ghibellines", Orta ve Kuzey İtalya'daki İtalyan şehir devletlerinde bir dereceye kadar Kutsal Roma İmparatorunu ve Papa'yı destekleyen gruplardır. XII. ve XIII. yüzyıllar boyunca bu iki parti arasındaki çekişme, Ortaçağ İtalya'sının iç politikalarını özel bir şekilde şekillendirmişti. İtalya'daki Guelphs ve Ghibellines arasındaki bu bölünme, XV. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Edward Armstrong - Cecilia M. Ady, *A History of Milan under the Sforza*, Methuen yay., 1907.

8. "Visconti", Ortaçağın İtalyan soylu hanedanlıklarından iki tanesinin adıdır. Bunlardan birincisi Pisa Cumhuriyeti'ndedir ve XII. yüzyılın ortasında yaşamışlardır. Diğeri ise 1277 yılından sonra Milan kentinde güçlenmiş ve bu durum, 1447 yılına kadar devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. John Rigby Hale, *A Concise Encyclopaedia of the Italian Renaissance*, Thames & Hudson, Londra, 1981, s. 352; George L. Williams, "Two: The Papal Families at the Close of the

lar da yapabildikleri ölçüde ganimet toplamaktaydılar. Ayrıca bir diğör önemli nokta da, Roma'nın durumuydu. Yani Papalığın, Avignon'a gitmesinden dolayı yaşanan sorunlardı.⁹

Kırsal bölgelerde de büyük ekonomik sıkıntı içerisinde olan lordlar, köylüler üzerindeki eski haklarını yeniden almak istiyorlardı. Bunun yanı sıra nüfusun azalmasıyla ortaya çıkan işgücü eksikliği karşısında, köylülerin daha iyi ücret ve koşullar için başka yerlere gitmesini engellemişlerdi. Fransa'da 1358 yılında en şiddetli köylü isyanlarından biri olan Jacquerie Ayaklanması ve ardından İngiltere'de 1381'de gerçekleşen Köylü Ayaklanması sırasında Canterbury başpiskoposu Simon Sudbury'nin öldürölmesi önemli olaylar arasındadır. Bu karşılıklı savaşın temelindeki asıl etken, lordların dayatmaya çalıştığı eski kısıtlamalar karşısında zengin köylülerin rahatsızlık duymasıydı. Ardından da Papalığın kendi içinde yaşadığı sorunlar derken XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyılın başında daha küçük çapta yinelenen veba salgınları gerilimlerin artmasına yol açmış ve devamında insanın ölümlü doğası, en canlı konu olarak Ortaçağdaki yerini almış oldu.¹⁰

Göröldüğü üzere Thucydides'in çalışmalarında kullandığı prensip gibi çağ değışse bile sosyal ve ekonomik olgular aynı kalmaktadır. Bu doğrultuda Avrupa'nın da gerilimli yüzyılı başlamış oluyordu. İşte Avrupa'nın XIV. yüzyıl gerçeğı....

Middle Ages, 1200-1471", *Papal Genealogy: The Families and Descendants of the Popes*, 1998, s. 33-35.

9. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 28.

10. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, (Çev. Erdem Gökyaran), Kabalcı yay., İstanbul, 2015, s. 292.

BİRİNCİ BÖLÜM

XIV. YÜZYILDA AVRUPA'DA KITLIK VE SALGIN HASTALIKLAR

“Neredeyse her şeyi kaybettik ve huzur bulamadık. Kayıplar telafi edilir gibi değil, ölümün yarası da iyileşecek gibi değil. Tek bir teselli var: Evvelce gidenlerin yolunu izleyeceğiz. Sürdürdüğümüz hayat bir uykudur; ne yaparsak yapalım, rüya görüyoruz. Yalnızca ölüm, bizi uykudan uyandırır ve rüyalarımıza son verir. Bundan önce uyanmış olmayı diliyorum”¹¹

Şair Petrarch

Evet Ortaçağ ve bu dönemde yaşanan olumsuzluklar nelere sebep olmuştu? Peki Hangi Ortaçağ? İşte bu soru, her zaman akla gelen ancak cevabı net olarak verilemeyen bir sorudur. Çünkü Ortaçağ, Eskiçağdan sonra tüm gelişmelerin ve değişimlerin yaşandığı karmaşıklıktan çıkılarak Ortaçağ aydınlığının yaratılmaya çalışıldığı bir dönemdir. Ancak halkın Ortaçağı mı, entellektüellerin Ortaçağı mı yoksa kilisenin Ortaçağı mı ya da endüstri devriminin yaşandığı Ortaçağ mı diye çeşitli sorular akla gelmektedir. Belki de Ortaçağın en önemli yanı bu çağın genel kavramlar ve tümeller üstüne yapılan tartışmalarla yüklü bir dönem olmasında somutlaşmaktadır. Dolayısıyla Ortaçağ, Eskiçağı tamamen içselleştirmiştir denilebilir.¹²

Evet buradaki Ortaçağa gelince bu, hepsini de içine alan XIV. yüzyıla özgü bir Ortaçağdır. Ve de XIV. yüzyıl bir felaketler alanıydı Avrupa için. Bunların bazılarını insan yapımı Yüzyıl savaşları, Avignon Papalığı ve büyük Schizma...vs. gibi olaylar oluştururken

11. Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, (Çev. Mehmet Moralı), Alfa yay., İstanbul, 2014, s. 565.

12. Betül Çotuksöken, *Ortaçağ Yazıları*, Notos yay., İstanbul, 2011, s. 164.

diğer tarafta karanlık olmayan bir Avrupa'yı gerçek bir karanlık çağ içine göndermek için yeterli olan büyük kıtlık ve kara veba oluşturmaktaydı.¹³

1. KITLIK

Coğrafi ve ekolojik olarak incelediğimizde Ortaçağda Avrupa, 1300 gibi erken zamanlarda bazı değişimler yaşamaya başladı. İlk başlarda dünyanın ikliminin değişmeye başlamasıyla birlikte Avrupa'nın iç kesimlerinde sıcaklık ortalama değerden düştü. Bu durumun ilk sonucu, 1315-22 yılları arasında gerçekleşen adına "Büyük Kıtlık" denen olaydır. William Jordan, "The Great Famine" adlı kitabında bunu belgelemiştir. Hatta Jordan, 7 yıllık bir süre boyunca devam eden yüksek derecede bir yağmur yağışından bahsetmektedir. Batı'da ardışık 150 gün boyunca durmadan yağmur yağdığı bu bilgiler arasında yer almaktadır. Bu yağmur-lar, ekim yapmayı imkansız kılmıştır. İnsanlar, ağaç kabuğu ve kuş gübresi yemeye başlamıştır hayatta kalmak için. Soğuk hava, buralarda 7 yıl boyunca etkisini sürdürmüştür. Büyük kıtlık, bazı kaynaklarda "7 Yıllık Kıtlık" olarak da adlandırılmaktadır. Ortaçağ tarihinin dönüm noktalarından biridir.¹⁴ Aşırı derecede yağmurlu ve serin geçen yazlar, bu 1315 yılındaki kıtlığa zemin hazırlamıştır.¹⁵

1300 yılından itibaren, Batı Avrupa'da doğan her çocuğun (nere-deyse) karşılaştığı, 30 yaşından 35 yaşına kadar olan yetişkinler-de ise yaşamları boyunca bir yada iki defa karşılaştığı bir tarım (agrarian crisis) krizi şiddetli şekilde ortaya çıkmaya başladı.¹⁶

13. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lynn Harry Nelson, *The Great Famine (1315-1317) and the Black Death(1346-1351)*, 2001.

14. B. Fagan, *The Long Summer: How ClimateChanged Civilization*, Basic Books, New York, 2004, s. 247-49; H. Lamb, *Climate, History and the Modern World*, Routledge, GuildfordSurey, s. 195; W. C. Jordan, *Great Famine: Northern Europe in the EarlyFourteenth Century*, Princeton University yay., 1996, s. 16-19.

15. W. C. Jordan, *Great Famine: Northern Europe in the Early Fourteenth Century*,s. 16-19.

16. H. Miskimin, *The Economy of Early Renaissance Europe*, Cambridge University yay., Cambridge, 1975, s. 26-27.

Daha eski zamanlara bakıldığında ise Fransa'da toprak ekimi mart ayında başladı; yaz haziran başında gelir ve eylülün ilk günlerine kadar devam ederdi. İngiltere'de köyler, Dartmoor'un yüksek tepelerine kadar tarlalar da kuzeydeki topraklara kadar yayılır ve bağlar da kuzeyde York'a kadar uzanırdı. Roma döneminin son yüzyıllarında, buzların örttüğü Alpler'deki bakır madenleri yeniden açılmıştı. Kuzey okyanuslarının buz tabakası erimişti. İki yüzyıl boyunca İngiltere'nin nüfusu üçe katlanmıştı. Fransa'da, 1100'lü yıllarda 6,2 milyon kadın ve erkek, XIV. yüzyılın başlarında ise neredeyse 17 milyona ulaşmıştı.¹⁷

Sonraki zamanlarda iklimbilimciler, bu geçici duruma yeni bir ad vermişlerdir: "Ortaçağ İlık Dönemi" ya da "Ortaçağ İklim Anormalliği"¹⁸.

İlık dönemin beş yüz yıllık yaz mevsimi, tam anlamıyla sona ermemişti. Ama 1310 yıllarından başlayarak Avrupa, hiç görülmemiş bir şekilde sıcaklık düşüşleri yaşadı. Bunu artan yükselişler, şiddetli fırtınalar, sağanak yağmurlar, su baskınları izlemiştir. Flandre şehrini istila etmeye çalışan Fransızlar, çamura saplanıp geri dönmek zorunda kalmışlardır. Pluscarden kroniğinde "1310 dolaylarında İskoçya krallığında öyle bir kıtlık ve yiyecek yokluğu yaşandı ki . . . insanlar, at ve diğer murdar hayvanların etlerini yemek zorunda kaldılar," şeklinde bilgiler yer almaktadır. "İl. Edward'ın Kötü Zamanları Üzerine Şiirler" başlıklı siyasal broşüründe "yoksulların dünyada çektiği açlık ve kıtlık" diye söylemlerine de yer verilmiştir. Bu arada hayvanlar, açlıktan öldü, mısır da çok azaldı. "Sonra tüm ülkeyi etkileyen başka bir durum oldu. Daha önce hiç görülmedik şekilde şiddetli bir kış yaşandı. Sığırlar, hep öldü ve birdenbire toprak, boş kaldı".¹⁹

17. Brian Fagan, *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850*, Basic Books, 2000, s. 16-17; William Chester Jordan, *The Great Famine*, s. 12.

18. Brian Fagan, *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850*, s. 3-21.

19. *The Political Songs of England, from the Reign of John to That of Edward II*, (Der. Thomas Wright), I 839, s. 323, 342; Orta İngilizce'den çeviri; Neville Brown, *History and Climate Change*, 2001, s. 252.

Bu konunun araştırmacıları, kıtlığın sebeplerini 5 kategoriye ayırmaktadırlar:

1. Üretim çevresinin düşmana ait olduğu yerlerde gerçekleşen fiziksel kıtlıklar (Mısır'da görüldüğü gibi).

2. Yüksek oranda gıda transferinin yapıldığı kırsal alanlarda ortaya çıkan transfer halindeki kıtlıklar (Antik Roma'da görüldüğü gibi).

3. Gıdaların fazla olduğu bölgelerde, ortaya çıkan sosyal sistemlerin, kültürel uygulamaların ve aşırı nüfusun yol açtığı kültürel kıtlıklar (Roma imparatorluğunun düşüşünden sonra Batı Avrupa'da görüldüğü gibi).

4. Gıda fazlasının bulunduğu bölgelerde ya da bölgesel politik sistemlerin ve bölge politikalarının üretimi ve mevcut yiyeceklerin dağıtımının belirlendiği ve kendi kendine yeten bölgelerdeki politik kıtlıklar. (Örneğin 1980'lerde Ethiopia denilen bölgelerde XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar olan kıtlıklar. Doğu Avrupa'da görüldüğü gibi)

5. Kişi başına düşen gıdalardaki kalori mevcudiyetinin kalıcı olarak açlık seviyesinin biraz üstünde olduğu ekonomik sistemlerde ortaya çıkan nüfusa bağlı kıtlıklar. (Özellikle Hindistan ve Çin'de son 200 yıl boyunca Asya'da görülen kıtlıkların çoğunluğu.)²⁰

6. XII. ve XIII. yüzyıllarda tahıl ve hasatlardaki problemler de pek çok genel kıtlığa yol açmıştır.²¹

İngiltere'de de 1300 ile 1400'lü yıllar arasında kıtlıktan kaynaklanan %10-11 civarında keskin bir düşüş göze çarpmaktadır. Ancak 1350'den sonra fiyat artışında azalma görülmektedir. Bütün tahıllarda olmamak kaydıyla özellikle arpada bu durum görülmektedir.²²

20. Donald L. Plucknett, "Saving Lives Through Agricultural Research", s. 6.

21. C. R. Bowlus, "Ecological Crises in Fourteenth Century Europe", *Historical ecology: Essays on Environment and Social Change*, (Ed. L. Bilsky), National University publications, s. 95-96.

22. Gregory Clark, "Markets and Economic Growth: The Grain Market of Medieval England", *UCD*, s. 22

Hatta İngiltere ve Kuzeybatı Avrupa, 1314 yılı yaz aylarında en yağmurlu dönemini yaşamış ve 1315 yazı daha da kötü geçmiştir. Northumberland'daki manastırından yazan keşiş Trokelowe-lu John, "Saman, suyun altında o kadar uzun zaman kaldı ki, ne biçilebildi ne de toplanabildi ve ürün de olgunlaşamadı. Ayrıca yaz güneşinden besinini alamadı. Ve Almanya'nın Salzburg kenti "öyle bir su baskını gördü ki, sanki tufan gelmişti" diye yazmıştır.²³

Vitalis, Norman St. Evroult Vakayinamesi'nin 1319 yılı kaydından "Bu yıl, doğa güçlerinde büyük zarara yol açacak şekilde muazzam bir kargaşa var" ve ayrıca Fordunlu John'un, "1321 yılında çok sert bir kış yaşandı, insanlara çok acı verdi ve neredeyse bütün hayvanları öldürdü" şeklindeki ifadelerini aktarmaktadır.²⁴

Fransa'da ise durum çok da farklı değildi. Ypres kentinde kıtlıktan dolayı on kişiden biri ölmüştü. Tournai'de ise bir gözlemci, "Her gün, erkek kadın, zengin yoksul, genç yaşlı o kadar çok insan ölüyordu ki, hava kokuyordu" demiştir. İşleri daha da kötü hale getiren, bu iki yılın önemli bir bölümünde, bir kuyruklu yıldızın Avrupa'nın çoğunluğunda görülmüş olmasıdır. Fransa kralının kraliyet hekimi ve amatör astronom Geoffroy de Meaux, kuyruklu yıldızın gece gündüz görülebilecek kadar parlak olduğuna dikkat çekmiştir. XIV. yüzyıl bilginleri, bu kadar parlak bir kuyruklu yıldızın, ürünün kötü olacağına, hırsızlık ve kargaşanın artacağına, gerçek ve adaletin azalacağına işaret ettiğine dair bir görüş ileri sürmüşlerdir. Baltık Denizi'nden Akdeniz kıyısına birçok felaket haberini inceleyen bir Alman vakanüvis, "Tüm dünya sıkıntıdaydı" diye yazmıştır.²⁵

23. John Aberth, *From the Brink of the Apocalypse*, 2001, s. 34; John Kelly, *The Great Mortality*, 2006, s. 58.

24. Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, (Çev. Thomas Forester), c. 4, 1856, s. 264-265.

25. Lynn Thomdike, *A History of Magic and Experimental Science*, 1934, s. 285-286; Brian Fagan, *The Little Ice Age*, s. 39-40; F. Donald Logan, *A History of the Church in the Middle Ages*, 2002, s. 276.

Genel olarak bakıldığında bu kıtlığın büyük olarak adlandırılmasının sebebi, bu dönemde İngiltere’de yarım milyon insanın, bu süreçte ölmüş olmasıdır. Flanders ve Almanya nüfusunun yaklaşık %15 ile %10’u ölmüştür. Bu veriler de durumun ciddiyetini göstermektedir. Avrupa’nın kırsal nüfusunun bilinmeyen büyük bir oranı da buna dayanmamıştır. Ayrıca hayatta kalanların da bağışıklık sistemleri zayıfladığından hastalıklara karşı savunmasız hale gelmişlerdir. Bir nevi vebanın bu kadar etkili olmasında kıtlıktan hayatta kalmayı başaranların vücut dirençlerinin düşmüş olması da etkilidir. Bunun en belirgin örneği de bu insanların, 1348-51 yılları arasındaki veba hastalığına yakalanmış olmalarıdır.²⁶

Büyük kıtlık, ilk olarak 1315-1317 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1322’ye kadar devam etmiştir. Bunun yanı sıra kıtlık sırasında İngiltere ve Wales’de hayvanların %63’ü 1319- 1320 yıllarının nisan ve eylül ayları arasında ölmüştür.²⁷

Bu konuda Balthasar Russow tarafından yapılan Livonian Kroniği²⁸ kıtlıktan bahseden tek kaynak olup gerçekte bu metin, kıtlık korkularını, sebeplerini ve tasvirlerini içermektedir: Şöyle ki:

“M.S. 1315 yılında Livonia’da ve çevresindeki alanlarda kısa süreli bir tahıl ve gerekli yiyecek stokunun kıtlığı, endişeyle paralel olmayan kıtlık korkusuna sebep olmuştu. Milyonlarca insan öldü ve ölü bedenler ya atıldılar ya da büyük mezarlara gömüldüler. Bazı anne ve babalar, kendi çocuklarını öldürüp yediler ve hiç ekmek kalmadığında bazı anne ve babalar da çocuklarını saunalara kilitlediler ve böylece çocuklar boğuldular...” Ayrıca bu kıtlık ve

26. Philip Slavin, *How Great Was the Great Famine of 1314-22 Between Ecology and Institutions*, Yale University, 2009, s. 12

27. Philip Slavin, *How Great Was the Great Famine of 1314-22 Between Ecology and Institutions*, s. 11-12.

28. Livonian Kroniği, 1206-1227 yıllarındaki Haçlı seferi hakkında bilgi veren bir eserdir. Bu sefer boyunca Katolik toprakları dışında savaşmışlar ve başarısız olmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. William Urban, *Livonian Crusade*, America Üniversitesi yay., 1981; Jonathan Riley-Smith, *The Crusades: A History*, Continuum International yay., 2005, s. 161.

tahıl eksikliği 3 yıl devam etti ve bunun sebebi, tarlalarda her yıl arpa ve çavdarların donmuş olmasıydı.²⁹

Bunun yanı sıra XIII. yüzyılın sonlarında başlayan XIV. yüzyılın ortalarına kadar yayılan ve doruğa ulaşan yağışlarda da düşüş eğilimi göze çarpmaktadır.³⁰

Başka bir açıdan da bakıldığında Avrupa'nın nüfus durumu, geç XIII. yüzyılda en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Nüfus, 1315 yılında düşmeye başlamıştır. Bunu etkileyen de 1315-17 yıllarındaki bu kıtlıktır. Bu dönemde tahıl kıtlığı da yaşandığından Avrupa tarihinin en kötü kıtlığı olarak adlandırılmaktadır. Pek çok insan ölüme terk edilmiştir özellikle de yoksullar.³¹

Böylece kuzeydoğu Avrupa, Batı Avrupa gibi daha sıcaklardan soğuk sıcaklara uygulandığı görülmüştür. Bu değişim, Avrupa'nın diğer bölgelerindeki büyük kıtlıkla bağlantılı olmuştur.³²

Emmanuel Le Roy, Ladurie ve Pierre Alexandre gibi Avrupa iklimi üzerine çalışan tarihçiler, iklimin özellikle Kuzey Avrupa'da kötüleştiğini belirlemişlerdir. Uzun ve aşırı soğuk dönemler ve sel gibi yağmur dalgaları, kıtlığın daha önce görülmemiş düzeyde geri gelmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum, 1315 yılından 1322 yılına kadar devam etmiştir.³³

Büyük kıtlığın varlığıyla ilgili her ne kadar çok farklı görüşler bulunsada bu, bir gerçektir.³⁴ Fakat acaba diyebileceğimiz konu,

29. Heli Huhtamaa, *Frosts, Floods and Famines Climate in Relation to Hunger in North-East Europe, A.d. 1100-1550*, University of Eastern Finland Faculty of Social Sciences and Business Studies, 2011, s. 51.

30. Heli Huhtamaa, *Frosts, Floods and Famines Climate in Relation to Hunger in North-East Europe, A.d. 1100-1550*, s. 51.

31. Jean Paul Chavas - Daniel W. Bromley, *Journal of Agricultural Economics*, c. 56, 2, 2005, s. 224-225.

32. Heli Huhtamaa, *Frosts, Floods and Famines Climate in Relation to Hunger in North-East Europe, A.d. 1100-1550*, s. 52.

33. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, (Çev. Timuçin Binder), İstanbul, 2008, s. 180.

34. W. C. Jordan, *Great Famine: Northern Europe in the Early Fourteenth Century*, s. 16-19.

Kuzeydoğu Avrupa'da ortaya çıkıp çıkmadığıdır? Huberth Lamb, Rusya'da ve Doğu Avrupa'nın diğer bölgelerinde de kıtlığın ortaya çıktığından bahsetmektedir. Fakat Ortaçağ'da Doğu Avrupa'daki büyük kıtlığı çok yıkıcı bir kıtlık olarak görmediğini belirtir.³⁵ Bu durumda Batı Avrupa'daki kıtlık, "Büyük Kıtlık" olarak adlandırılmaktadır.

Bununla beraber çok ilginçtir ki; Danimarka'daki Ortaçağ kaynakları, Danimarka'da büyük kıtlığın olduğuna dair hiç kanıt olmasa bile, Hybel ve Poulsen adlı araştırmacılar, Kuzey Avrupa'yı sarsan bir kıtlığa inanmaktaydılar. Şöyle ki; "hiçbir Danimarka mektubu ya da 1310-1321 yıllarından kalan diğer belgelerde salgınlar, kıtlık ve hava değişimine dair iz yoktur.[...]" başka bir deyişle gördüğümüz kadarıyla XIV. yüzyılın ikinci 10 yılında havanın anormal olduğu yıllar hakkında Danimarka yıllıklarındaki kıtlık bilgisi doğrulayan Avrupa'nın diğer alanlarından daha fazla kanıt bulunmaktadır. Bu kanıt, Danimarka'yı genel Avrupa kalıbı içine oturtmuştur.³⁶

Geç Ortaçağ İtalya'sında da Avrupa'da olduğu gibi sık sık kıtlık yaşanmıştır. XIV. yüzyılın ilk yarısında 4 büyük kıtlık yaşanmıştır. 1302-03, 1328-30, 1339-40, 1346-47 erken 1275-77 yılındaki kıtlıkla birlikte bunlar, büyük çapta olanlar olarak görünmektedir. Burada 1328-30 yılındaki kıtlık, 1315-17'deki büyük kriz, Avrupa için anlam ifade ediyorsa, İtalya için de aynı anlama gelmekteydi. 1346-47'de olan ise XIV. yüzyılın en kötü kıtlığıydı. 1345 sonbaharından itibaren, 1346-47 Güney Avrupa'nın büyük alanında etkili olmuştur. Örneğin Floransa'da şehir otoriteleri, halkın halk fırınlarından ekmek toplamasına izin veren 94.000 sertifika dağıtmıştır. 85.000-90.000 kişilik şehirde kişi başına 1 sertifika, kent nüfusunun tamamının halkın yardımına getirmek zorunda idiler. Bununla birlikte bir dereceye kadar insan kayıplarıyla karşılaş-

35. H. Lamb, *Climate, History and the Modern World*, Routledge, Guildford Surrey, s. 199, 206, 207.

36. N. Habel&B. Poulsen, *The Danish Resources c. 1000-1550: Growth and Recession, 1569-1462*, Leiden, Brill, 2007, s. 34.

tırıldığında bu kıtlığın nüfusa etkisi, kara vebanın nüfusa etkisi kadardı. Bu da İtalya'ya 1347 yılında yayılmış ve bir sonraki yılın sonuna kadar Peninsula'da bütünüyle görülmüştür. İtalya nüfusunda yaklaşık %60-30 arasında bir kayıp vardır. Erken modern dönemde de 1590-93, 1618-22, 1628-29 yıllarında da benzer sebeplerden kıtlık olmuştur.³⁷

1347-49 dönemi ile 1629-32 salgınında da iklimsel sebepler, ön plandadır. Gerçekten de kötü hava, kıtlık ve vebaya sebep olmuştur. Kıtlık ve veba, kıtlık ve savaş hepsi birbiriyle bağlantılıdır.³⁸

Buna bağlı olarak tüm bunlar, "Disaster" olarak adlandırılmaktadır. Tarihçilerin de en çok tartıştıkları soru, "Disaster nedir?" idi. Bu, çağlara göre nasıl bir değişim göstermiştir? Şöyle ki; Gerhard Waldherr'e göre Eskiçağda depremler, normal birer olay olarak algılansa bile Antikçağ literatüründe normal olmayan ya da olağandışı olaylar olarak adlandırılmıştır.³⁹

Bu alanda Arap literatürünün Ortaçağıyla felaketlerle ilgilenen ünlü kişiler; depremler ve salgınlar olarak Nicholas Ambraseys, Charles Melville, Mustafa Anwar Tahir ve Ortaçağ İslam tarihinde vebayı keşfeden Michael Dols ve Lawrance Conrad bulunmaktadır.⁴⁰ Araştırmalar sonucunda deprem gibi felaketlerin ardından hep veba, ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bu tür olayların gerçekleştikleri coğrafya değişse bile birbirlerinin tetikleyicileri olduklarını göstermektedir.

Büyük kıtlığın sonuçları arasında fiyatlardaki değişim de bulunmaktadır. Şöyle ki; sıcaklıktaki değişim, soğuk hava ya da yağmur,

37. Donatella Strangio, Guido Alfani, Luca Mocarelli; *Famines in Italy : A Chronology and a Short Account (1250-1810)*, s. 11-12, 20.

38. B. Campbell, "Cause and Effect?- Physical Shocks and Biological Hazards", (Ed.S. Cavaciocchi), s. 20.

39. Anna Akasoy, "Islamic Attitudes to Disasters in the Middle Ages: A Comparison of Earthquakes and Plagues", *The Medieval History Journal*, 10, 2007, s. 388.

40. Anna Akasoy, "Islamic Attitudes to Disasters in the Middle Ages: A Comparison of Earthquakes and Plagues", s. 389.

hepsi birer problemdi. 1315-17 yıllarındaki büyük Avrupa kıtlığı, 1315 yazı boyunca sıcakların çok düşük olmasının bir sonucudur.⁴¹

1377 yılında nüfus, 2,5 milyon, 1348 yılında 4,81 milyon, 1315 yılında 4,69 milyondur. Dolayısıyla Büyük kıtlık, 1325 yılına kadar nüfusla birlikte 4.12 milyon %12'lik bir düşüşü göstermektedir. Özellikle de 1348 yılında nüfus, 4.81 milyondan düşmüştür. 1351'de 2.60 milyona, 1377 yılında 2.50 milyona düşerek %48'lik bir azalma söz konusudur. İlk zamanlarda kişi başına 2000 kilo kalori düşerken, Ortaçağ İngiltere'si gibi tarım ekonomisi, düşmeye başlayan bir yerde, kişi başına günlük 1500 kilo kalori düşmektedir. Veba'dan sonra toplumun ihtiyaçları daha fazla olmuştur. Veba'dan önceki yarım yüzyılda İngiliz toplumunda kişi başına 1300 kilokalori düşmektedir.⁴²

Fransa'da ise 501-1500 yılları arasında 75'den fazla kıtlık olmuştur. Kıtlıklar, sıklıkla İngiltere, İrlanda, İskoçya, Wales, Almanya, Danimarka ve İsveç'te gerçekleşmiştir. Avrupa'nın tümü 1315-17 yılları arasındaki büyük kıtlıktan etkilenmiştir. Neredeyse 4/1'den fazlası etkilenmiştir. Yani Avrupa nüfusunun büyük çoğunluğu, kıtlıktan ve Kara ölüm denilen vebadan ölmüştür. Batı Avrupa, bunun için yeni bir gıda reformu dahi geliştirmiştir. Sonraki yüzyıllarda da benzer durumlar yaşanmıştır. Örneğin 500 binden fazla insan, Batı Rusya ve çevresinde 1601'de başlayan her 3 yılda bir tekrarlayan kıtlıklarda ölmüştür. Bu sık aralıklarla gerçekleşen kıtlıklar, tüm Ortaçağ –Rönesans ve Endüstri Devrimi– boyunca devam etmiştir. Hatta İtalya nüfusunun 3/2'sinin 1347'deki kıtlıkta öldüğüne inanılmaktadır. İrlanda'daki büyük kıtlık ise 1845'de başlamış ve 5 yıl boyunca devam etmiştir. Hatta yarım ya da bir milyon insan ölmüş ve diğer bir milyon insan da Amerika'ya göç etmiştir.⁴³

41. Cormac O Grada, *Famine: A Short History*, Princeton University yay., 2009, s. 15.

42. Stephen Broadberry, Bruce M. S. Campbell, Bas van Leeuwen; "English Medieval Population: Reconciling Time Series and Cross Sectional Evidence", *Medieval Poulation* 7, 2010, s. 12-13.

43. Donald L. Plucknett, "Saving Lives Through Agricultural Research", *Issues*

Bunun yanı sıra İngiltere'deki tahıl fiyatları adım adım düşmüştür. 1375'den sonra. Neredeyse bir yüzyıl düşük derecede kalmıştır. Veba sonrasında İngiltere'de ücretlerdeki artışta da değişkenlik söz konusudur. XIV. yüzyıla kadar gerçek ücretler, Ortaçağdaki zirve seviyesine yükselmiştir.⁴⁴

Bunun yanı sıra İngiltere'nin nüfusu azalmıştır. Vebadan sonra tarımda çalışacak işçi dahi bulamamışlardır.⁴⁵

İngiltere'deki bu tablo, bir Malthusian Senaryo'suyla (Malthusian Senaryosu) ortaya çıkmıştır. Bu değişimi ortaya çıkaran ya aşırı ya da nadir olan hava koşullarıdır. Bu kıtlık, beraberinde başka felaketleri de getirmiştir.⁴⁶

Ayrıca serflik, sona ererken işgücünde ciddi bir azalma ve yoksunluk, söz konusuyken sonuç olarak ücretlerde de gerçek bir artış olmuştur. Ama bu değişimler, XIX. yüzyıla sarkmamıştır. Sosyal statülerine göre insanlara diyet uygulaması ve ev edinme gibi durumlarda artış gözlemlenmektedir.⁴⁷

in Agriculture, Consultative Group on International Agricultural Research, 1, United States, 1991, s. 6.

44. C. Dyer, *An Age of Transition? Economy and Society in England in the Later Middle Ages* Oxford University yay., UK, 2005; J.H. Munro, "Before and After The Black Death: Money, Prices and Wages in the Fourteenth Century England", *In New Approaches to the History of Late Medieval and Early Modern Europe Selected Proceedings of Two International Conferences at the Royal Danish Academy of Sciences and Letters*, Copenhagen, Historisk-filosofiske Meddelelser, c.104, 2009, s. 335-364.

45. *Medieval British Society, 1066-1485*, s. 115.

46. Jean Paul Chavas -Daniel W. Bromley, *Journal of Agricultural Economics*, c. 56, 2005, s. 224, 225, 232.

47. Sharon N. Dewitte, *Mortality Risk and Survival in the aftermath of the Medieval Black Death*, (Ed. Andrew Noymer), United States of America, s. 1,24,28; L.R.Poos, *A Rural Society after the Black Death: Essex 1350-1525*, Cambridge University yay., Cambridge, 1991; M. Bailey, T.S. Ashton; "Demographic Decline in Late Medieval England", *Some Thoughts on Recent Research Economic History Review*, 49, 1996, ss. 1-19; C. Dyer, *Making a Living in the Middle Ages-The People of Britain 850-1520*, Yale University yay., New Heawen, 2002.

İşgücündeki yoksunluk, işçiler için yeni özgürlükler, işverenler için de yeni ölçütler sunmaktaydı. Verilen işçi sayısı, veba öncesi-nden daha küçük orandaydı; ancak yeni şartlar sadece ücret-lerde değil ödeme, ekstra yemek, giyinme gibi işçileri etkileyecek konular için de geçerliydi.⁴⁸

Bu diyetler, bir diğer taraftan kişilerde bağışıklık sistemi hasta-lıklarına yol açmıştı. Çünkü insanda yetersizlik oluşturunuyordu.⁴⁹

1100'lü-1400'lü yıllar arasında Ortaçağ insanı veba, kıtlık ve Avrupa'nın tümünü saran, çok kötü zamanlar geçirmişti.⁵⁰ Kısa-cası 1315-17 yılları arasında ise Avrupa, en kötü kıtlık dönemine şahit olmuştu.⁵¹

Hatta bu kıtlık, etkisinin büyüklüğünden dolayı Ortaçağda "Me-dieval bullion famine" olarak da adlandırılmaktadır.⁵²

Anlaşıldığı gibi 1315 yılında başlayıp 1317 yılına kadar devam eden büyük kıtlık, Fransa'dan Rusya'ya kadar pek çok yeri etki-lemiştir.⁵³

Bu kıtlık olayları sonradan yeniden ortaya çeşitli şekillerde çıkmıştır. Daha çok insanoğlunun biyolojik rejimi ile birleşmiştir ve onun günlük yaşamını inşa etmiştir.⁵⁴

48. M. Bailey, T.S. Ashton; "Demographic Decline in Late Medieval England", ss.1-19;

49. N. S. Scrimshaw, "Historical Concepts of Interactions, Synergism and Anta-gonism Between Nutrition and Infection", *J. Nutr* 133, 2003, ss. 316-321.

50. M. Bogart, *A Brief Summary of the Middle Ages*, 2009, s. 12.

51. S. Ozment, *The Ages of Reform (1250-1550), An Intellectual and Religious History of Late Medieval and Reformation Europe*, Yale University yay., New Haven, 1980, s. 17.

52. Oliver Volckart- Nikolaus Wolf, "Estimating Medieval Market Integration: Evidence from Exchange Rates", 2004, s. 28.

53. D.C. North-R.P. Thomas, *The Rise of the Western World: A New Economic History*, Cambridge University yay., New York, 1973, s. 72-73.

54. F. Braudel, *The Structures of Everyday life: The Limits of the Possible*, (Çev. S. Reynolds), Harper and Row yay., New York, 1994, s. 68-70.

1316 yılında, geç yağın yaz yağmurları tekrarlamıştır. Ve Avrupa'nın tarihindeki en kötü kıtlık yaşanmıştır. Bu konuda Fraser, Cannibalism kayıtlarının, ölü bedenleri yiyen ya da yenilmesi için mezarlık alanlara bırakılan cesetlerle dolu olduğunu belirtmektedir.⁵⁵ Bu da kıtlığın kötülük derecesini gösteren bir kanıttır.

Bir İngiliz Rahip John de Trokelowa insanların karşılaştığı hastalıklar hakkında şunları yazmıştır: "...bozulmuş gıda dolayısıyla daralmış bir tür dizanteri hastalığı neredeyse herkesi tüketmiş durumdaki bunda akut ateş, boğaz hastalığı izlemektedir. Bu yüzden bozulmuş yiyecekten zehirlenen insanlarda olduğu gibi hayvanlar ve sığırlar da dayanamadılar ve zehirli çürümüş bir ölüye döndüler."⁵⁶

Bu durumda Avrupa'nın %10'u ölmüş denebilir. Suç, ayaklanma ve diğer olaylarla savaş karşısında Avrupa kıtası çok zorlandı. Bunların en yaygın olduğu Venedik bile 1000 yıllık tarihinin en büyük ayaklanmasını yaşadı. Buna tanık olan biri şöyle yazmıştır. Buradaki tanığın metni aşağıdaki gibidir:

- "Tanrı, dünyanın her yerinde gurur olduğunu gördüğü zaman,
- O, yeryüzüne bir kıtlık gönderdi ve onu tam sert yaptı.
- Bir kilo buğday 4 şilin hatta daha fazla oldu.
- Ki, insan bunlardan birine önceden bir çeyreğe sahip olmuşken.
- Ve sonradan onlar, yüksek sesle gülmüş olanların benzi soluk oldu.
- Ve onlar yani önceden gurur yapanların hepsi uysallaştı.
- Bi insanın kalbi, ağlamayı duymak için kusabilirdi.
- "eyvah" açlıktan ölüyorum diyen fakir bir adamın.⁵⁷

55. Evan D. G. Fraser, "Economic Crises, Land Use Vulnerabilities, Climate Variability, Food Security and Population Declines: Will History Repeat Itself or will Our Society Adapt to Climate Change?", *SRI Papers*, 2009, United Kingdom, s. 18.

56. J. Aberth, *From the Brink of the Apocalypse: Confronting Famine, War, Plague and Death in the Later Middle Ages*, Routledge yay., New York, 2001, s. 6-7.

57. Evan D. G. Fraser, "Economic Crises, Land Use Vulnerabilities, Climate Variability, Food Security and Population Declines: Will History Repeat Itself or

Bu kıtlıkların etkisinin büyüklüğü, bazı örneklerden rahatça anlaşılmaktadır. Şöyle ki; erken XIV. yüzyılda ise İtalya'nın Pistoia kasabasında nüfus, kıtlığa bağlı olarak hızla düşmüştür.⁵⁸ Ayrıca Floransa'da⁵⁹ 1340 yılında yaşanan kıtlık, 1347'de tekrar ortaya çıkmıştır.⁶⁰

Bu "Büyük kıtlık" denilen olayın en büyük etkisi ise 1300 ile 1400 yılları arasında nüfusun %50'sinin kaybolmuş olmasıdır.⁶¹

Bir diğer etkisi de daha geniş kapsamlıdır. Çünkü nüfus üzerindeki bu değişimler, farklı alternatifleri de beraberinde getirmişlerdir. Örneğin Ortaçağ manastır hayatının kurucularından St. Anthony, anne ve babasını Romalılaşmış bir çiftliğe genç yaşta yerleştirmiştir. Bu sırada değişen bir iklim, yüksek vergi ve ekolojik değişiklikler de vardı. Ekonomik yaşamdaki bu değişim, Konstantinopolis'te de görülmekteydi. St. Anthony gibi insanlar, alternatif aramaya yönelmişlerdir. Bu da ekonomik ve sosyal kriz zamanlarında alternatif kültürlerin nasıl ortaya çıktığına örnek teşkil etmektedir.⁶²

will Our Society Adapt to Climate Change?", s. 18; ayrıca bkz.T. Wright, "Poem in the Evil Times of Edward II", *In Medieval English Political Writings*, (Ed. J. M. Dean), Medieval Institute yay., Kalamazoo, Michigan.

58. Anne Chapman, *The Black Death of the Fourteenth Century*, A Project of San Diego State University, s. 3.

59. Bu şehir, Arna nehri civarında yerleşke olan bir şehirdir. Burası 100.000 sakineli olan 200 tanesi kumaş yapımıyla uğraşan bankacılıktan ve gümrükten para kazanan, sanat, edebiyat, resim, kütüphane merkezi olan bir şehirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Anne Chapman, *The Black Death of the Fourteenth Century*, s. 17.

60. Anne Chapman, *The Black Death of the Fourteenth Century*, s. 17.

61. Evan D. G. Fraser, "Economic Crises, Land Use Vulnerabilities, Climate Variability, Food Security and Population Declines: Will History Repeat Itself or will Our Society Adapt to Climate Change?", s. 7; ayrıca bkz. D. Herlihy, *The Black Death and the Transformation of the West*, Harvard University yay., Cambridge, 1997; G. Twigg, *The Black Death: A Biological Reappraisal*, London, 1984; J. Aberth, *From the Brink of the Apocalypse: Confronting Famine, War, Plague and Death in the Later Middle Ages*, Routledge yay., New York, 2001.

62. Evan D. G. Fraser, "Economic Crises, Land Use Vulnerabilities, Climate Variability, Food Security and Population Declines: Will History Repeat Itself or will

Anlaşılabacağı üzere kıtlık, yüzyıllarca insanoğlunun biyolojik yaşamı-rejimi ve de günlük hayatını değiştirmiştir.⁶³

Ayrıca Norman St. Evroult Vakayinamesi'nde bulunan 1319 yılına ait bir kayıt, bu yıl, doğa güçlerinde büyük zarara yol açacak şekilde muazzam bir kargaşa olduğundan bahsetmektedir.⁶⁴

Bunun devamında 1300'lü yıllardan sonra bazı şeylerin yanlış gitmeye başladığı kıtlığın ölümcül hastalıklara yol açtığı, şehirlerdeki tüccarlar ve finansörlerin para kaybetmeye başladığı, devletlerin savaşa yöneldikleri, bir üretim ve sosyal sistemin kriz içerisinde olduğu bir yüzyıl ortaya çıkmıştır.⁶⁵

2. SALGIN HASTALIKLAR

Avrupa, XIV. yüzyılın başlarında çeşitli felaketlerle karşı karşıya kaldı. Bunlar, çeşitli krizlere sebep oldular. Bu krizle birlikte salgın hastalıklar ortaya çıktı. Bunlardan birincisi Cüzzam olup hem Veba hastalığının oluşumuna zemin hazırlamış hem de XIV. yüzyılda etkisini sürdürmüştür. Diğeri de XIV. yüzyıla birlikte neredeyse eşdeğer olarak anılan Veba hastalığıdır. Bu hastalıklara ve etkilerine bir göz atalım.

2.1. Cüzzam

Bu krizin önemli bir parçasını oluşturan salgın hastalıklardan bir tanesi de Cüzzam hastalığı idi. Bu hastalığın tam teşhisi, 1873 yı-

Our Society Adapt to Climate Change?", s. 10; P. Lauderdale-R. Harris, "Introduction: In the Light of Andre Gunder Frank", *Journal of Developing Societies*, 24, 2008, ss. 1-11; *The Life Antony and the Letter to Marcellinus*, (Ed. Athanasius), Psulist yay., Mahwah, 1979; "St. Antony", *Catholic Encyclopedia*, (Ed. Butler), Robert Appleton Company and New Advent, New York, 1907.

63. Fernand Braudel, *The Structures of Everyday life: The Limits of the Possible*, (Çev. S. Reynolds), John Hopkins University yay., Baltimore, s. 73-74; M. Montanari, *The Culture of Food*, (Çev. C. Ipsen), Blackwell yay., Oxford, s. 68-70.

64. Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, (Çev. Thomas Forester), c. 4, 1856, s. 264-265.

65. Jason W. Moore, *The Crisis of Feodalism*, c. 15, 2002, s. 303.

Linda Gerhard Armauer Hansen tarafından konulmuştur. “Mycobacteriumleprae” mikrobunun insan vücudunda meydana getirdiği bulaşıcı bir hastalık olan “Lepra, lepef, leper, leprosy, cüzam” veya Ortaçağ Avrupa insanlarının ifadesiyle “Tanrı’nın Laneti” olarak adlandırılmaktadır. Bu hastalığın ortaya çıkış yeri Asya’dır. Ortaçağ Avrupa’sına da daha sonra ulaşmıştır. Bu hastalığın üç türü bulunmaktadır. Bu türler arasında en tehlikelisi ve en bulaşıcısı olan “Lepromali cüzam” olup, hastalığın en ağır şeklidir. Bu türün başlıca belirtisi, “leproma” denilen deri üzerinde belli belirsiz kırmızı şişliklerdir. Bunun içinde, yüzde, el üstünde ve eklemelerdeki şişlikler hastaya kaba bir görünüm verir. Bu durumda hastanın yüzünde aslanı andırır bir görüntü oluşur. Ayrıca kol ve bacaklarda deri kalınlaşırken; saçlar hariç yüz kısmındaki kıllar ortadan kalkar⁶⁶. Bu tür belirtilerden sonra vücut organları, tahrip olur.⁶⁷ İkinci tür ise sinir cüzamıdır. Bu tür daha az bulaşıcıdır; ancak sinirsel belirtileri fazladır. Deri lezyonları ya rengini kaybetmiş lekeler şeklinde ya da genellikle halka biçiminde, çok defa pembe veya esmerimsi hafif kabarcıklar halindedir. Bununla birlikte bazı sinirlerde ağrılar ve felçler görülebilir. Üçüncü tür ise “tüberkülozumsu cüzam”dır. Basil tüberküloz mikrobuna benzediği için iki hastalık arasında birçok benzerlik vardır. Bu türün belirtileri, şişkin lekeler ve kabarcıklardır. Bu kabarcıkların üzerine camla bastırıldığında deri veremini andıran tanecikler görülür; fakat bu tür cüzamda burunda ve dudaklarda mikrop bulunmamaktadır.⁶⁸

Uzun bir süre “Tanrı’nın Laneti” olarak görülen bu hastalık, insanlar arasındaki ayrımın daha da belirginleşmesine sebep olmuştur. Bu hastalıktan korunmanın tek yolu cüzamlıları izole etmekten yani ayırtırmaktan geçtiği düşünülmekteydi. Örneğin Ortaçağ boyunca Avrupa’da, cüzam hastaları özel giysi giymiş,

66. H.E. Handerson, *Gilbertus Anglicus Medicine of The Thirteenth Century*, The Cleveland Medical Library Association, Ohio, 1918, s. 50.

67. J. Ziegler, *Medicine And Religion - 1300 –The Case of Arnau De Vilanova*, Clarendon yay., Oxford, 1998, s. 105.

68. M. Z. Palalı, “Cüzam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 150.

yüzük takmış, etraftakileri uyarmak için çan veya zil çalmış ve hatta rüzgârın yönüne bağlı olarak yolun belli bir tarafından yürümek zorunda bırakılmışlardır.⁶⁹

Bizans döneminde cüzzam hastalığı görüldüğü zaman Kayseri'deki hastanenin bir kısmı, cüzzamlılar için ayrılmıştı. Bu dönemde yaşayan St. Basil'in çalışmalarının önemli bir kısmında bu hastalığın tedavisine yöneliktir⁷⁰. Ayrıca bu hastalık, İslami dönemde de tartışılmış ve İbni Sina cüzzamın kökeniyle ilgili araştırmalar da yapmıştır. ⁷¹. Haçlı seferleri sırasında da bu hastalık çok yaygınlaşmıştır. Cüzzam hastalığı, Avrupa'da XII. ve XIII. yüzyıllarda zirve noktasını yaşamıştır.⁷²

Ancak XIV. ve XV. yüzyıllarda ise bu hastalık, etkisini kaybetmiştir. Ortaçağ Avrupa'sında bu hastalığa yakalananlar, yasal olarak toplumdaki dışlandıkları gibi malları ve hakları da ellerinden alınmaktaydı. Ayrıca Katolik inanişına göre boşanmanın mümkün olmadığı bir inaniş tarzında eşler için bu hastalık boşanma şartı bile sayılmıştır⁷³. Bu dönemde cüzzam teşhisi doktorlardan ziyade etraflarındaki güvenilir kişilerce konulurdu. Şayet hasta kişiye cüzzam teşhisi konulursa verilen karardan geri dönüş pek mümkün değildi. Diğer yandan cüzzamlılar, kuyulardan ve nehirlerden doğ-

69. J.R. Trautman, "A Brief History of Hansen's Disease", Bulletin of The New York Academy of Medicine, c. 60., No: 7,1984, s. 690; Murat Serdar, "Ortaçağ Avrupasında Tanrı'nın Laneti Cüzzam ve Cüzzam Evleri", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. II, 2014, s. 104.

70. J.J. Walsh, *Old-Time Makers of Medicine*, Fordham University yay., New York, 1910, s. 24. Bu hastalığa ait en eski vesika, M.Ö. 1550 yılına ait eski bir Mısır papirüsü idi. Bunun yanı sıra M.Ö.600'lü yıllara ait Hint belgelerinde de bu hastalığa benzer bir hastalıktan bahsedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. N. Butler, "Leprosy", *Cambridge Handbook of Psychology, Health And Medicine*, (Ed. Andrew Baum), Cambridge University yay., United Kingdom, 1997, s. 521.

71. J. Ziegler, *Medicine And Religion- 1300 –The Case of Arnau De Vilanova*, s. 106.

72. Murat Serdar, "Ortaçağ Avrupasında Tanrı'nın Laneti Cüzzam ve Cüzzam Evleri", s. 104.

73. H.E. Handerson, *Gilbertus Anglicus Medicine of The Thirteenth Century*, s. 690.

rudan su içemez ve yıkanamazdı. Bunun dışında yukarıda da değindiğimiz gibi özel bir giysi giymeden dışarıya bile çıkamazlardı.⁷⁴

Burada belirtmeden geçilmeyecek bir unsur da cüzzam evleridir. Hastalığın tedavisi ya da cüzzamlıların kontrol altında tutulması için cüzzam evleri veya cüzzam hastaneleri yapılmıştır. Fakat bu yüzyıllarda Avrupa'da kurulan cüzzam evlerinin bir kısmı hastane olmaktan daha ziyade buradaki cüzzamlıların inziva hayatı yaşadığı bir tür hapisane niteliğindeydi⁷⁵. XIV. yüzyılda Avrupa'da yaşanan ekonomik krizden dolayı bazı cüzzam evleri hamile kadınlar için ev ve diğerleri için de okul haline getirilmiştir⁷⁶.

XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde 1316 yılında cüzzamlılar için Aziz Katherine cüzzam hastanesi kurulmuştur. Yine bu yüzyılda kurulan York şehrindeki Aziz Nicholas hastanesi bazı uygulamalarında ilginç özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Örneğin Aziz Nicholas hastanesinin yöneticisi 4 tanesi tanrı için 36 erkek kardeş ve kız kardeşi hastaneye kabul etmişti. Fakat bunlardan dördü cüzzamlı idi ve sadece para için hastanede kalmalarına müsaade ediliyordu. Bu uygulama ne yazık ki yaygın bir şekilde Lincoln'daki Kutsal Innocent Hastanesi, Londra'daki Aziz Giles Hastanesi ve Oxford'daki Aziz Bartholomew Hastanesi'nde XIV. yüzyılda uygulanmaya başlandı. 1373 yılında Sudbury'de 3 kişiyi tedavi etmek amacıyla yeni bir cüzzam hastanesi kuruldu. Bu yüzyılda hastanelerin hepsinin bilhassa cüzzamlı hasta kabulünde daha titiz davrandıkları görülmektedir. 1384 yılından kısa bir süre önce cüzzamlılar ve sakatlar için Boughton'da Blean adı altında bir ev kurulmuştu. İngiltere kralı II. Richard bu yüzyılda Londra'da iki hastanenin ta-

74. Toplu kullanım alanlarının içerisinde belki de en önemlisi pazar alanlarıdır. Bu tür alanlar hem çok kalabalık olup hem de temel besin gıdalarının buralarda satılması nedeniyle bunlardan hastalık geçmesi ihtimaline karşı cüzzamlıların Pazar alanlarına girmelerine izin verilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Henry E. Handerson, *Gilbertus Anglicus Medicine of the Thirteenth Century*, s. 49.

75. K. T. Utterback, "Review: Charty And Welfare: Hospitals And The Poor in Medieval Catalonia By James William Brodman", *Medieval Academy of America*, 2001, s. 691.

76. E. Darton, "The Evolution of Mission And Design of The Hospital", *Metropolis Magazine*. 1996, s. 5.

mamlanması için para bıraktı. XV. yüzyılda da İngiltere’de cüzzam hastanelerinin kurulması hâlâ cüzamın bir illet olarak ada insanlarına musallat olduğunu göstermektedir. 1406 yılında Alkmon-ton, 1434 yılında Sherburn ve 1446 yılında ise Blyth’de cüzzam hastaneleri kurulmuştur. Sherburn’deki cüzzam hastanesinin orijinalinde ise 2 cüzzamlı hasta için kurulduğu görülmektedir.⁷⁷

Ortaçağ’da dini zümreler ya da varlıklı kişilerden daha ziyade belediyeler tarafından açılan ve belediyelerce kontrol edilen cüzzam evleri de bulunmaktadır. Bunların en güzel örneklerine İngiltere’de rastlamak mümkündür. İngiltere’deki Southampton ve Lynn cüzzam evleri belediye yöneticilerinin tekeline olanların ilk örneklerini teşkil etmektedir. Yine bu dönemde kasaba halkının almış oluğu izinle inşa ettiği hastaneler de rastlamak mümkündür. Örneğin Scarborough’daki hastaneler, (Scarborough kenti Kuzey York bölgesinde olması hasebiyle buradaki hastanelerdeki York’un merkezindekilerden etkilenmiş olmalıdır. Çünkü Scarborough şehrinde Aziz Nicholas ve Şehit Aziz Thomas hastaneleri görülmektedir. Bunlardan Aziz Nicholas hastanesi engizisyon hastanesidir ve 1297-1298’de Şehit Aziz Thomas hastanesi ile birlikte kurulmuştur)⁷⁸ I. Edward döneminde verilen izinle eski kasabanın yerlileri tarafından inşa edilmiştir. Ayrıca buna Bedford, Gloucester, Huntingdon, Pevensey, Sandwich, Wilton ve Devenish hastanelerini de örnek gösterilebiliriz.⁷⁹

Cüzzam hastalığına karşı Ortaçağ Avrupa’sında çeşitli tedbirler alınırken, Avrupa bir sonraki büyük yıkıma sebebiyet veren “Kara Ölüm” yani veba karşısında her yönüyle çaresiz kalmıştır. 750 yılından sonra büyük epidemic hastalıklar, XIV. yüzyıldaki Kara ölüm kadar Avrupa’da tekrar ortaya çıkmamıştır.⁸⁰

77. R.M. Clay, *The Medieval Hospitals of England*, Methuen & Co., Londra, 1909, s. 35-45.

78. Murat Serdar, “Ortaçağ Avrupasında Tanrı’nın Laneti Cüzzam ve Cüzzam Evleri”, s. 108.

79. R.M. Clay, *The Medieval Hospitals of England*, s.17.

80. J.N. Hays, *Epidemics and Pandemics Their Impacts on Human History*, 2005, s. 23.

2.2. Veba

“Gül rengi bir çember,
Çiçeklerle dolu bir cep.
Küller, küller,
Yıkıldık hepimiz!”⁸¹

Ortaçağ insanları için veba hastalığı ayrı bir önem taşımaktadır. Şöyle ki bu hastalık bir nevi XIV. yüzyılın etiketi ya da şöyle diyelim bu yüzyılın adı gibi yani Büyük veba veya Büyük Pestilence⁸² (“Great Mortality” ya da “Büyük Ölüm”) olarak adlandırılmaktadır. XVI. yüzyıla ait İsveç ve Danimarka kroniklerinde ilk olarak “Kara” kelimesinin hastalık işareti olarak değil de derinin subepidermal hemorhages (purpura) nedeniyle kararmasından dolayı kullanıldığı belirtilmektedir.⁸³

Bunun yanı sıra arşivlerde yer alan bu bilgilere ek olarak veba hastalığı için kullanılan “Kara Ölüm” ya da “Black Death” başlığı, büyük olasılıkla Latince “atra mors” kelimesinin taşıdığı anlamla

81. Bu tekerlemedeki gül rengi çember, hasta insanlarda ortaya çıkan döküntüleri; çiçeklerle dolu bir cep, birçok insanın hastalıktan korunmak için yanlarında taşıdıkları çiçek demetini; küller küller ise bu tekerlemenin eski halinde hapşu hapşu ve de yıkıldık hepimiz ile vebaya yakalanan çoğu insanın öldüğü hatırlanmak istenmiştir. Bazı tarihçiler ise bu tekerlemenin veba ile ilgisinin olmadığını belirtmektedirler. Ancak şu bir gerçektir ki; veba, modern Avrupa’nın en önemli şekillendirici unsurlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bkz. Susan Wise Bauer, *Dünya tarihi*, (Çev. Mihriban Doğan), c. 2, Say yay., İstanbul, 2014, s. 209.

82. Bu konuda vebanın kökeni büyük bir tartışma konusuydu. XIV. yüzyıldaki salgının “Yersinia pestis” adı verilen bakterinin yol açtığı hıyarıklı veba olduğu şeklinde bir görüş kabul edilmektedir. Bu konuda Philip Ziegler, *The Black Death*, Sutton Publishing, 1969; *The Black Death*, (Çev ve Der. Rosemary Horrox), Manchester University yay., 1994; Graham Twigg, *The Black Death: A Biological Reappraisal*, Schocken Books, 1985; Susan Scott- Christopher Duncan, *Biology of Plagues: Evidence from Historical Populations*, Cambridge University yay., 2001; Samuel K. Cohn, *The Black Death Transformed*, Arnold Publishing, 2002; David Herlihy, *The Black Death and the Transformation of the West*, Harvard University yay., 1997.

83. S. Barry -N. Gualde, “The Biggest Epidemic of History”, *L’Histoire*, 2006, s. 38.

ilişkilidir. Çünkü “Atra”, siyah, kara ya da korkunç anlamlarına gelmekte ve burada da korkunç manasında kullanılmıştır. Özellikle de Bubonic vebanın semptomları için bu anlam uygun olmaktadır.⁸⁴

Hiç kimse bu hastalığın nasıl yayıldığını anlamamasına rağmen veba, “Yersenia Pestis” adında genelde büyük evlerde yaşayan adına sıçan da denilen pireler tarafından taşınan bir mikrobun sebep olduğu bir hastalıktır. 1894 yılında Fransız bilim adamı Alexander Yersin tarafından bulunup onun soy ismine atfen “yersiniapestis” adı verilen virüsün sebebiyet verdiği bu hastalığa “veba” denilmektedir.⁸⁵

Kırgızistan’daki Issık gölü yakınında 1338-39 yıllarına ait Nesturi mezarlıklarında Rus arkeolog Chwolsan tarafından vebaya işaret eden bulgular tesbit edilmiştir. Bu işaretler, epidemiologlar tarafından epidemic olana işaret etmektedir.⁸⁶

Rönesans vekayinamelerinde birçok salgın “veba” olarak adlandırılmıştır; ama bu veba, koltukaltı ve kandaki şişliklerle ayırt ediliyordu. Fransisken keşiş Michele da Piazza, “Başlangıçta fındık kadar oluyordu, daha sonra bezlerdeki bu şişkinlik büyüyor . . . tavuk ya da kaz yumurtası boyutlarına geliyor ve bir hayli acı veriyordu” diye yazmıştır.⁸⁷

Bu şekilde çeşitli tanımları bulunan ve Ortaçağ Avrupa’sına kötü bir dönem yaşatan veba hastalığı, üçe ayrılmaktadır: Hıyarcıklı veba, Septisemik veba ve Pönomik veba. Avrupa’da en yaygın görüleni ise hıyarcıklı olanıdır. Bu hastalığın yayılmasında rol oynayan kemirgenler, dağ sıçanları, tarla sincapları ve köpeklerdir. Fakat bu mikrobun insanlar arasında yayılmasına sebebiyet veren hayvan ise faredir. Özellikle “kara faresi” (Latincesi “rallusral-

84. Ole J. Benedictow, *The Black Death 1346-1353: The Complete History*, The Boydell yay., Woodbridge, 2004, s. 3.

85. N. Varlık, “Tâûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, ss. 175-177.

86. Drancourt Raoult, *Paleo microbiology: Past Human Infections*, 2008, s. 152.

87. Susan Scott- Christopher Duncan, *Biology of Plagues*, s. 62-63.

lus”) bunda en büyük rolü oynamıştır⁸⁸. Bu pirelerin ısırığı, hastalığı insanın lenf sistemime göndererek kasıklarda, bacaklarda ve koltuk altlarında hıyarcık denilen ağrılı şişlikler oluşmaktadır. Bubonic adlı veba, vücudun her yerinde “buboes” olarak adlandırılan acı şişliklere sebep olan Lenf alanlarını vurmıştır. Fakat özellikle koltukaltı ve kasıkları etkilemektedir. Ortaçağda vebanın bubonic versiyonundan ölenlerin oranı, çok yüksektir. %70-80 oranındadır. Bu tür vebaya yakalanan hastalar, 4 ile 7 gün arasında ölürlerd. Bu hastalığın bulaştığı insan için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Bu şişliklerin patlamaması durumunda hasta, üç gün içinde ölmektedir⁸⁹. Hıyarcıklı veba, daha önce VI. yüzyılda Iustinianos’un zamanında hem Doğu’ya hem de Batı’ya büyük zarar vermiş ve sonradan yine Batı’da yok olmuştur. 1347-48 yıllarında tekrar ortaya çıkmıştır.⁹⁰

Bu hastalığın ikinci şekli ise septisemik vebadır. Bu tür bir veba, lenf sistemi yerine kan sistemini enfekte ederek tesir göstermektedir. Bakteri kan sisteminde hızlı bir şekilde yayıldığından dolayı belirtileri ortaya çıkmadan hasta, saatler içinde ölebilmektedir. Bu hastalığın diğer çeşidi ise “pönomik” veya “akciğer vebası” olarak adlandırılmaktadır. Pönomik vebaya yakalanan hastada akciğer iltihabı gelişmekte ve bunun sonucunda hasta kan tükürmeye başlamaktadır. Bu tükürüğün hastanın elbiselerine ve havaya bulaşarak yayılmasıyla birlikte onunla temasa geçen veya havayı soluyan kişiler de hastalanmaktadırlar. Vebanın bu türleri ölümcüldür. Pnömonik veba, son derece bulaşıcıdır. Akciğerler, hızla sıvı ile dolmaya başlar ve hastalıklar, hapşırma ve tükürme yoluyla diğer insanlara hastalık bulaşabilir. Septisemik vebada ise virüs toksin üretir ki, bu şekilde kan dolaşımı başlar ve cilt, renk değiştirir. Vebanın türleri içinde en tehlikelisi akciğer vebasıdır. Bu hastalıkta ölümler, aniden gerçekleşmekte ve bu hastalı-

88. J.N. Hays, *Burdens Disease: Epidemics And Human Response in Western History*, Rutgers University yay., USA, 2009, s.37-38.

89. Özlem Genç, “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri”, *Tarih Okulu*, S. X., 2011, s. 125.

90. Jacques Le Goff, *Avrupa’nın Doğuşu*, s. 185

ğa tutulan kişide kan ve iltihapla dolu şişlikler oluşmakta ve buna titremeler, ateşlenmeler ve baş ağrıları eşlik etmektedir⁹¹. Hastalığın bu durumundan dolayı yani kan ve iltihapla dolu koyu renkli şişliklerden dolayı bu hastalık, “Kara Ölüm” olarak anılmaktadır.

Bu isim, aslında bu hastalığın biri solunum yollarında diğeriye kasık bölgesinde görülen iki biçimden ikincisine daha sık rastlandığı için verilmiştir. Veba mikrobu, Batı’ya Kırım’daki Ceneviz kolonisi olan Kefe’den gelen yelkenli gemilerde yaşayan farelerin üzerindeki pirelerle taşınmış ve 1348 yılında ise tüm Avrupa’ya yayılmıştır. Veba, Marsilya’da son salgının gerçekleştiği 1720 yıllarına kadar Batı’da var olmaya devam etmiştir.⁹²

Fransız doktor Louis Sanctus, “Hızlı ölenlerin hepsinde bir akciğer enfeksiyonu vardı ve kan tükürüyorlardı” diye yazmıştır. “Ve ne zaman hastalanan birisi ölse, onu hastalığı sırasında görenler, onu ziyaret edenler ya da onunla herhangi bir şekilde işi olanlar veya onu mezarına taşıyanlar, doğrudan çaresizce ölüyorlardı”⁹³ demiştir.

Bu ölümlere bağlı olarak da sayıda değişimler olmaktaydı. Şöyle ki, Marsilya’da bir ayda elli altı bin kişi ve Paris’te ise günde sekiz yüz kişi ölmüştür. Hatta Avignon’da Papa VI. Clemens, kentin hemen dışında bir tarla satın almış ve hepsini topluca kutsamıştır ve böylece buraya altmış iki bin ceset gömülmüştür.⁹⁴

Zamanla veba hastalığı, 1348 yılında İngiltere ve İrlanda’ya yayılmıştır. İngiltere’nin neredeyse yarısı ölmüştür. Leicesterli Papaz Henry Knighton, “Birçok köy ve mezra boşalmıştır; çünkü oralarda oturan herkes ölmüştür ve birçoğunda bir daha hiç kimse yaşamamıştır” demektedir. İrlandalı keşiş John Clynn ise “Köy-

91. L. Elliott, *Medieval Medicine And The Plague*, Crabtree Publishing, New York, 2006, s. 8-9.

92. Jacques Le Goff, *Avrupa’nın Doğuşu*, s. 185.

93. *The Black Death*, (Çev. Rosemary Horrox), s. 24-25. John Aberth, *The Black Death*, 2005, s. 33.

94. John Aberth, *The Black Death*, s. 33.-43; *The Black Death*, (Çev. Rosemary Horrox), s. 24-25.

leri, kentleri, şatoları ve kasabaları öyle bir boşalttı ki, buralarda yaşayan hemen hiç kimse kalmadı” diye yazmıştır.⁹⁵

Rahip John Clyn ise vebanın 1348 ağustos ayında İrlanda’daki yayılımından sonra Lincester’daki etkilerini şöyle anlatmaktadır:

“Nadir de olsa hiç kimsenin oralarda yaşayamayacağı erkek sakinlerin kasaba, kale ve şehirlerini sarmışken bu hastalık. Veba ölüye dokunarak ve hatta bir hastaya dahi dokunarak bulaşabilecek bir hastalıktı. Hemen ölüyordu insan ve günah çıkaran bir Papaz ile birlikte mezarlığa giderlerdi....pek çoğu da karbonköl ve ülserden ölmüştü. Bazıları da baş ağrısından ölmüşlerdi. Drogheda’da yirmibeş Dublin’de ise 23 kişi ölmüştü. Bu şehirler neredeyse yıkılmışlardı. Orada yaşayanlar boşalmıştı ve Dublin yalnız kalmıştı. Ağustosun başından Christmas’a kadar 4000 kişi öldü. Bu salgın hastalık, Christmas ile 6 mart arasında Paskalya zamanında Kilkenny’de 8 rahibin aniden ölümüne sebep olacak kadar kuvvetlenmiştir. Orada artık çok nadiren bir ev bulunmakta olup genelde de anne veya babadan biri de ölmüş olurdu”.⁹⁶

Veba hastalığı, sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik yıkıma da sebep olmuştur. Cipolla, Monte Lupa’ya ait küçük Tuscon köyü hakkında bir veba salgınının neden olduğu monarşinin grafik hesabını oluşturmuştur. Veba, 1630 yılında Monte Lupa’ya gelmiştir. Floransa’da köyün duvarlarının dışında özel bir mezarlık yaptırılmış veköyün içinde kurbanların evinin üzerinde karantina uygulaması başlatılmıştır. Carol Rawcliff, bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Açık ocaklar, samandan yataklar, aceleyle kaplanmış zeminler ve alevler, bebekler için tehdit oluşturuyordu. Hatta oyun sırasında çocuklar tehlikedeydi; çünkü göletler, tarımsal veya endüstriyel durumlar, kereste yığınları sahipsiz tekneler, yüklü vagonlar gençler arasındaki ölüm nedenleri olarak adli raporlarda sık sık ortaya çıkmaktadır”.⁹⁷ Burada

95. *The Black Death*, (Çev. Rosemary Horrox), s. 24-25. John Aberth, *The Black Death*, s. 80-82-84.

96. Bernadette Williams, *The Annals of Ireland by Friar John Clyn*, Four Courts yay., Dublin, 2007, s. 56.

97. Carole Rawcliffe, *Medicine and Society in Later Medieval England*, Sutton yay., 1997, s. 156.

yaşayan sakinler başka tehlikelerle de karşı karşıya kalmışlardır. Roger Ekirch “At Day’s Close” adlı eserinde pekçok insanın yaşadığı çevreyi şöyle tasvir eder: “endüstri öncesi alanların çoğu, güvenilmez kaldık.... Dik yamaçlar, çalkantılı akarsu ve kalın otlaklar, alanlar ve köyler arasındaki kesitler”.⁹⁸

Raymodn Von Dam (Medievalist- Ortaçağcı), XIV. yüzyılda Tours-lu St. Martin’in hayatını yazarken şunları anlatmaktadır:

“O, hayatı acımasız, tehlikeli, sefalet, öğütme, yoksulluk... şiddet, zülüm, ölçüsüz hava, çekirgeler, dolu fırtınası, karanlık, yetersiz beslenme, hastalıklar ve sakatlıklar olarak anlatır. Daha sonra insan hastalıklarında gök cisimlerinin rolü önemsenmeye başlanmış, hatta bazen tuhaf açıklamalar ortaya çıkmıştır. Örneğin 1348 yılında VI. Philip Paris üniversitesinin fakültesine dönmüştür; çünkü neden kara vebanın onun krallığını süpürmesine açıklama getirilmişti. Sağlık ekibi veba salgının yetenek ötesinde olduğunu bildirmişti. Ona Aquarias (kova)’ın işaretinde 3 gezegenin birlikte neden olduğunu açıklandı. Ayrıca burada bağlaçlar ve tutulmalar, etkiliydi. Bunlar, havada tehlikeli bir bozulma yaratmıştı. Salgının sebebini 20 mart 1345 öğleden sonra saat 1’e tarihlendirdiler. Bazı doktorlar da bu hastalığın tedavisinin ancak yılın belli günlerinde yapılabileceğini söylemiştir. Teşhisi su toplama ile koyanlar, kan almaya da ihtiyaç duymuşlardı. Bunu da 17 eylülde yapmışlardır. Eğer bir hasta, doktoru tıbbi uygulama hatasından dava ederse, hastalığa neden olan gök cisimlerinin rolü, karar vermede kullanılırdı. Hatta 1424 yılında bir hasta başparmağı yaralı olarak 3 doktorun karşısına getirilmiştir. Bu vaka, özel durum oluşturmuştur ki, bu yaralanma ocak ayının son günü olmuş ve tıp uzmanlarının raporu olarak bu defa da şu konu tartışılmıştır: ay kanlı işaret ile tükenmiştir.”⁹⁹ Faye Getz’in ise kıtlık, salgın hastalık ve fakirlik arasındaki sosyal problemlerin hekimle-

98. A. Roger Ekirch, *At Day’s Close: Night in Times Past*, Norton, 2005, s. 300

99. RaymondVan Dam, *Saints and Their Miracles in Late Antique Gaul*, Princeton Univ. yay., Princeton,1993, ss.304-307; Sulpicius Severus, *The Life of St. Martin, Three Letters on St. Martin, Two Dialogues, The Western Fathers*, (Çev. Ed. F. R. Hoare), Londra, 1980, ss. 3-144.



Vebayla ilgilenen doktorlar o dönemde bu resimdeki gibi kıyafetler giyerlerdi. Taktıkları gaga ise vebaya karşı koruma amaçlı olduğu düşünülen ot ve baharatlarla dolu olurdu. Bkz. History Sage.com AP Euro Lecture Notes sayfa 2 Unit 1.1 Later Middle Ages.

re hastalık tedavisi sırasında zorlaştırmacı etki yapmakta olduğuna dair görüşleri vardır.¹⁰⁰

Bu konuda Roger Bacon tarafından yazılan aşağıdaki metin, vebanın sağlıkla ilgili yarattığı yıkımın ve de tıp biliminin çok önemli bir bilim dalı iken bu noktada ne kadar çaresiz kalındığının kanıtıdır:

“Ars medicinalis remedium non habet nisi regimen sanitatis. Est autem ulteriorlongae vitae extensio possibilis... regimen sanitatis debeat esse in cibo et potu, somno et vigilia, motu et quiete, evacuatione et retentione, aeris dispositione, et passionibus animi”. Yani tıp bilimi, sağlık rejiminden daha iyi bir çare değildir. Hatta bununla yaşam süresini arttırmak mümkündür. Sağlık rejimi yeme, içme, uyuma, uyanıklılık hareket ve dinlenme, boşaltma, akılda tutma, hava şartları ve duygu durumu ile ilişkilidir.¹⁰¹

100. Bu konuyla ilgili genel olarak bakılabilecek eserler: Faye Getz, *Medicine in the English Middle Ages*, Princeton University yay., Princeton, 1998; Amartya Sen, *Poverty and Famines; an Essay on Entitlement and Deprivation*, Clarendon yay., Oxford, 1981.

101. *The Opus Majus of Roger Bacon*, (Ed. John Henry Bridges), c. 2, Oxford,

Böylesi bir ruh ve beden karmaşasının yanı sıra William Jordan, bu konuyla ilgili olarak 1315-22 yılları arasında ortaya çıkan tarım alanında yaşanan felaket arasında olası bir bağlantı olduğunu ileri sürmüştür. Bu yiyecek krizi aslında Avrupa nüfusunu zayıflatmış olmalıdır. Büyük kıtlık ve Kara Ölüm arasında kaçınılmaz bir bağlantı olduğunu da "Great Cattle Plague (Büyük Sığır Vebası) açıklamaktadır.¹⁰²

Günümüzde olduğu gibi o dönemlerde de bazı yıkıcı hastalıklara bazı ifadeler yüklenmektedir. Sanki o hastalığın ortaya çıkışıyla ilgili birini ya da birilerini suçlama isteği bulunmaktadır. Bunun en yaygın olanı da günah işleyen insanları cezalandırmak amacıyla "Tanrı'nın cezası" ifadesidir. Bu görüşe göre bu günahkâr insanları cezalandırmak amacıyla Tanrı, bu hastalığı yeryüzüne indirmiştir. Bu konudaki bir diğer fikir ise 1345 yılında Mars, Satürn ve Jüpiter'in birleşmesinden kaynaklanacağı fikridir¹⁰³. Bu fikir, Alman doğa filozofu Könlü Albert tarafından Paris konsilinde dile getirilmiştir. Ona göre bu birleşme, 20 Mart'ta saat 13:00'da gerçekleşmiştir¹⁰⁴.

Bunlara ek olarak ortaya atılan bir başka görüş ise astronomik olayların da vebayı etkilemiş olduğudur. Avrupa'ya vebanın girdiği yerin Sicilya olduğunu ve burada bulunan Eratna yanardağının bunun kanıtı olduğunu savunmaktaydılar¹⁰⁵.

Bu yayılış şekline gelince, buradaki genel görüş, bu hastalığın Asya kıtasından geldiği yönündedir. Bu konudaki genel kabul, bu

1897, Londra, Oxford, 1900, s. 204 yer almakta olup Faye Getz, *Medicine in the English Middle Ages*, adlı eserden aktarılmıştır. s. 53.

102. Philip Slavin, "How Great Was the Great famine of 1314-22 Between Ecology and Institutions", s. 12.

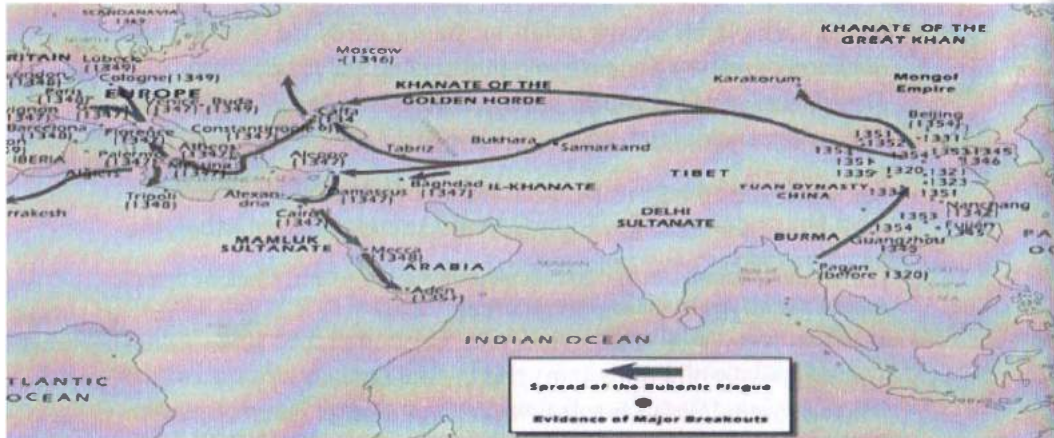
103. D. Jacquart, "Medical Scholasticism", *Western Medical Thought From Antiquity To The Middle Ages*, (Ed: Mirko D. Grmek- Çev. Antony Shugaar), USA, 1998, s. 234; J.P. Byrne, *Daily Life During The Black Death*, Greenwood yay., Londra, 2006, s. 23.

104. Özlem Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri", s. 125.

105. J.N. Hays, *Burdens Disease: Epidemics And Human Response in Western History*, Rutgers University yay., USA, 2009, s. 43.

hastalığın ilk önce Çin’de ortaya çıktığı ve Baykal Gölü ve Aşağı Volga istikametinde ilerleyerek Kırım’a kadar ulaştığı şeklindedir. 1345 yılında Kırım’daki Ceneviz kolonisini ele geçirmek isteyen Moğolların vebadan ölenlerin cesetlerini mancınıkla birlikte surlardan içeri atarak bu hastalığın Kefe’de yayılmasına neden olmuşlar. Bu sırada Kefe’de bulunan ticaret gemilerinin aldıkları mallarla birlikte Sicilya’nın Messina limanına gitmeleriyle veba, Avrupa kıtasına yayılmış oldu. Kronik yazarı Henry Kington, bu hastalığın ilk olarak Hindistan’da ortaya çıkmış olduğunu, önce Küçük Asya’ya ve daha sonra da 1347 yılında Sicilya’ya geldiğini ve tüm İtalya’ya yayıldığını söylemektedir. Ayrıca bu hastalığın Avrupa’ya gemilerde yer alan hayvanlardan değil Ceneviz gemilerinden birindeki bir Fransisken keşiş tarafından taşınmış olduğuna yönelik görüş de bulunmaktadır¹⁰⁶.

Burada ticaret yollarının daha çok vebanın yayıldığı yollarla paralellik gösterdiğini görmekteyiz.



Vebanın Avrupa’daki Yayılış Şekliyle İlgili Harita.¹⁰⁶

106. J.P. Byrne, *Daily Life During The Black Death*, s. 23-24; Özlem Genç, “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri”, s. 127.

107. Harita için bkz: <http://blogs.biomedcentral.com/bugbitten/2015/03/16/rats-exonerated-reservoir-hosts-black-death/>.

Bu şekilde hastalık, Toulouse'a, Bordeaux'a, ticari gemilerle güney İngiltere'ye, İrlanda'ya, daha sonra Siena yoluyla Paris'e ve Londra'ya ulaşmıştır. Çünkü virüsü taşıyan pireler, iklimsel değişikliklere duyarlıdır ve sadece belirli nem ve sıcaklıklarda büyüme gösterebilmektedirler.¹⁰⁸ 1349 yılında yayılımı devam eden veba hastalığı, Londra'dan Norveç'e, Danimarka'ya ve Almanya'ya ulaşmıştır. Aynı dönemde Portekiz, Avusturya ve Macaristan da bu hastalıktan etkilenmiştir. 1350 yılının yazında Almanya'nın merkezinde, kuzey Polonya'da, İsveç ve Baltık liman kentlerinde; vebanın 1351 yılında günümüz Litvanya'sında bir bölge olan Courland'da ve Belarus'a ve hatta 1352 yılında ise Rusya'ya geçmiştir.¹⁰⁹

Bu hastalık, hem bedene hem de ruha verdiği zararlar hem de görüldüğü üzere yayılış itibariyle de bir salgın afet niteliğindeydi. Çevresel faktörler de bunda önemli bir role sahipti.¹¹⁰ Bu salgın, toplumsal yapıyı da zayıflatmıştı. Çoğu insan, kutsal yağla yağlamadan takdis edilmeden hatta dua okunmadan toplu çukurlara gömülmüştür. Ölüm oranları ise bölgeden bölgeye değişiklik göstermekteydi. Hatta nüfusun İngiltere'de %70 oranında azaldığına dair bilgiler bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 1400 yılına varıldığında nüfus, 7 milyondan 2 milyona düşmüştür. Bazı köylerin haritadan silinmiş olması durumun ciddiyetini anlatır niteliktedir. Farklı tarihlerde de -1366-69, 1374-75, 1400, 1407, 1424, 1427, 1432-35, 1438-39, 1445, 1464- salgınlar olmuştur. Hastalığın bulaşıcılığını engellemekle ilgili çeşitli önlemler alınmıştır. Bu konu-

108. Özlem Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri", s. 127; J.N. Hays, *Burdens Disease: Epidemics And Human Response in Western History*, s. 39; Paolo Malanima, *Energy and Population in Europe, The Medieval Growth*, s. 45.

109. J.-N. Biraben, "Diseases in Europe: Equilibrium and Breakdown of The Pathocenosis". *Western Medical Thought From Antiquity To The Middle Ages*, (Ed: Mirko D. Germek; Çev. Antony Shugaar), USA, 1998, s. 350-351; W. J. Duiker-J.J. Spielvogel, *World History*, c.I, Wadsworth yay., 2007, s. 379.

110. Scolt Tenner-Andrew Schamess, "Pandemic, Medicine and Public Health: Yersinia Pestis and Fourteenth Century European Culture", *The Pharos of Alpha Omega Alpha-Honor Medical Society*, c. 56, 4, 1993, s. 6.

da en çok uygulanan tedbir, insanların ölümlerinin cenazelerinin başında durmalarının yasaklanmasıdır.¹¹¹

Vebanın yayılış noktasında dikkat çeken önemli noktalar olmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi de Floransa’da vebanın yayılmasıdır. Bu, “Floransa Vebası” olarak da bilinmektedir. Çünkü Floransa, vebadan ciddi şekilde etkilenen ilk büyük şehirdi ve yine bu durum, Giovanni Boccaccio’nun “Decameron”¹¹² adlı eserinde şu şekilde anlatılmıştır:

“Decameron”da tepelere kaçan ve tecrit edilmişken kendilerini hikâyelerle eğlendiren bir gurup zengin Floransalıdan bahsedilmektedir. Buranın giriş kısmı, vebanın en ünlü anlatımı olarak kabul görmektedir:

“Korkunç gücü yalnızca görgü şahitleri için değil, bundan bir şekilde haberdar olan herkes için de açık olan son öldürücü salgın hastalığın hatırasını canlandıracağı için, bu çalışmanın üzücü ve rahatsız edici bir girişi olduğunu kendimden gizleyemiyorum. 1348 yılında öldürücü salgın tüm İtalyan şehirlerinin en güzeli,

111. Jacques Le Goff, *Avrupa’nın Doğuşu*, s. 185-186.

112. Giovanni Boccaccio, Yunan filolojisine düşkünlüğüyle tanınmaktadır. Boccaccio’nun eserine verdiği “Decameron” adı da bu dilden alınmıştır. Yunanca: δέκα déka (“on”) ile ἡμέρα hēméra (“gün”) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşturulmuş olan “Decameron”, “on günlük bir olay” anlamına gelmektedir. Bu eserin içeriğine gelince 100 öyküden oluşmaktadır. Eserde de günde 10 öykü anlatılmakta ve öyküler, 10 günde sona ermektedir. Her günü bir kral ya da kraliçe yönetir. Bu insanlar, veba salgınından kaçmak için toplanan yedi genç kadınla (Pampinea, Filomena, Lauretta, Emilia, Ellisa, Fieametta ve Neifile) üç erkekten (Panfilo, Filostrato, Dioneo) oluşur. Bunlar, önce Fiesole dolaylarında bir evde, sonra bir şatoda konaklamışlardır. Her gün, Cuma ve Cumartesi dışında öğleden sonra bir öykü anlatılır. Öykünün konusunu, o gün kim kral ya da kraliçe olduysa o belirler. Birinci ve dokuzuncu günde ise herkes dilediği öyküyü anlatır. Böylece yüz öykü anlatılmış olur. Mutluluklar, kadın erkek ilişkileri, gönül yaraları, yerinde verilen yanıtlar, çıkar peşinde koşan din adamları öykülerin başlıca konularını oluşturur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lee Patterson, *Literary Practice and Social Change in Britain, 1380-1530*, s. 186; *English and Scottish Popular Ballads*, (Ed. Helen Child Sargent- George Lyman Kittredge), Cambridge yay., Boston, 1904, s.583; G. Boccaccio, *Decameron*, (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul, 2009, s. 3-7.

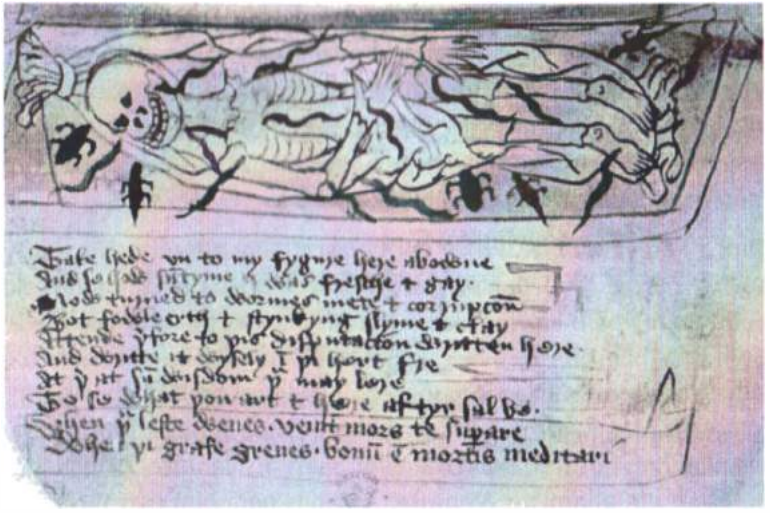
meşhur Floransa şehrinde ortaya çıktı. İster gezegenlerin etkisiyle yayılmış, isterse günahlarımız yüzünden Tanrı tarafından onun gazabı olarak gönderilmiş olsun, kökeni birkaç yıl önce Doğu'da olup, sayısız insan öldürdükten sonra merhametsizce bir yerden diğerine ve sonunda Batı'ya yayılmıştı. Floransa'da bunu önlemek için, sokakların temizlenmesi, hasta yolcuların kabul edilmemesi ve diğer birçok tedbirlerin benimsenmesi gibi yapılabilecek her şeye rağmen; ayrıca Tanrı'ya edilen dualar, hem kamusal törenlerde hem de özel olarak, sık sık tekrar edilmesine rağmen; buna rağmen, ilkbaharın başlangıcına doğru salgının kasvetli etkileri korkunç şekilde görünmeye başladı. Belirtiler, burun kanamalarının yaklaşmakta olan ölümün kesin işareti olduğu Doğu'daki gibi değildi; ama hem erkek hem de kadınlarda hastalık, kendini önce kasıkta ya da koltuk altlarında, bazıları elma ya da yumurta kadar büyüyen tümörlerin ortaya çıkışıyla ele veriyordu. Vücudun bu iki kısmından tümörler, kısa zamanda her yöne yayılmaya başlıyordu; ondan sonra kolda ya da kalçada, hatta bel çevresinde çeşitli boyutlarda siyah veya kurşuni lekeler belirliyordu. Tümörler gibi bu lekeler de yaklaşmakta olan ölümün işareti olarak görülüyordu. Doktorlar, hiçbir şey yapamadılar. Onlar mı hatalıydı, yoksa hastalık mı tedavi edilemezdi bilmiyorum. İşin kötüsü, tıpta vasıflı erkek ve kadınların hiçbirisi insanları tedavi etmeyi de denemediler. Neredeyse kimse sağ kalamadı. Tümörlerin ortaya çıkışından sonra üç gün içerisinde, çoğu durumda ateş ya da diğer belirtiler olmadan hemen herkes öldüler. Neredeyse kimse sağ kalamadı. Tümörlerin ortaya çıkışından sonra üç gün içerisinde, çoğu durumda ateş ya da diğer belirtiler olmadan hemen herkes öldü. Dahası, hastalığın zehirliliği sadece hastayla konuşmakla artıyordu, aynen ateşin yakınına getirilen şeyleri yakması gibi. Eğer bu da yeterince kötü değilse, hastaların giysilerine ya da dokunmuş veya kullanmış oldukları başka bir şeye dokunmakla bile bulaşması mümkündü. Bir keresinde sokakta iki domuzun zavallı bir adamın giysilerine geldiğini gördüm. Hastalıktan ölmüş ve eşyaları evinin dışına saçılmıştı. Domuzlar giysileri dişlerinin arasında alıp çiğnediler. Neredeyse

hemen sanki zehirlenmişler gibi düşüp öldüler. Bunu kendi gözlerimle görmüş olmasaydım yazıya dökmek bir yana, inanmaya bile kalkmazdım”.¹¹³

İtalyan yazar, Giovanni Boccacio, bu hastalığı “Decameron” adlı kitabında şöyle tasvir etmektedir:

“Doktorlar çaresizdiler. Hastalığa yakalananların çoğu, 3 gün içinde ölüyordu. Hastaların yakınına gelen veya giysilerine dokunanlar da ölüyorlardı. Vebadan ölen bir dilencinin giysilerinin sokağa atıldığını kendi gözerimle gördüm. İki domuz yanaşıp giysileri kokladılar. Bir saat geçmeden iki domuz da durmadan dönmeye başladı ve sanki zehirlenmişler gibi sokağa yığılıp kaldılar. Her gün binlerce insan hastalanıyordu ve onlara bakacak kimse de kalmamıştı. Birçoğu sokaklarda yığılıp kaldıkları yerde öldüler. Her yerde cesetler vardı. O kadar çok ölü vardı ki; onları gömmeye yetecek sayıda rahip yoktu. Çoğu kez bir rahip bir cenaze törenine başladığında bir bakardı ki; cenaze töreninde yer almak için arkasına 3, 4 tabut daha konmuş. Cenazeler, kilise avlusuna girdiğinde yüzlerce başka cenazeyle birlikte kocaman hendeklere atılır üzerleri de ince bir toprak katmanıyla örtülürdü. Hastalık şehirlere geldiğinde birçok insan kendilerini eve kapatıp hiç dışarı çıkmadılar. Bazıları herşey yolundaymış gibi davrandı sürekli olarak şarkılar söyledi yiyip içti ve parti yaptılar. Canlarının istediği eve girip kendi evleriymiş gibi kullandılar. Kimsenin de umrunda değildi; çünkü birçok ev ölümler yüzünden sahipsiz kalmıştı. Ancak bu insanların çoğu yine de hastalanmıştı. Çiftçiler öldü; ekinleri tarlalarda kaldı, öküz ve eşekleri tarlalarda başıboş dolaşıp tıka basa tahıl yediler. O kadar çok lord ve leydi öldü ki; zengin evleri bomboş kaldı; o kadar çok aile yok oldu ki, tek bir varisleri bile kalmadı. O kadar çok cesur adam güzel kadın ve güçlü kuvvetli genç, sabah aile ve dostlarıyla kahvaltı edip, aynı günün akşamı öbür dünyadaki atalarıyla akşam yemeği yedi. Ne gözyaşları aktı, ne mumlar yandı, ne de yas tutuldu. O kadar çok

113. G. Boccaccio, *Decameron*, (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul, 2009, s. 10; Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 31.



Anonymous, *Disputacioun Betwyx the Body and Wormes* (Solucanlar ve Beden Arasındaki Anlaşmazlık). (illustration). 1435 ile 1440'lı yıllarda yazılmış bir İngiliz şiiri, "Büyük Ölüm mevsiminde/Hala pestil olan sondre hastalıkları" diye başlayan dizeleri ve Bedenin ölümle birlikte fiziksel kaderi yukarıda resmedilmeye çalışılmıştır.¹¹⁴

insan öldü ki; çok geçmeden insanlar ölmüş keçilerden daha fazla aldırış etmemeye başladılar."¹¹⁵

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, Boccaccio, Ortaçağ yazarı olarak hem Ortaçağı hem de Rönesansı anlamak konusunda çok yardımcı olmuştur.¹¹⁶

Bunun ardından veba karşısında duyulan çaresizlik durumunda 1348 yılında kral VI. Philippe, Paris Üniversitesi tıp fakültesinden kara ölümün sebepleri hakkında bir rapor hazırlanmasını

114. Kathleen Cohen, *Metamorphosis of a Death Symbol: The Transi Tomb in the Late Middle Ages and the Renaissance*, University of California yay., Berkeley, Los Angeles, and London, 1973, s. 29; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth Century Art*, s. 47.

115. Susan Wise Bauer, *Dünya Tarihi*, (Çev. Mihriban Doğan), c. 2, Say yay., İstanbul, 2014, 203-204; G. Boccaccio, *Decameron*, s. 12.

116. Nancy M. Reale, *Boccaccio's Decameron: A Fictional Effort to Grapple with Chaos*, s. 1.

istemmiştir ¹¹⁷. Bu raporla birlikte veba karşısında çaresiz kalan Ortaçağ doktorları, sebebini bilmedikleri bu hastalıktan korunmak için ülke dışına çıkılması gerektiğini düşündükleri gibi bazılarının da festivaller gibi kalabalık organizasyonlardan uzak durmaları gerektiğini; ancak bunun yanı sıra sağlıklı insanların arasında olmak gerektiğini de savunmaktaydılar ¹¹⁸.

Ayrıca Fransa Kralı VI. Philip'in manastır bilim adamları kurumu-na hazırlattığı raporda sunulduğu üzere "Büyük salgının gerçek nedeninin asla bilinemeyeceği bunun insanın anlama kapasitesinin ötesinde olduğu" yargısı gibi durumlardan farklı olan açıklamalar da vardır. Olağanüstü doğa olaylarını büyük felaketlerin habercisi olarak görmek Ortaçağ Batı Avrupa toplumunun sıklıkla kullandığı bir açıklama biçimiydi. Jean de Venette kroniğinde bu konu ele alınmıştır. Venette, salgının nedenini astronomide yattığına inanmakta ve kara ölümün ortaya çıkışıyla yıldızların hareketleri arasında var olduğu noktasına dikkat çekmektedir:

"Ağustos ayının dokuzunda Akşam duasından sonra güneş batmaya başladığında Paris'in üstünde batıya doğru büyük ve çok parlak bir yıldız görüldü. Diğerleri gibi bizim yarıküremizde yüksekte değil oldukça yakında görünüyordu. Güneş batıp gece olunca bu yıldız bana ve onu izleyen diğer biraderlerime kıpırdamıyor gibi geldi. Daha detaylı açıklamak gerekirse gece olduğunda bu büyük yıldız biz seyredenleri hayrete düşürerek doğuya doğru birçok ışık parçasında ayrıldı ve silinerek ortadan tamamen kayboldu. Bir kuyruklu yıldız yada buharlaşan bir madde olup olmadığını astronomların kararına bırakıyorum. Diğer taraftan mümkündür ki; bu kısa sürede Paris'i ve ardından bütün Fransa'yı saracak olan inanılmaz salgının geleceğine dair bir işaretti". ¹¹⁹

117. N.G. Siraisi, *Medieval&Early Renaissance Medicine*, The University of Chicago yay., Chicago, 1990, s. 62.

118. L. Elliott, *Medieval Medicine And The Plague*, s. 9.

119. *The Chronicle of Jean de Venette*, (Ed. Richard A. Newhall-Çev. Jean Bird-sall), Columbia University yay., New York, 1953, s. 48-51.

Veba hastalığı karşısında bu şekilde çaresiz kalınmasıyla birlikte artık bu hastalık, daha önce belirttiğimiz gibi “Tanrı’nın imansız ve günahkârlar üzerindeki gazabı” olarak görülmeye başlanmıştır. Sean Martin’in aktardığına göre Mussis, “ölümcüllük derecesi ve bunun aldığı biçim, ağlayıp sızlayarak yaşayanları, acı olaylarla... son hükmün gelmiş olduğuna ikna etti” şeklinde yazmıştır. Tabiki bu durumu hemen kilise öğretileriyle bağdaştırmamak gerekir. Çünkü Avrupa, bundan önceki süreçte de kıtlık ve afetler geçirmişti. Veba da, bu durumların bir devamı olabilirdi.¹²⁰ Bu görüş çerçevesinde de değerlendirmek gerekirdi.

Ayrıca bu hastalıkla ilgili olarak seyyahlar, “herkesi öldüren bir hastalık” tanımı yapmışlardı. Kaynaklardaki bilgilere göre 35 milyon civarında insan ölmüştür. Eski bir rivayete göre köylüler, bu hastalığın yayılmasıyla ilgili olarak İtalya’dan gelen tüccarları sorumlu tutmuşlardır. Hatta Bauer tarafından verilen bilgilere göre köylüler, bu tüccarları Karadeniz’in kıyısındaki Kefe şehrine sürmüşlerdir. Halk direnince hastalıktan ölen insan cesetleri mancınıkla surların içine fırlatılmıştır. Dolayısıyla İtalyanlar da gemileri ile kaçmaya çalışırken gemideki insanların hastalanmaya başladığını görmüşlerdir. Bunların kıyıya geçmesine izin verilmemiştir. Ancak karada da hastalık yayılmaya başlamıştır.¹²¹

Bu tehlikeli hastalık karşısında tıp literatüründe veba broşürü hazırlanmıştır. Burgundyli John’un “Treatise of Epidemic” (Salgın Tezi) adlı eserinde hastalık karşısında alınacak önlemler belirtilmiştir. Bu eserde hastalıktan korunmak için alınması gereken önlemler belirtilmiştir. Bu hastalık sırasında “Yemek ve içmekte aşırıktan, banyo yapmaktan ve tüm seksüel ilişkilerden kaçınılmalıdır. Baldan uzak durulmalı ve yenilen meyve sayısına da sınırlama getirilmelidir. Kullanılan kokulara da dikkat edilmeli özellikle amber, misk, biberiye, limon renkli zerdeçal, karanfil, Hindistan cevizi ve benzerlerini alıp koklayabilirler. Ayrıca etin

120. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 28.

121. Susan Wise Bauer, *Dünya Tarihi*, s. 203-204.

daha fazla tüketilmesi su ile beyaz şarabın içilmesi ve sirke kullanılmasına dair önlemler de alınmalıdır.”¹²².

Bu önlemlerin yanı sıra vebanın en çok hasar verdiği yer olan İtalya’da da resmi talimatlarla önlemler alınmıştır. Vebadan ölenlerin eşyaları ve yatakları gömülürken yaşadıkları evler, dumanla dezenfekte edilerek sirke ile temizlenmiştir. İtalya’da dönemin tanınan tıp profesörlerinden Folignolu Gentile¹²³ vebaya karşı stratejiler geliştirmiştir ve bu stratejileri sivil memurlar vasıtasıyla doktorlara göndermiştir. Ayrıca Perugia yönetimi doktorlardan vebadan ölenlerin cesetlerini incelemelerini ve hastalığın sebebini bulmalarını istemişlerdir. Yine bu dönemde vebadan korunmak amacıyla yasalar da düzenlenmiştir.¹²⁴

Zaman geçtikçe bu hastalıktan ölen insan sayısı büyük oranda artmıştır. Avrupa kıtasının nüfusu, 76 milyondan 1450 yılında tersine 50 milyona düşmüştür.¹²⁵ Vebadan ölenlerin sayısı hakkında

122. F. Wallis, *Medieval Medicine A Reader*, University of Toronto yay., New York, 2010, s. 422-424.

123. Folignolu Gentile (18 Haziran 1348 yılında ölmüştür), bir İtalyan tıp profesörü ve doktordur. Bologna ve Padua Üniversitesinde eğitim görmüş olup ilk olarak Bologna’da hocalık yapmıştır. Daha sonra da Siena’da Perugia üniversitesinde bulunmuştur. 1341 yılında insan üzerinde onu parçalara ayırıp inceleme işlemi olan “dissection” işlemini başarıyla uygulayan ilk Avrupalı doktorlar arasında yer almaktadır. Özellikle de İbn Sina’yı ve eserlerini kendine klavuz edinmiştir. Onun eserleri üzerine yorumlar yazmıştır. Ölümünden uzun bir süre sonra Nuremberg Kroniğinde “Subtilissimus rimator verborum Avicenne yani İbn Sina’nın öğretilerinin en ince araştırmacısı” olarak hatırlanmıştır. Kendisi tıp tarihinde ilk Nefroloji uzmanı olarak gösterilebilir. Veba üzerine diğer profilaksi-leri arasındaki tiryakları yeniden yorumlayan çok geniş bir tez hazırlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. R. McVaugh, *Canonical Medicine: Gentile da Foligno and Scholasticism in Bulletin of the History of Medicine*, 76, 4, 2002, ss. 810-811; Lynn Thorndike, “Consilia and More Works in Manuscript by Gentile da Foligno”, *Medical History*, 3, 1, 1959, ss. 8-19; Mario Timio, “Gentile da Foligno, “a Pioneer of Cardioneurology: Commentary on Carmina de Urinarum Iudiciis and De Pulsibus”, *American Journal of Nephrology*, 19, 1999, ss. 189-192.

124. S.K. Wray, *Communities And Crisis –Bologna During The Black Death*, Brill yay., Leiden, 2009, s. 4-6.

125. N. Ramankutty, “Global Land-Cover Change: Recent Progress, Remaining

da şöyle bilgiler bulunmaktadır. Örneğin Norveç ve İzlanda'nın üçte ikisi, Bristol nüfusunun onda dokuzu, Avignon'da 150 bin, Paris'te 50 bin, Londra'da 100 bin kişi, Venedik nüfusunun %70'i, Ceneviz'in %68'i, Floransa'da 45 bin, Marseilles'te bir ayda 16 bin, Siena'da yetmiş bin, St. Denys'de on dört bin, Strasburg'da on altı bin, Lubeck'te dokuz bin, Basle'de 14 bin, Erfurt'ta 16 bin, Weimar'da 5 bin, Limburg'da 2500 kişi ölmüştür. 1351 yılında Papa VI. Clement için hazırlanan bir raporda toplam sayı 23. 840.000 olarak hesaplanmıştır.¹²⁶ Belki bunlara ek olarak Almanya'da Fransisken Rahiplerinden 124, 434 kişi ve İtalya'da Minoriteslerden (Fransisken Tarikatı üyesi) 30.000 kişiyi de ilave etmek gerekmektedir¹²⁷.

Veba hakkındaki bilgiler konusunda bir karşılaştırma yaptığımız zaman İngiltere'de daha fazla bilgi olduğunu görmekteyiz. Bilinenler, Boccaccio gibi vakanüvislerin yaşadığı Floransa ve hiç vakanüvis olmayan ya da bir iki tane olan, bilginin çok az mevcut olduğu Orta Asya gibi ülke ve şehirlerden gelmektedir. Fakat salgınla en fazla bilgi, kilise ve tımar ruloları bakımından zengin olan İngiltere'de bulunmaktadır. Müessese Defterleri, rahiplerin makama ne zaman atandıklarını ve atanmalarının bir önceki rahibin ölümü, istifası ya da emekliliğinden dolayı mı olduğunu kaydederler. Kara Ölüm koşullarında bu ikisi arasındaki yakın bağlantı, elbette insanın günahlarını itiraf etme ve affedilme ihtiyacından kaynaklanmaktadır.¹²⁸

Bazı kaynaklardaki bilgilere göre İngiltere'de vebanın yayıldığı ilk bölgelerin Bristol ve Southampton olduğu belirtilmektedir. Melcombe Regis kentinin (şimdiki Weymouth'un bir parçası) vebanın Britanya adalarına giriş noktası olduğu düşünülmektedir.

Challenges", *Land-Use And Land-Cover Change: Local Processes and Global Impacts*, (Ed: F. Lambin), s. 17.

126. Özlem Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri", s. 131.

127. I.F.C. Hecker; *The Black Death in The Fourteenth Century*, (Çev. B. G. Basington), A. Schloss, Londra, 1833, s. 60.

128. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 69-70.

Melcombe, Calais kuşatması (1246-47) için Londra ve Bristol kadar gemi temin edebilme kapasitesine sahip önemli bir limandı. The Grey Friars' Chronicle, hastalığı Melcombe'a getiren geminin kayıtlı olduğu limanın, Bristol olduğuna inanmaktadır.¹²⁹

Yayılm alanlarından sonra bu hastalığın yayılış tarihlerine baktığımızda ise çeşitli tarihlerle karşılaşmaktayız. Bu tarihler, Vaftizci John yortusu¹³⁰ zamanından (24 Haziran 1348) sonbahara kadar yayılmaktadır. Bunun yanı sıra bazı kayıtlarda eski görevlilerin 29 Kasım, 10 Aralık, 6 Ocak (1349) ve 12 Mayıs'ta ölmeleri nedeniyle Shaftesbury'ye yeni Papazlar tayin etmek zorunda kalındığından ve Ekim 1348'den sonraki altı ay içerisinde kırsal bölgelere 100 yeni Papaz ataması yapılmak zorunda kalındığından bahsedilmektedir. Bunların yanında vebadan önce İngiltere'nin durumuna baktığımızda çok zengin bir ülke olduğu, yün ve kumaş endüstrilerinin 1347'de Kral Edward'a ihracatı vergilendirmeye başlatacak kadar büyümüş olduğu göze çarpan en belirgin özelliklerindendir. Londra'nın yaklaşık 70-75,000 kişiyle en büyük şehir olduğu ve onu Norwich'in 13,000 ve York'un ise 10,000 nüfusa sahip olduğu görülmektedir.¹³¹

Bu ihtişama rağmen vebanın Londra'da yayılmasında üç faktör, etkili olmuştur: Uygunsuz sağlık önlemleri, pislik ve aşırı kalabalık. Thames nehrine akan lağımalar bunun en belirgin örneğini oluşturmaktadır. Hatta içme sularının kullanıldığı bazı kanallarda

129. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 70

130. Vaftizci John, Kuran'da Yahya peygamber olarak da bilinmektedir. Eski Yunanca'da Ἰωάννης ὁ βαπτιστής, *Ioánnēs (h)o vaptistés* or Ἰωάννης ὁ βαπτίζων, *Ioánnēs (h)o vaptízon* gibi değişik söylemleri bulunmaktadır. Anglo-Sakson geleneğinde de yaz ortası törenlerine çok benzer bir tören düzenlenir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Robert L. Webb, "John the Baptist and his relationship to Jesus", *Studying the Historical Jesus: Evaluations of the State of Current Research*, (Ed. Bruce David Chilton- Craig Alan Evans), Brill yay., 1998, s. 219; Omer Englebert, *The Lives of the Saints*, Barnes & Nobl yay, New York, 1951, s. 529; Metzger, *The Oxford Guide to People & Places of the Bible*, Oxford University yay., s. 103; Brooks Hansen, *John the Baptizer: A Novel*, W. W. Norton, New York, 2009.

131. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 70-71.

örneğin Fleet Hapishanesi kanalında on bir tuvalet ve ona boşalan üç lağım bulunmaktaydı.¹¹²

Bu şartlar altında bu hastalıktan pek çok kişi ölmüştür ve bazı köyler de yok olmuştur. Bu nedenle Paris'teki tıp fakültesi, vebayı "Kova burcundaki üç gezegenin" bir araya gelmesinin "havada ölümcül bozulmaya neden olmasına" bağlayan birrapor yayımlamıştır. On beş yaşındaki kızının yasını tutan İngiltere kralı III. Edward, bu ölümlerden garip bir şekilde günahkâr ruhlu halkını suçlamaktaydı. Floransalı Mattea Villani, "Tanrı'nın inayetiyle hayatta kalan insanların, komşularının ölümünü görerek . . . daha iyi, daha mütevazı, daha erdemli . . . birbirlerine karşı sevgi ve iyilikle dolu olacakları düşünülüyordu. Ama . . . tam tersi oldu," diye yazmıştır. Bununla bağlantılı olarak Fransa ve Almanya'da, Yahudiler kuyuları zehirlemekle suçlandılar; yüzlercesi kızgın kalabalıklarca yakalanıp öldürülmüştür. Bu durum karşısında Papa VI. Clemens (Avignon'da), bu şiddeti kınamış ve bunun için bir ayin düzenleyerek şöyle dua ettirmiştir:

"Ey ölümleri değil, günahkarların cezalandırılmasını arzulayan Tanrım, sana şükranla yalvarıyoruz, insanları kendine döndür, merhametle kızgınlığını onlardan uzaklaştır."¹³³

Bunlara dayanarak tıp fakültelerinde alınan kararlara göre VI. Philip, Paris Üniversitesi'ndeki çalışmalar başlatılmasına karar verdi. Bunların kökeninde 20 Mart 1345 saat 13:00'te Kova Burcu'nda meydan gelen Satürn, Jüpiter ve Mars'ın elverişsiz bir rastlantı vardı. Jüpiter ve Satürn rastlantıları ölüm habercisi olarak kabul edilmekteydi ve Mars'ın varlığı, bunun üç yıl önce olduğu bilirse de felâketin üzerlerinde olduğunu göstermekteydi.¹³⁴

132. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s.74. Ayrıca Sean Martin'in verdiği bilgilere göre Thames nehri, ortalama bir sokak büyüklüğünde olan atıklardan zarar görmüştü. Yalnızca sürekli bir lâğım değil, kasaplardan da atık madde akışı vardı. Aziz Nicholas Mezbahası, kasapları Fleet Hapishanesi'nin yanındaydı. Bazı bilgilere göre Thames'e dökülen bağırsaklar yüzünden o kadar kötü bir hale gelmişti ki, kraliyet fermanıyla bunlar, tamamen kent surları dışına taşınmak zorunda bırakılmışlardır. Bkz. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 75.

133. *The Black Death*, s. 118,122,159.

134. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 45.

Bunun ardından vebanın Wiltshire, Hampshire, Surrey, Sussex, Kent ve East Anglia'nın tümünü etkilemiştir. Bristol'dan sonraki diğer büyük şehir, Gloucester idi. Gloucester kenti, vebadan etkilendiği sırada İngiltere'nin orta güneyini de ele geçirmişti. Ayrıca Oxford'da din adamlarının %35'i de ölmüştü. Manastır, diğer yerlerden daha az zarar görmüş olmasa bile, topraklarındaki iki köy daha da kötülerini yaşamıştı. On yıl sonra Tilgarsley'e gelen vergi toplayıcıları 1350'den beri orada hiç kimse yaşamadığı için vergi toplayamadıklarını kaydetmişlerdir.¹³⁵

Bu hastalık çeşitli korkulara sebep olmuş ve bu durum, hastalığın yayılmasına ortam hazırlamıştır. Bu tür durumlarla ilgili Marchione di Coppo Stefani, Floransa Kroniginde şöyle anlatılmaktadır:

“Ve birçoğu onunla ilgilenecek kimse olmadan öldü. Ve birçoğu açlıktan öldü; çünkü birisi hastalanıp yatağa düştüğünde öteki dehşetle kapılarak ona “doktor getireceğim” diyerek evden ayrılıyor kapıyı yavaşça kapatıyor ve bir daha hiç dönmüyordu. Hasta terkedilmiş ve yiyecek yemeği olmadan hastalık ateşiyle güçsüz düşüyordu”.¹³⁶

Bu hastalık salgınından sonra var olan bilgilere göre Wycombe'dakirahiplerin yaklaşık %60'ı ölmüştür. Nüfus içerisindeki genel ölüm oranının %50 civarında olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Amesbury yakınlarındaki Durrington 1349 sonlarında 41 kiracısından 18'ini yitirmiştir. Winchester piskoposluk bölgesi, rahiplerinin %48'ini kaybetmişti ve Piskopos pazar, çarşamba ve cuma günleri yalınayak geçit merasimleriyle kefarete emretmiştir. Ölüm, öylesine yüksek bir seviyede sürmekteydi ki, gün boyunca yığılan cesetlerden hastalık bulaşacağı korkusuyla Winchester sakinleri, yeni mezar çukurlarının şehir surları dışında açılmasını talep etmişlerdir. Piskopos, onların taleplerine ancak katedral arazisi içerisinde cenaze hizmetini yerine getiren bir keşişe saldırdıkları zaman razı olmuştur. Bunun yanı sıra ölüm verileri de 1349 yılında artmıştır.¹³⁷

135. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 72.

136. Stefani, Marchione di Coppo, *Cronaca fiorentina, Rerum Italicarum Scriptores*, (Ed. Niccolo Rodolico), c. 30, 1903-13, Başlık 643.

137. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 73.

Ünlü Şair Petrarca ise yazdığı bir mektupta, “Neredeyse her şeyi kaybettik ve huzur bulamadık. Kayıplar telafi edilir gibi değil, ölümün yarası da iyileşecek gibi değil. Tek bir teselli var: Evvelce gidenlerin yolunu izleyeceğiz. Sürdürdüğümüz hayat bir uykudur; ne yaparsak yapalım, rüya görüyoruz. Yalnızca ölüm, bizi uykudan uyandırır ve rüyalarımıza son verir. Bundan önce uyanmış olmayı diliyorum” demiştir.¹³⁸ Petrarca’ya ait bu ifadeler durumun ne kadar acı verici olduğunu göstermektedir.

Agnolo di Tura (Siena kentinden)’nın şu ifadeleri de dikkate değerdir: “Hiçkimse hiçbir şeyi denemiyordu ve artık kilise çanları bile çalınmıyordu” ve “Ölen çok sayıda insan ve her gece ölen yüzlerce kişi için dev çukurlar kazılıyordu. Ve ben de . . . kendi ellerimle oğullarımdan beşini gömdüm . . .Herkes bunun dünyanın sonu olduğuna inanıyor”.¹³⁹

Şunu da belirtmek gerekir ki; Londra’da vebanın yaygınlaşması, 1348 yılının sonunda başlamıştır. Ancak bu durumun vebadan kaçan insanlar tarafından mı, yoksa gelen tüccar gemileri tarafından mı taşındığı tam olarak bilinmemektedir. Londra’daki ilk ölüm vakaları pnömonik vebadan olmuştur. Burada toplam 100,000’in üzerindeki ölü sayısı olduğu ve Charterhouse’da XVI. yüzyıl vakanüvisi olan John Stow’un aktardığı bilgilere göre 50,000 ceset gömülmüştür.¹⁴⁰

Ayrıca bu bilgilerden vebadan sadece fakir insanların öldüğü anlaşılmamalıdır. Aynı zamanda 1349’da John Offord, 1348 yılında ölen Canterbury Başpiskoposu John Stratford, onun halefi ünlü bilgin Thomas Bradwardine, Westminster Piskoposu Simon de Bircheston ...örnek olarak verilebilir. Kraliyet ailesinden Prenses Joan Bordeaux¹⁴¹’da vebadan ölmüştü. Yine kraliyet cerrahı Roger de Heyton da vebadan ölenler arasındaydı.¹⁴²

138. *The Black Death*, s. 248-249.

139. John Aberth, *The Black Death*, s. 81.

140. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 75-76.

141. Rosemary Horrox, Joan’ın Kastilya kralının varisi Pedro ile evlenmek için yola çıktığını ve 2 Eylül 1348 yılında Bordeaux’ta öldüğünden bahsetmektedir. Daha geniş bilgi için bkz: *The Black Death*, s. 250.

142. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 76.

Fransız şair Guillaume de Machaut, ölen insanların sayısını şu dizerle şöyle dile getirmiştir:

“Kuşkusuz birçokları duymuştur Herkesin söylediğini

Nasıl bin üç yüz kırk dokuzda, Yüz tanesinden dokuzunun kaldığını. Böylece olan oldu, insan eksikliği yüzünden birçok güzel çiftlik işlenmedi. Kimse tarlaları sürmedi.

Samanları bağlayıp, üzümeleri toplamadı. Kimileri üç katı ücret ödedi. Çünkü çok ölen olmuştu”.¹⁴³

Norwich ve Cambridge’de nüfusun yarısını kaybetmişti. Nottinghamshire, ortalamanın altında bir ölüm oranına sahipken, Huntingdon o kadar kötü etkilenmişti ki vergilerini ödeyememiştir.¹⁴⁴

Buna ek olarak West Thickley ise tamamen haritadan silinmiştir. Kilise kayıtları ise basitçe “hepsi öldü” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ayrıca iç karışıklığın da önemli bir sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır veba.¹⁴⁵ Yani bu, bir kırılma noktasıdır denebilir.

Ayrıca 1340’lı yıllarda epidemic bubonic vebadan Kuzey Fransa’nın kent nüfusunun %10’u Floransa’daki 90-100.000’lik nüfusun 15.000’i ölmüştür.¹⁴⁶

Ortalama olarak Avrupa nüfusunun %30 ile %60’ı vebadan ölmüş ve 1400 yılındaki 450 milyon olan dünya nüfusu, 350-375 milyon civarına düşmüştür. Dini, sosyal ve ekonomik buhranlar yaratmıştır. Avrupa nüfusunun aynı seviyeye ulaşması yaklaşık 150 yılı bulmuştur.¹⁴⁷

1350 yılı ortalarında İngiltere ve Avrupa’daki veba ölümleri çok azalmıştır. Salgın, geri dönüp Rus topraklarına gitmiş ve 1353’e ka-

143. David Herlihy, *The Black Death and the Transformation of the West*, 1997, s. 41.

144. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 77.

145. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 78.

146. Paul Gallagher, *How the 14th Century Lombard Banks Created the Dark Age*, 2008, s. 28-29.

147. Suzanne Austin Alchon, *A Pest in the Land: New World Epidemics in a Global Perspective*, University of New Mexico yay., 2003, s. 21.

dar devam etmiş, Moskova Grandükü ile yedi çocuğunu da öldürmüştür. Ve bu hastalık, hiçbir zaman tamamen yok olmamıştır.¹⁴⁸

Aşağıdaki tabloda ülkelere ve bölgelere göre vebadan ölenlerin oranları şöyledir:

Bölge ve Ülke	Vergive Kira Ödeyen Ev Sahipleri	Vergi ve Kira Ödeyen Halk	Genel Nüfus
Navarre Krallığı	55-60	60-65	60-65
Katalonya	(71)	(74)	(60-70)
İspanya	55-60	60-65	6065
Floransa			60
Tuscany			50-60
Piedmont	42	50	52.5
İtalya			50-60
Provence	54.5	60	60
Languedoc ve Forais	50-55	55-60	60
Salvor Kontluğu	50-55	55-60	60
Fransa	50-55	55-60	60
İngiltere	55	60	62.5
Toplam Sentez	50-55	55-60	60

*Veba Kaynaklı Ölüm Oranlarının Yüzdesi (%)*¹⁴⁹

Vebadan hastalara farklı şekillerde yardımda bulunan kişiler de bundan büyük zarar görmüştür. Bundan en büyük zararı da din grupları görmüştür. Çünkü onlar, manastırlardaki hastanelerde hastalarla birebir ilgilenmekte ve öldüklerinde de onların defin işlemlerine katılmaktaydılar. Bu yüzden birçok keşiş hayatını kaybetmiştir. Örneğin Northamptonshire'da 64 keşişten 32'si, Warkwickshire'da 50 rahibeden 20'si ölmüştür.¹⁵⁰

Veba hastalığı, aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal yapısında da değişikliğe sebep olmuştur. Yani tüketici insan sayısında azalma olunca ürün fazlalığı ortaya çıkmış dolayısıyla fiyatlarda düşüş yaşanmıştır. Aslında refah düzeylerinde de artış olmuştur da denilebilir¹⁵¹.

148. Olejorgen Benedictow, *The Black Death, 1346-1353*, 2004, s. 214.

149. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ole J. Benedictow, *The Black Death 1346-1353*, s. 352.

150. I. Mortimer, *The Time Traveller's Guide To Medieval England: A Handbook For Visitors To The Fourteenth Century*, Londra, 2009, s. 202.

151. O.J. Benedictow, *The Black Death 1346-1353*, s. 390.

Ekonomide meydana gelen çalkantılı dönemler, yeni politikaların oluşturulmasına sevk etmiştir.¹⁵²

Bu uygulamaların İspanya ve İngiltere’de yaygın bir şekilde hayata geçirildiği görülmektedir. Bilindiği üzere İngiltere’de yün endüstrisi iyi bir seviyededeydi. Veba hastalığı sırasında da aynı endüstri alanında gelişmeler olmuştur¹⁵³.

Marco Battagli of Rimini kroniğinde şöyle yazmaktadır: “pater postea infirmum filium evitabat, frater fratrem, uxor virum, et sic de singulis sani infirmos penitus evitabant”- Baba hasta olunca oğlunu attı, erkek kardeşi kardeşinden, kadın kocasından kaçındı ve böylece sağlıklı olan kişi ise hastadan kaçtı”.¹⁵⁴

Aynı şekilde Padualı Guglielmo Cortusi kroniğinde Padua kentindeki veba hastalığını şöyle anlatılmaktadır: “uxor amplexum cari viri, pater filii, frater fratris”- kadın çok sevdiği eşinden, oğul babasından ve erkek kardeş ise kardeşinden kaçtı”.¹⁵⁵

Ayrıca bu konuda çeşitli vasiyetnameler de yazılmıştır. Bunun en güzel örneğini İtalya’daki Bologna oluşturmaktadır. Bologna’da veba salgını sırasında hazırlanan vasiyetnamelerin kadın ve erkeklere göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

“İsa adına Amin. 8 Temmuz 1348. Akıl ve zeka bakımından sağlıklı ama bedeninde hasta olan Bologna San Biagio topluluğunda yaşayan parşömen yapımcısı büyük kardeş Donisdei’nin oğlu Carrius olarak tanınan Figriocharius isteğini şu şekilde beyan eder. Onlara göre onun ruhu için en faydalı ve en iyiy görünen mirasçıları tarafından zarar gören ruhunun yararı için 5 lire bırakır. Bu beş lireden, beş solidi (20 solidi 1 liraya eşittir.) ruhunun kitleleri için

152. K.W. Bowers, “Black Death”, *Encyclopedia of Pestilence Pandemics and Plagues*, (Ed: Joseph -P. Byrne), Greenwood Publishing, USA, 2008, s. 62.

153. J.N. Hays, *Burdens Disease: Epidemics and Human Response in Western History*, s. 45; J.P. Byrne, *Daily Life During The Black Death*, s. 64.

154. Marcha di Marco Battagli da Rimini, “Chronicle of Marco Battagli of Rimini”, In *Rerum Italicarum Scriptores*, c. 16, 3. Kısım, (Ed. A. F. Massèra), 1912, s. 54.

155. *Chronicle of Guglielmo Cortusi of Padua*, *Chronica de Novitatibus Padue et Lombardie Guilielmi de Cortusis*, *RIS*, (Ed. B. Pagnin), c. 12, s.120–21.

San Biagio topluluğu kilisesinin Papazı olan Don Gerardus'a gitmelidir. O, yeğenleri Mina ve Cicillia için 20 solidi bırakır. O, karısının çeyizine 130 lire verir (tipik bir zanaatkar sınıfının mütevazı bir çeyizi) ve onun ölümü sırasında ve hayatı boyunca keten ve yün kıyafetler ile yatağı için ona 20 lire verir. O, karısına (kullanım hakkı kendisine ait olmayan) çocuklarıyla birlikte oturdukları evdeki bütün malların kullanım hakkını verir, dul kalır ve çeyizi ile yukarıda bahsedilen mirasları istemez (örneğin 20 lire, yatak ve giyecek). O, San Biagio topluluğundan büyük erkek kardeş Ugolini'nin oğlu Mengorius'un karısı olan kızkardeşi Isabeta'ya Mengorius ile evliliği sırasında ona çeyiz olarak hazırladığı herşeyi verir. Nimet olarak (nomine benedictionis) o, ayrıca 20 solidi verir. Taşınabilir olan veya taşınamaz olan bütün mal ve mülkleri için şimdi ve gelecekteki bütün hak ve eylemlerinin her ikisi olarak o, 3 oğlu Thomas, Johannes ve Bernardus'u evrensel mirasçı olarak oluşturur. O, bunun kendisinin son isteği olduğunu ilan eder ve vasiyeti ve vesayet ekini iptal eder ve de öncekilerin geçersiz olduğunu beyan eder. Aşağıdaki tanıkların varlığında San Biagio'nun topluluğunda vasiyetçinin evinde yürürlüğe konuldu: San Biagio'nun en dindar kişisi Don Gerardus; San Biagio'nun kumaşçısı büyük Albertinus'un oğlu Johannes; San Biagio'nun parşömen yapımcısı büyük Johannes'in oğlu Petrus; San Biagio'nun parşömen yapımcısı büyük Ugollinus'un oğlu Paulus; San Biagio'nun silahçısı büyük Jacobus'un oğlu Bertone; San Biagio'nun parşömen yapımcısı büyük Simone'nin oğlu Guidone; San Biagio'nun parşömen yapımcısı büyük Birader Albertus'un Oğlu Thomas; San Biagio'nun kumaşçısı büyük Leyus'un oğlu Bonacosa ve San Biagio'nun fırıncısı büyük Gerardinus'un oğlu Benvenutus ve yazıldığı noter Johannes Laurentii Stephanii. Vasiyet eden hasta için dava vekili olarak düzenlenen noter ve Johannes Albertini, vasiyeti kaydetmek için o gün, Memoriali'nin ofisine gittiler.¹⁵⁶

Ayrıca veba sırasında gerçekleşen önemli olaylardan biri de Fransa'da kraliyet memurlarına, vergi toplayıcılara ve tefecilere yönelik öfke idi. Kara Ölüm sırasında, salgından sorumlu tutu-

156. Shona Kelly Wray, "Children during the Black Death", *Children and Youth in History*, <http://chnm.gmu.edu/cyh/case-studies/167> (November 10, 2016).

lan Yahudilere karşı da katliamlara girişilmiştir. İngiltere’de ise yabancı düşmanlığı dahi ortaya çıkmıştır.¹⁵⁷ Tüm bunlar, sanatla özellikle de resimlerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

Buna ek olarak Totaro’nun verdiği bilgilere göre bu kişiler, Yahudilerin zehir kuyularına girdiklerine dair dedikodular yayarak insanları Yahudilere karşı daha da kışkırtmışlardır. Yahudiler, Hz. İsa’nın katili olarak görülmüşlerdir. Bazı kaynaklarda verilen bilgilere göre ölen Yahudilerin bedenleri şarap fıçılarına konularak Rhine nehrine atılmıştır. Strasburg’da 2000 kadar Yahudi mezarlıklarının içinde canlı canlı yakılmışlardır. Bütün bu olanların temelinde ise Flagellant hareketi¹⁵⁸ bulunmaktadır. Hecker’in eserinde Flagellantlar tarafından 12 bin Yahudinin öldürülmüş olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.¹⁵⁹ Bunun üzerine Papa VI. Clement, bu konuyla ilgili görüşünü Sorbonne fakültesinden Jean de Venette¹⁶⁰, ile paylaşmıştır. Papa, bunların birer sapkın akım olduğuna karar verince bir bildiri yayınlayarak bu hareketi yasaklamıştır.¹⁶¹

157. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 291.

158. Flagellant Hareketi, XIII. ve XIV. yüzyıllarda gerçekleşmiş bir harekettir. Katolik kilisesi bünyesindeki radikalleri içermektedir. Önceleri saldırgan hacılık olarak başlamışlar sonradan Katolik kilisesi tarafından kınanmışlardır. “Flagellare” Latince’de kamçılmak ve bastırmak gibi anlamlara gelmektedir. İlk ve en etkili olanı 1259 yılında Perugia’da ortaya çıkmıştır. Daha sonra Kuzey İtalya ve Austria’ya yayılmıştır. Diğer olaylar 1296, 1333-1334 ve de veba zamanında 1349 ve 1399’da ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Harris, “Mother Cow”, *Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture*, Londra, 1975, s. 11–32.

159. J. F. K. Hecker, *The Dancing Mania and The Black Death*, 2006, s. 112-113.

160. Jean de Venette, 1307 ile 1370 yılları arasında yaşamıştır. Venette ve Oise’den gelen bir Fransız Karmelit keşiştir. Paris’te Maubert sarayındaki Karmelit manastırının başrahibi oldu ve 1341’den 1366’ya kadar Fransa’nın üstün bir bölgesi oldu. Ayrıca Yüzyıl savaşları sırasında yazılmış olan kroniğin de yazarıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean Birdsall, *The Chronicles of Jean de Venette*, (Ed. Richard A. Newhall), N.Y. Columbia University yay., 1953; Cohn, Samuel Kline, *Popular Protest in Late-Medieval Europe: Italy, France and Flanders*, Manchester University yay., 2004, s. 170.

161. Özlem Genç, “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupasına Etkileri”, s. 143-144.

Veba hastalığının Ortaçağ Avrupa'sındaki bu serüveninden sonra bir de çok ilginç bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavram, Ölüm Dansı ya da "Dance Macabre" olarak bilinmektedir. Çok eskiye bakılacak olunursa bu dansın 1348 yılından önce de var olduğu görülecektir. Ancak veba sırasında Ortaçağ sanatçıları bunu kullanmışlardır. Bu dansla ilgili aşağıdaki resim dikkat çekicidir.¹⁶²

Daño mori sed nescio quo sed nescio quando
Quo me amplexeris dextero Daño mori

Daño mori iuvenis quia nil valet ipsa iuventus
De nece profectre nequeo Daño mori



Carne Vita labor carnis conceptio tabes Densitua putredo finis origo lutum.

Mors

Dos cordiger frater sequimini
Post pastorem satis predicatis
De hac morte si moriemini
Inde minus mirari debetis
Nam maiores mors mordet videtis
Especta re. quantumqz subito
Ditta vestra factis comprobatis
Semper mors est percutere presto

Lordiger

Omni quid est in mundo vivere
Nullus tutus stat in hoc seculo
quo Vanitas non cessat crescere
Tunc Venit mors cum suo baculo
Nil mirum est si modo tremulo
ip. Vixerim mundo mendicatus
quicquid feci mecum mimabulo
Sapiens est peccator contritus

Mors

Paupe puer nuper infans nate
Hic facies moram paupissimam
Nam tributum iudeo petit a te
Faciendo finem brevissimam
Espectabis obam novissimam
De ceteri mors tibi detur
Non teneas illam rem magnam
qui plus vixit plus pati tenetur

Puer

Aa a iam loqui nescio
Infans cum sum parvus lingua mutus
Hei natus et nunc desido
Ad tumulum parere citatus
Instans mundum tunc solvens repitus
Sed stat idem mors amictis communis
Dum Deus vult deficiunt status
Uno motu senis et iuuenis

162. Guy Marchant, *La danse macabre*, Paris, 1485; Shona Kelly Wray, "Children during the Black Death", *Children and Youth in History*, Item #167, <http://chnm.gmu.edu/cyh/case-studies/167> (accessed November 10, 2016).

Aşağıdaki resimde ise yine “Dance of Macabre”ye bir örnek olmakla birlikte burada iskelet temasının kullanılmasında aslında ölümün bir çocuğu ailesinden ve evinden alabileceği teması işlenmiştir.¹⁶³



163. Hans Holbein, “The Dance of Death”, Woodcut, before 1538, Londra, 1892; Shona Kelly Wray, “Children during the Black Death”, *Children and Youth in History*, Item #167, <http://chnm.gmu.edu/cyh/case-studies/167> (accessed November 10, 2016).

Ayrıca veba ile birlikte Avrupa'nın genel görüntüsünde de farklı temalar da ortaya çıkmaya başlamıştır. XIV. yüzyıl İtalya'sında veba ile ortaya çıkan ikonografik tema ise ölümün zaferi idi.¹⁶⁴

Norman Davies, Avrupa'da vebadan ölen insan sayısı konusunda ise İngiltere'de mahkeme kayıtları, *frarik-pledge* (mahallelinin davranışlarında on iki yaşından büyük erkekleri sorumlu tutan eski bir yasal düzenleme) harç ödemeleri, otopsi sorgulamaları veya piskoposluk kayıtlarının kullanıldığını belirtmektedir. Bu durumda İngiltere'de 1, 4 - 2 milyon kişi, Fransa'da sekiz milyon ve bütün Avrupa'da herhalde otuz milyon kişi ölmüş olabilir demektedir. Aslında bu durum, çok da uzak bir ihtimal olmasa gerek.¹⁶⁵

Aslında "Kara Ölüm" olarak adlandırılan veba ile birlikte Avrupa Ortaçağında yeni bir dönem başlıyordu yıkılan ve yok olan köy ve kasabalarla birlikte... Zengin mülk sahipleri toprakları ekip biçmek için insan bulamıyorlardı. Susan Wise Bauer'in aktardığına göre bir rahip, bu konuyla ilgili şunları yazmıştır: "O kadar az hizmetkâr ve işçi kalmıştı ki; kimse yardım için nereye başvuracağını bilmiyordu. Bir sonraki sonbahar mevsiminde ise bir hasatçı bulmak mümkün olmadı. Bu nedenle, birçok ürün tarlalarda çürümeye terk edildi".¹⁶⁶

Bu ruh hali içerisinde bir yandan insanlar ölürken diğer yandan da sağ kalanlar, yüksek ücretler talep etmeye başladılar. Bundan dolayı soylular, yoksullaşmaya başlamış dolayısıyla işçilerine para veremez duruma gelmişlerdir. Bu durum, feodal sistemin çökmeye başlamasına bir işaretti.¹⁶⁷

Burada dikkat çeken bir diğer unsur da bazı sistemler çökmeye başlarken vebadan sonra ortadan kalkan köylerin yerine yenisinin yapılmamış olmasıdır. Hayatta kalanlar, şehirlere göç etmişler ve şehirler, büyümeye başlamıştır. Dolayısıyla kentleşme dediğimiz kavram oluşmaya başladı denilebilir.

164. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 187.

165. Norman Davies, *Avrupa tarihi*, s. 438-39.

166. Susan Wise Bauer, *Dünya Tarihi*, s. 206-207.

167. Susan Wise Bauer, *Dünya tarihi*, s. 208.

Susan Wise, burada bir öyküden bahsetmektedir. Bu öykünün en önemli ve de dikkat çeken özelliği, İskandinavya'daki bir şehirde veba salgının ardından burada küçük bir kız çocuğunun dışında kimsenin kalmadığına dairdir. Bu küçük kız, hayvanlarla yaşamış daha sonra bulununca da oradaki topraklar kendisine verilmiştir. Ve bu kız ile ailesi o şehrin yeni soyluları olmuşlardır.¹⁶⁸ Bu da veba sonrasındaki sosyal değişime bir örnektir.

Vebayı tanımlayan en iyi yazılardan biri Galli şair Ieuan Gethin'e aittir. 1349 yılındaki salgının tanığıdır kendisi ve şöyle demiştir:

“Ölümün kara bulut gibi üstümüze çöktüğünü gördük. Veba gençleri aramızdan kesip alan, hoş yüzlere karşı da hiç merhameti olmayan acımasız bir hayalettir. Koltuk altında şiş çıkana eyvahlar olsun... elma biçimindedir, soğan başı gibidir, kimseyi ayırt etmeyen küçük bir çibandır. Yanan kor gibi fokurdar, kül rengi acı şey... Kara bezelye tohumuna benzerler, gevrek deniz kömürü parçaları gibidir... midye kabuğunun közleri gibi karmakarışık, yarım penslik para büyüklüğünde kara beladır.”¹⁶⁹

Buna karşılık, Orvieto kentindeki konsey, daha farklı çalışmalar yapmıştır. Şehirde sürekli Guelphler ile Ghibellineler arasında çatışmalar olmaktaydı. Fakat 1346 ve 1347 kıtlıkları ve veba ile birlikte şehirde sosyo-ekonomik sorunlar çıkmış ve de çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunlara rağmen şehirde pek çok kişi ölmüştür ve şehrin en önemli dini töreni olan Assumption yortusu¹⁷⁰ bile terk edilmek zorunda kalınmıştır.¹⁷¹

168. Susan Wise Bauer, *Dünya tarihi*, s. 208.

169. W. Rees, “The Black Death as Recorded in English Manorial Documents”, *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, XXVI, 2, s. 4; Philip Ziegler, *The Black Death*, Londra, 1970, s. 66; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 438.

170. “Assumption yortusu”, Aziz Meryem’in doğum günü olarak hatta göğe yükselişi olarak Katolik ve Ortadoks Hristiyanlarınca önemli kabul edilmektedir. Günümüzde İtalyanlar, bu tatile “Ferragosto” adını vermişlerdir. Bu kelime Latince'deki “Feriae Augusti” yani İmparator Augustus'un tatilleri olarak adlandırılmaktadır. Bu yortu, VI. yüzyıldan beri Doğu Kilisesinde 15 Ağustos tarihinde kutlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alan Brown, *Festivals in World Religions*, Longman yay., 1986.

171. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s.38-39.

Veba ise Siena'dır. Siena vebasının en tanınmış vakanüvislerinden birisi olan Agnolodi Tura¹⁷² tarafından yazılan şu metin önemlidir:¹⁷³

“Bu hastalık nefesle ve görmekle geçiyor sanıldığından baba çocuğu, karı kocayı; bir birader diğerini terk etti. Böyle öldüler. Para ya da dostluk için ölüleri gömecek kimse bulunamıyordu... Siena'da birçok yerde büyük çukurlar kazılıyor ve dev ölü yığınlarıyla dolduruluyordu... Ve ben Şişko denen Agnolodi Tura, beş çocuğumu kendi ellerimle gömdüm, bunu birçok kimse de yaptı. Ayrıca şehrin her yerinde, toprakla çok az örtüldüğü için köpeklerin çıkarıp vücutlarını yediği birçok ölü vardı”.

Bu arada Kara Ölüm, Fransa'ya, bir iki ay sonra bulaşmıştır. Fransa'da vebanın yayıldığı ilk şehir olan Marsilya'ya bu hastalığı getiren kalyonun 1348 yılında Cenova'dan çıkarılanlardan biri olması ihtimali yüksek olarak kabul edilmektedir. Dışarı çıkarılan bu Kalyon, İspanya'ya doğru bu hastalığı yayarak devam etmiştir.¹⁷⁴

Burada en dikkat çeken nokta, Dük tarafından toplanan “Büyük Konsey”dir. Bu durum, diğer İtalyan şehirlerine örnek teşkil etmiştir. Flepsi'de de yeni mezar çukurları açılmıştır. Ayrıca veba, bir eve bulaşırsa o eve haç işareti çizilirdi. Martin tarafından verilen bilgilere göre 2 Mayıs 1348'deki konseye göre ilk önleyici tedbirler yazısı yayınlanmıştır. Bu tedbirleri şöyle sıralayabiliriz:

- Buna göre veba olan şehirlere giriş yasaklanmıştır.
- Sadece yerel ürünlerin satıldığı pazarlar, kontrol altına alınmıştır.
- Cenaze işlemleri bile ailelelere verilmiş ve artık çan çalınmamıştır.

172. “Agnolodi Tura”, Sienalı ünlü bir Ortaçağ kronikçisidir. O dönemde Kara veba ile uğraşılırken o anda yaşananları bütün gerçekliğiyle yazma stiline göre kaleme almıştır eserini. Burada Latin çalışmaları, Klasik Eskiçağ hepsi bir aradadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Judith M. Bennett- C. Warren Hollister, Medieval Europe: A Short History, McGraw-Hill, New York, 2006, s. 372*

173. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 39.

174. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 41

- Vebanın yaygın olarak bulunduğu şehirlere seyahatler yasaklanmıştır.
- Ölüler, artık şehir mezar kazıcıları takımı -yaklaşık on altı kişiden oluşuyordu- tarafından gömülebilecekti.
- Şehrin savunma kuralları da yeniden düzenlenmiştir.¹⁷⁵

Veba ile ilgili alınan önlemlerden en ilginç olanı tecrittir. Ancak VI. Clement, burada farklı bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü tecrit seçeneğinde kendi odasına çekilmiş ve kimseyle görüşmemiştir. Vebanın yayılış rotası oldukça genişlemiş olduğu gibi ölen sayısı, daha önce de belirttiğimiz üzere fazlaşmıştır. Hatta Venedik kentinde de veba salgınından yaklaşık olarak günde 600 kişinin öldüğü söylenmektedir. Bilindiği üzere Venedik ve Cenova, Doğu'dan gelen malların Avrupa'ya giriş limanlarındandırlar. Dük Andrea Dandolo'nun 20 Mart 1348'de topladığı Konseyde, Lido'daki Aziz Erasmo'da ve Aziz Marco Boccacalme'de yeni mezar alanları açmaya karar vermiştir. Martin tarafından aktarılan bir tarihçinin belirttiğine göre "cesetleri taşımak için büyük masraflarla tekne kiralanıyordu ve şehir, fiilen terk edilmişti". Doğu'dan Venedik'e dönen herkes için kırk günlük karantina dönemi gerektiren göçmenlik kontrolleri getirilmişti. Floransa'da uygulanan şekliyle borçlular gibi küçük suçlular, hapisneden çıkarılmış ve cerrahların tıp uygulamasına yani tedavi yapmalarına izin verilmiştir.¹⁷⁶

Bu konuda Paris ve Montpellier tıp fakültelerinde uygulanan tıp eğitimine de müdahale edilmiştir. 1300 yılında Papa Boniface¹⁷⁷,

175. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 37-38.

176. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 36, 43.

177. "Papa Boniface", "Benedetto Caetani" veya "Gaetani" adıyla da anılmakta olup ve 24 Aralık 1294 – 17 Ekim 1303 döneminde Papalık yapmış olan bir din adamıdır. XIV. yüzyıl başlangıç yılı olan 1300 yılını, kutlama mevkii Roma olarak seçilen ilk Roma Katolik Jübile yılı olarak organize etmiştir. Bu yılda hem manevi dinsel iktidarı hem de dünyevi maddesel iktidarın merkezinin Papa olduğunu ilan etmiştir. Bu nedenle gerçek hükümdarlar iktidar gücü olarak Roma'da bulunan Papa'ya bağlı ve onun altında bulunmaları gerekmekte olduğu sonucuna varmıştır. Bu Papanın en üst ve tek dünyevi (ve manevi) güç olması doktrini olarak bilinmektedir. Bu doktrini pratik olarak uygulayan Papa VIII. Bonifacius, Avrupa'da bulunan politika otoriteleri ile çelişmezliğe düşmüş ve bu durum,

cesetlere zarar verilmesini yasaklayan bir bildiri yayınlamıştır. Bu durum, cerrahinin, otopsilerin ve organ kesme derslerinin de yasaklandığı anlamına gelmekteydi. Paris'teki tıp fakültesinde hiç yapılmazken Montpellier'de bu dersler iki yılda bir yapılmaya başlanmıştır.¹⁷⁸ Görüldüğü üzere bu durum, tıp eğitimi de aksatmaktaydı.

Bu hastalığa karşı alınan önlemlerden birisi de diyetdir. Bu hastalığa yakalananların diyet yapmalarının gerekliliğine inanılmaktaydı. Örneğin, incirin kahvaltıdan önce yenilmesinin iyi olabileceği kanısı yaygındı. Folignolu Gentile ise toz haline getirilmiş zümrütün yutulması görüşündeydi. Arap doktorlardan İbn-i Hattima, taze meyve ve sebzelerin yenilmesinin iyi bir gece uykusu uyumasının, her gün Kur'an okunmasının ve kabızlığı engellemek için pişmiş erik yenilmesinin iyi olacağı görüşündeydi.¹⁷⁹

Büyük salgının hemen ardından gelen sosyal çalkantı dönemi hem İngiltere hem de diğer ülkelerde önemli ayaklanmalara neden olmuştur. Ayaklanmayı oluşturan toplumun sonradan başınageçen adamın ve ayaklanmaya katılanların çoğunun adının "Jacques" olmasından dolayı tarihe "Jacquerie" ayaklanmaları olarak geçen isyanda ortaya çıkan şiddet manzarası kara ölümün Batı Avrupa'nın sosyal yapısını nasıl yeniden yapılandırıldığını göstermesi bakımından ilginçtir. Bu noktadaki en ilginç betimlemeleri Jean Froissart kroniğinde bulunmaktadır:

"Bu yaramaz insanlar, kimsenin düşünmemesi gereken utanç verici şeyler yaptılar. Bir şöalyeyi yakalayıp şişe geçirerek eşi ve çocuklarının gözleri önünde ateşte yaktılar. Kadını oniki adam tarafından tecavüze ugradıktan sonra kocasının etini yemeğe zorladılar ve sonra onu ve bütün çocuklarını öldürdüler."¹⁸⁰

çatışmalara yol açmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. August Potthast, *Regesta Pontificum Romanorum* II, Berlin, 1875, s. 1543; *Liber Sextus Decretalium D. Bonifacii Papae VIII*, Francofurdi, 1586, ss. 252-260.

178. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 44.

179. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 47.

180. Jean Froissart, *on the Jacquerie*, 1358, (Ed. G. C. Macaulay), *The Chronicles of Froissart*, (Çev Lord Berners), Londra, 1904, s. 136-37.

1349 ve 1351 yılları arasında İngiltere krallığı tarafından çıkarılan iki kanunla yani “The Ordinance Of Labourers” ve “The Statute Of Labourers” köylülerin toprakta çalışırken alacakları ücretler üzerinde belli sınırlamalar getirilmiş ve emek gücü piyasasında arz talep dengesinin lehine bozulması nedeniyle değerlenmeye başlayan emeğin lordlar için bir yük oluşturmalarının önüne geçilmiştir. Ayrıca dönem kroniklerinde de çiftçi olarak çalışan köylü kesimin vebadan sonra eskisi gibi düşük fiyatlara çalışmaya istekli olmadıkları not edilmiştir.¹⁸¹

Veba ya da Kara Ölüm beraberinde çeşitli halk ayaklanmalarına da sebep olmuştur. Bu kanunlarda bulunan ücretleri düşük tutma eğilimine karşı direnmiştir köylüler. “Köylü Ayaklanması” yani “Jacquerie”¹⁸² bastırılmadan önce Fransa ve Champagne’da şatolara ve ailelerine de saldırı düzenlenmiştir.¹⁸³

Dyer, asıl önemli olan noktanın bu ve buna benzer kanun düzenlemeleri ve nüfusun hızlı artıp azalmasına bağlı demografik değişimlerin köy toplumu, toprak ve köylünün toprakla olan ilişkisi üzerinde hangi düzeyde bir değişime sahip olduklarıdır.¹⁸⁴

Buna örnek olarak 1378 yılında Floransa’da “Ciompi” yani yün tarakçılarının isyanı gösterilebilir. Çünkü bu isyan sonucunda burayı bir süreliğine ele geçirmişlerdir. 1379 yılında Gand ve Bruges

181. *Chronicon Henrici Knighton*, (Ed. J. R. Lumby), c. 2, Londra, 1889-95, s. 74.

182. “Jacquerie”, Yüzyıl savaşları boyunca 1358 yılında Kuzey Fransa’da gerçekleşmiş popüler bir devrimdir. Fransa’nın kuzeyindeki Oise vadisinde gerçekleşmiştir. Bu, “Jacquerie” olarak bilinmektedir. Çünkü soylular, cüppelelerinden dolayı “Jacques” ya da “Jacques Bonhomme” olarak alay etmişlerdir. Aristokrat kronikçi Jean Froissart ve onun kaynağı Jean le Bel’in kroniği Jacques Bonhomme’yi bu hareketin lideri olarak göstermektedir. Jacquerie Guillaume Cale adlı büyük bir kaptandır. “Jacquerie”, İngilizce’de ve Fransızca’da genel olarak köylü isyanlarıyla eşanlamlı olarak kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barbara Tuchman, *A Distant Mirror*, 1978, s. 155; Philippe Gabriel Eidelberg, *The Great Rumanian Peasant Revolt of 1907, Origins of a Modern Jacquerie*, Leiden, 1974.

183. Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim yay, 2009, 1936, s. 219-220.

184. Christopher Dyer, “The English Medieval Village Community and Its Decline”, *Journal of British Studies*, 33/4, 1994, s. 407-429.

dokumacıları Flandre kontuna karşı 1320'lerin olaylarını animatır biçimde ayaklanmışlardır. İki isyan da kraliyet orduları tarafından kanlı savaşlarla bastırılmıştır. Buradaki Gand savaşı¹⁸⁵ altı yıl sürmüştür. Ardından 1381'de İngiltere'nin çeşitli kontluklarında 1382 yılında ise Paris'te köylü isyanları çıkmıştır. Bu isyanın gelişimi, Fransa sarayında bulunan Floransalı tüccar Buono corso Pitti tarafından şöyle anlatılmaktadır:

“Gand halkı senyörleri, Burgonya düşesinin babası olan Flandre kontuna karşı ayaklandı. Kalabalık halinde Bruges'e yürüdüler, kenti aldılar, kontu kovdular ve memurlarını soyup öldürdüler... Önderleri Philip van Artvelde idi. Flaman isyancıların sayısı arttıkça Paris ve Rouen halkına gizli elçiler gönderildi. Böylece bu iki şehir, Fransa kralına karşı isyan etti. Paris halkının ilk ayaklanması bir seyyar satıcının sattığı sebze ve meyvelerden vergi alınmak istenmesi üzerine kahrolsun “gabelle” (tuz vergisi) diye bağırmasıyla patlak verdi. Bu bağırıyla birlikte halk vergi toplayanların evlerine koştular ve onları soyup öldürdüler... “Popolo grosso” veya Fransızca'da “bourgeois”denilen varlıklı insanlar, kalabalığın kendilerini de soyacağından korkarak silahlandılar ve onları durdurmayı başardılar.”¹⁸⁶

1381'deki bu olayın ardından bütün Avrupa'da toplumsal hiyerarşi, saldırıya uğramış gibiydi. Wat Tyler ve adamları, Londra'ya geçtiler. Jack Straw, Essex'den geldi. Savoy House'da Gauntlu John'un evini yaktılar. Highbury Manor ve Londra Köprüsü'nde bir Flaman genelevi yakıldı. Piskoposu astılar ve bazı kentlilerin

185. “Gand savaşı”, öncelikle burası Ghent, Gent ya da Gand olarak da adlandırılmaktadır. Belçika'da bir şehir olup Doğu Flandre'in en büyük şehri ve başkentidir. Burası 1300 yılında 50.000 kişilik nüfusu ile Kuzey Avrupa'nın en zengin şehirlerinden biri olmuştur. Buradaki savaş 1379 yılında gerçekleşmiştir. Savaş sırasında Ghentli beyaz örtülü kişileriyle New Leie'deki işçiler, Bruges'deki tuzağa dikkat çekmişlerdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. David M. Nicholas, *Medieval Flanders*, Routledge, 2014; Adrian Room, *Placenames of the World: Origins and Meanings of the Names for 6,600 Countries, Cities, Territories, Natural Features, and Historic Sites*, McFarland, 2006, s. 144; David Nicholas, *The Domestic Life of a Medieval City: Women, Children and the Family in Fourteenth Century Ghent*, s. 1.

186. George Holmes, *Europe: Hierarchy and Revolt, 1320-1450*, Londra, 1975, s. 131-132.

kafasını kestiler. Smithfield'de genç kral ve çevresindekilerle yapılan mücadele sonrasında Wat Tyler, Londralı Mayor tarafından öldürülmüştür. Bundan sonra karmakarışık bir tablo ortaya çıkmıştır.¹⁸⁷ Evet bir kazanım vardı; ancak kime ve neye göre!

Burada serfleri en çok sinirlendiren olay, Kral II. Richard'ın askeri gücüne destek için belli miktarlarda vergi ödemelerinin istenmesiydi. Ayrıca veba gibi bir felaketten dolayı nüfusun önemli bir kısmı azalırken kral, yeni bir yasa çıkarmıştır. Hatta işverenlerden seyahat özgürlüğü ve yüksek ücret gibi isteklerde bulunulması yasaklanmıştır. Bu verginin istenmesine karşılık Londra yakınındaki bazı köylüler, vergi ödemeyi reddetmişlerdir. Bu Köylü isyanında amaç iyi çalışma koşulları konusundaki isteklerinin kabul edilmesiydi. Üst makamlar, artık eskisi gibi köylüler üzerinde egemenlik kuramayacaklarını anlamışlardır. İşçilerin büyük bir grubunun önemli derecede politik bir güce de sahip olduğunun farkına vardılar.¹⁸⁸ Yani artık serflik yok muydu yoksa aristokratlar mı bunu böyle kabul etmek istiyorlardı...tartışılır. Ama kesin olan şey, bu felaketlerden yeni bir sınıfın ortaya çıkmış olmasıdır. Hem etkili hem sayıca fazla hem de ne istediğini bilen ve Avrupa'ya yeni bir şekil verecek bir orta sınıftı bu...

Gerçek bir bakış açısıyla düşünüldüğünde bu köylü isyanlarının sebepleri yoksulların öfkelerinin altına gizlenmemelidir. Şöyle ki, Kronikçi Froissart, bu isyanlara liderlik edenlerin aslında rahat ve zenginlik içerisinde yaşadıklarını yazmıştır. Bu söze katılamamak elde değildir. Çünkü serfliğin sona ermeye başladığı dönemler, serflerin maddi açıdan iyileşmeye başladığı ve de senyörlerin ürün fazlasını deniz aşırı ülkelere sattığı ve de zenginleştikleri dönemlerdir. Serfler de bu ortamda maddi sıkıntılarından kurtulmuşlardır. Belki de tamamen bir toplumsal öfke idi. Temelinde maddiyat değil de yaşanan sıkıntıların birikintileri yatmaktaydı.¹⁸⁹

187. R. B. Dobson, *The Peasant's Revolt of 1381*, Londra, 1983.

188. Paul Gallagher, *How the 14th Century Lombard Banks Created the Dark Age*, 2008, s. 28-29; Lerner Meacham Burns, *Western Civilizations*, New York-Londra, s. 359-360.

189. Pınar Ülgen, *Ortaçağ Avrupasında Kölelik, Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2013.



Toggenburg incilinden Kara veba figürü (1411).¹⁸⁸ Anonymous, *Toggenburg Bible*, Lichtensteig, Switzerland, Berlin. Campbell Dodgson, "The Invention of Wood-Engraving: A French Claim Considered," *Burlington Magazine*, c. 3, No. 8, 1903, s. 209.

Bu minyatürde bir kadın ve bir erkeğin bedenleri bubo ile çevrilmiştir. Yatakta yattıklarına göre ölmek üzere oldukları anlaşılmaktadır.

XIV. yüzyıla ait olan bir el yazmasında genelde ölüm döşeğindeki durumlar tasvir edilmiştir. Ölüm, vebanın bir sembolü olarak mızrak benzeri uzun bir oku tutan bir iskelet olarak tasvir edilmektedir. Resim aşağıdaki gibidir.¹⁹²



Anonymous, Woodcut.¹⁸⁹

190. http://www.new_world_encyclopedia.org/entry/File:Black-Death.jpg.

191. Scott Tenner, - Schamess, Andrew; "Pandemic, Medicine, and Public Health: *Yersinia pestis* and fourteenth-century European culture." *The Pharos of Alpha Omega Alpha – Honor Medical Society*, c. 56, 1993, s. 6-10; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, Louisiana State University, 2007, s. 33.

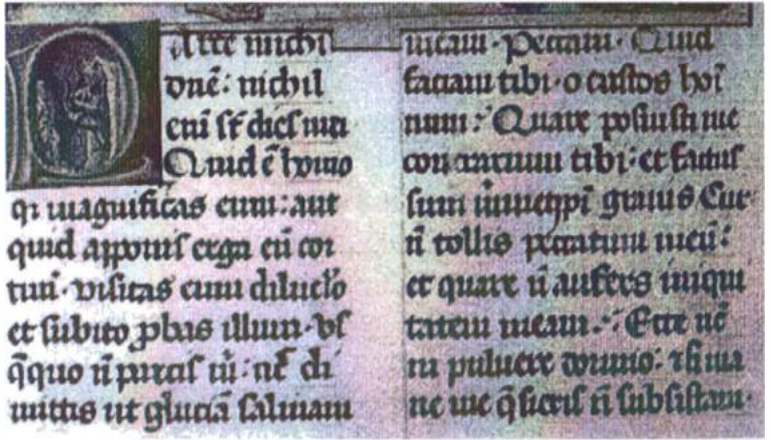
192. Joseph P. Byrne, *Daily Life During the Black Death*, Westport, s. 72-73; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s.36



Vebadan ölenlerin sayısı o kadar fazlaydı ki; ölülerin gömülmesi bile problem olmaya başlamıştı. 1350 yılına ait Gilles li Muisis'e ait bir kronikte -Tournai kentindeki St. Giles Benedikten manastırı azizi olan- cesetlerin sarma kağıtlara sarılıp kapak içine yerleştirildiği şehir yönetmeliklerinden bahsedilmektedir. Buradaki amaç, ceset kokularından şehri uzak tutmaktır. Aşağıdaki resim de bunu tasvir etmektedir.¹⁹³



193. Christine M. Boeckl, *Images of Plague and Pestilence: Iconography and Iconology*, Truman State University yay., Missouri, 2000, s. 16; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s. 36; Gilles li Muisis, *Chronicle* (illustration), Brussels, Bibliothèque Royale de Belgique.



Anonymous, *Death and a Young Couple, Office of the Dead, Breviary of Jost van Silenen*, Zürich, Schweizerisches Landesmuseum.

Kara Ölüm yani veba, sürpriz bir şekilde Avrupa'yı esir almıştı. Genç ve sağlıklı bireyler, bir sonraki sabaha ölüm onları bulmuş şekilde uyanabilirlerdi. Yapılan bu sanatsal resimler de bir tür hatırlatıcı konumundalardı. Şöyle ki; her an yargı için insanın ruhunu hazır tutması gerektiğine inanılırdı. Yukarıdaki bu resimde

de Ölümün ani gelişi, “Breviary of Jost van Silenen” adlı eserden “Office of the Dead (1493)” de betimlenmektedir. Yukarıdaki resimde de bir erkek genç bir kadının boynundan bir okla parçalar ve bu sıradan bir veba sembolüdür. Bu boyunun okla parçalanması olayı veba hastalığındaki bubo için önemlidir.¹⁹⁴

Kathleen Cohen’e göre, güçlü bir endişe duygusu ve de ihtiyacı tevazu ile ifade etmek ve ölümle meşguliyet gibi unsurlar, geç XIV. ve XV. yüzyıl boyunca geçişin hangisi üzerinde geliştirilebileceği konusunda duygusal ve karmaşık bir yapı oluşturabilmek için birleşmiş görünmektedirler.¹⁹⁵

Veba hastalığına yakalananlar, iyi bir ölümle ilgilenmişlerdir ya da günahattan muaf olup kurtuluşa ereceklerdir. Buna karşılık, ahlak edebiyatının bir türü olarak ölüm sanatının ya da “Ars Moriendi” olarak da bilinen Papaz ve teologlar tarafından geliştirilmiştir. Bu el yazmaları, sözlü olarak, insanların kendilerine iyi bir ölüm hazırlamalarına yardımcı olmuştur. Ve de bu sayede sevdiklerine daha kalıcı olabilmişlerdir. X. yüzyıl İngiliz el kitabı, bu türü simgelemektedir. “The Craft of Dying” adlı bu eser, beş bölümden oluşmaktadır:

İlk başta okuyucuya lanetli ölüm korkuları hatırlatılır. İkincisi ölümün tipik cazibelerine karşı, sabırsızlık, inançsızlık ya da manevi umutsuzluk gibi duygulara karşı uyarılır. Üçüncü olarak da ruhsal uygunluk önemlidir. Hristiyan doktrin inancına göre, vicdan meseleleri huzursuzluk yaratır; bayan ya da erkek farketmez birisi

194. Dagmar Eichberger, “Close Encounters with Death; Changing Representations of Women in Renaissance Art and Literature,” *Reading Texts and Images: Essays on Medieval and Renaissance Art and Patronage in Honour of Margaret M. Manion*, University of Exeter yay., UK, 2002, s. 287; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s.46; Resmin orijinali için bkz. Anonymous, *Death and a Young Couple, Office of the Dead, Breviary of Jost van Silenen*, Zürich, Schweizerisches Landesmuseum.

195. Kathleen Cohen, *Metamorphosis of a Death Symbol: The Transi Tomb in the Late Middle Ages and the Renaissance*. Berkeley, University of California yay., Londra, 1973, s. 48.

iyileşirse nasıl farklı yaşayabilir. Dördüncüsü ise Kurtuluşa izin vermek için Mesih'in gücü Çarmıha gerilmesi üzerine bir meditatif tasyondur. Beşincisi ise insanlara ölmekte olan kişiye en iyi nasıl yardımcı olunabileceğinin dualar ve kutsal kitaptan okumalarla ve azizlerin resimlerinin sunumu konusunda talimat vermektedir.¹⁹⁶

Canterbury katedralinde Başpiskopos Henry Chichele'nin anıtı, hem ölen adamın temsilcileri hem de mezarı çevreleyen yazıtla benzerdir. Ve şöyle okunur:

“Pauper eram natus, post Primas hic elevatus/
Iam sum prostrates et vermibus esca paratus/
Ecce meum tumulum./Quisquis eris qui transieris rogo memoreris/
Tu quod eris mihi consimilis qui post morieris/
Omnibus horribilis, pulvis, vermis, caro vilis.”

Ben Pauper doğdum sonra Primate yükseldim.
Şimdi ben kesildim ve kurtlar için yemek olmaya hazırım.
Mezarımda. Tarafından geçilen kişi sen olabilirsin.
Hatırlamanı rica ediyorum.
Hepsi korkunç, toz kurtlar solucanlar ve aşağılık etler.¹⁹⁷

196. Joseph P. Byrne, *Daily Life During the Black Death*, s. 72.

197. Kathleen Cohen, *Metamorphosis of a Death Symbol: The Transi Tomb in the Late Middle Ages and the Renaissance*, University of California yay., Los Angeles-Londra, 1973, s. 16.



*Death as a Chess Player (Bir Satranç Oyuncusu Olarak Ölüm).*¹⁹⁶

Veba salgını ortasında popüler metafor bir stranç oyunu olma-sıydı. Ayrıca vebanın da kontrol arkadaşı olarak kabul edilmekte-dir. Bu tema, İngiltere’de St. Edmunds gömüsünden Rahip John Lydgate’nin şiirinde bulunmuştur. 1430’lu yıllarda “La Dance Ma-

198. Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s. 62; Resmin orijinali için bkz. Anonymous, *Death as a Chess Player*, Norwich, St. Andrew

cabre” adlı bir Fransız şiirini tercüme etmiştir.¹⁹⁹ Bu şiirin iki konusu da bir imparatoriçe ve yumuşak nazik bir kadının kendilerini veba tarafından kontrol ekibi olarak etiketlemiş olmalarını anlatmaktadır.²⁰⁰ Bu konu, XVI. yüzyıldan itibaren o kadar popüler oldu ki; hemen bu temayı işleyen 82 farklı güncel kitap yayınlanmıştır.²⁰¹

Ölüm dansının vermek istediği ilk mesaj, ölümün herkese veba saldırısı ile acı dolu şekilde yapıldığı gibi istisnasız herkese çarptığıdır.

Örneğin aşağıdaki resim de bu mesajı doğrular niteliktedir. Çünkü bu resimde çeşitli sosyal gruplardan insanlar, Papa, çocuk, anne, tüccar, şair, şövalye, imparator, kral ve serf gibi insanları içermektedir. Burada aslında “siz kendinizsiniz” demek istemektedir.²⁰²



Hepinize ve herkese bu dans için sesleniyorum.

Papa, imparator ve tüm canlılar, yoksul, zengin, büyük ya da küçük.

İleriye bakın, yas tutmak şimdi size yardım etmeyecek

199. John Aberth, *The Black Death*, s. 165.

200. John Aberth, *The Black Death*, s. 167.

201. J. Brossollet, “L’Influence de la Peste du Moyen-Age sur le Thème de la Danse Macabre,” *Pagine di Storia della Medicina*, c. 13, 1969, s. 43.

202. Barbara W. Tuchman, *A Distant Mirror: The Calamitous 14th Century*, s. 533; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s.66.

Her zaman da hatırla

Seninle iyi günler geçirmek için

Ve günahlarına tövbe etmek için

Çünkü sen benim boruma göre dans etmelisin.²⁰³

Vebanın Tanrı'nın gazabından kaynaklandığı düşünülüyordu, bu nedenle de birçok Ortaçağ insanı onlar ile Allah arasında şefaatçi olarak azizlere dönüşmüştü. Azizlerin Tanrı'nın tahtının etrafında oturtulduğu düşünülürdü ve Tanrı ile iletişim kuarabildikleri

yerde ve vebaya karşı savunmasız olan kimselerle karşı merhametli olmasını isteyin. En popüler veba azizleri St. Sebastian ve Roch idi. 100'den fazla azizin koruyuculuğundan sorumluydu. Kalıntılarının çoğunluğu kasaba kiliselerinde olan yerel azizler, koruma isteyenlerin çoğunluğu ile kıyaslanabilir.²⁰⁴

Yandaki resim, 1470'li yıllardan itibaren St. Roch'un odak noktada bulunduğu bir tablodur. Burada kendisini o hale getiren vebaya karşı bir zaferdir. Ayrıca Azizlerin Tanrı'nın kararlarını etkileme güçlerinin olduğu da Hristiyan inancında yer almaktadır.²⁰⁵



203. Elina Gertsman, "The Dance of Death in Reval (Tallinn): The Preacher and His Audience," *Gesta*, c. 42, 2, 2003, s. 154.

204. Joseph P. Byrne, *Daily Life During the Black Death*, s.106-108.

205. Louise Marshall, "Manipulating the Sacred: Image and Plague in Renaissance Italy", *Renaissance Quarterly*, c. 47, 1994, s. 505-507; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s. 79; Bartolomeo della Gatta, *Saint Roch Interceding with Christ on Behalf of Arezzo, Arezzo, Pinacoteca*.

Bu özelliklere sahip olan 4 azizden bahsedilmektedir. Bunlar: Nicholas of Tolentino, Roch, Sebastian and Sienalı Bernardino'dur.²⁰⁶

1349 yılında Gabriele de' Mussis St. Sebastian'ın azizliğini şöyle açıklamıştır:

"Daha önce bahsedilen şehitler arasında hikayelerle ilgili olarak anlatıldığı gibi bazıları tekrarlanan üflemlerden ölmüştür ve böylece insanları ölümün oklarına karşı korumak için ortak bir görüş oluşturulacaktı."²⁰⁷

Yandaki resimde de Aziz Sebastian resmedilmiştir.²⁰⁸

Vebadan korunma yolları aranması sadece azizler aracılığıyla değil aynı zamanda popüler bir imaj olan "Madonna della Misericordia" ya da "Madonna of Mercy" ile de olmaktadır. Meryem ana, bu tema içerisinde en tanınmış figürdür ve de gelişmiştir. Ayrıca altına sığınanlara koruyucu bir çadır kurmak için pelerini genişletmiştir. Yani



206. Diane Cole Ahl, *Benozzo Gozzoli*, Yale University yay., New Haven- Londra, 1996, s. 189.

207. Joseph P. Byrne, *Daily Life During the Black Death*, s. 108.

208. Anna L. Des Ormeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s. 85; Resmin orijinali için bkz. Anonymous, German Woodcut.

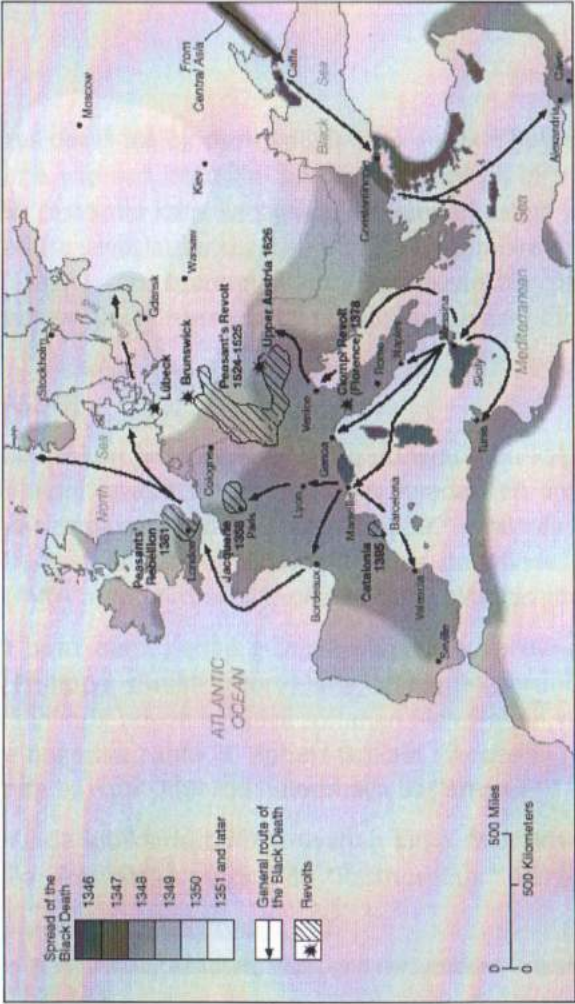


Madonna, bunu üstün bir görev gibi görmekte ve öyle davranmaktaydı. Yukarıdaki resimde de bu, iyi bir şekilde resmedilmiştir.²⁰⁹

Genel olarak bakıldığında sonuçta Kara Veba, tarihçiler tarafından Batı Avrupa'da feodal sistemin gerilemesinin belirleyici un-

209. Louise Marshall, "Manipulating the Sacred: Image and Plague in Renaissance Italy", s. 510; Anna L. DesOrmeaux, *The Black Death And Its Effect On Fourteenth and Fifteenth-century art*, s.91; Resmin orijinali için bkz. Barnaba da Modena, *Plague Madonna della Misericordia*, Genoa, Sta. Maria dei Servi.

suru olarak görülmüştür. XIV. yüzyılın ikinci yarısı açıkça ticaretin zayıflamış olduğu ve kentlerde hoşnutsuzluğun yaşandığı bir dönemdir. Ancak günümüzde bu değişikliklerin vebadan önce görülmeye başladığı ileri sürülmektedir. Bu durumda Kara Ölüm, bu süreçlerin başlatıcısı değil de hızlandırıcısı olarak kabul edilebilir.



 Spread of the Black Death. Spread by merchants and travelers, the plague killed more than a third of Europe's population within five years
<https://historyofengland.typepad.com>

İKİNCİ BÖLÜM

XIV. YÜZYILDA AVRUPA'DA SAVAŞLAR VE FİNANSAL KRİZ

Tarih, asla kendini tekrar etmez. Bunu daima insanoğlu yapar...

VOLTAIRE

XIV. yüzyıl denilince bir durup düşünmek gerekir. Şöyle ki bu dönemde ne yapmak istediğini bilmeyen karmaşık bir ruh haline sahip bir ressamla karşı karşıyayız. Bir yandan salgın hastalıklar diğer tarafta savaşlar bir diğer tarafta ise iyileşmeye çalışan hastalar (ülkeler) ...vs. bulunmaktadır. Dolayısıyla her şey kendini tekrar ediyor gibi görünse de bu insanoğlunun eseridir.

1. SAVAŞLAR

Doğru ile yanlışın birbirine karıştığı bu dönemde en karmaşık tablolardan birini savaşlar oluşturmaktadır. Buradaki en önemli savaş da Yüzyıl savaşlarıdır. Savaşın öncesinde 1300'lü yıllarda Avrupa'da bir değişim süreci yaşanmaktaydı.²¹⁰ Savaş öncesinde Fransa ve İngiltere'nin durumuna baktığımızda karmaşık bir tablo görmekteyiz.

Aslında biraz daha geriye gidecek olursak bu ortamda Fransa kralı V. Philippe, sürekli iç sorunlarla ilgilenmek zorunda kalmıştır. 1305 yılında boyun eğmeye zorlanan Flandre'nin yeni kontu, genç ve bağımsız ruhlu III. Robert (Lakabı Flandre'in Aslanı) yönetiminde bazı girişimlerde bulunmaya başlamıştır.²¹¹

1320 yılında kıtlıklarla birlikte uyanan kırsal fakirlikte tuhaf bir isterik hareket patlak verdi o da "Pastoureaux" olarak adlandı-

210. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 434

211. John E. Weakland, "Pastorelli, Pope, and Persecution", *Jewish Social Studies* 38, 1976, s.73.

rılmaktadır. Bu arada sürekli olarak kentlilerle köylüler arasında bir mücadele olmaktadır. Bu sırada bazı uyarılar da bulunulmuştur. “The nobles are like ravening wolves” yani soylular açlıktan kudurmuş kurtlar gibiler diye yazmıştır Jacques de Vitry. Kendisi XIII. yüzyılda yaşamış bir hutbe ve dini hikayeler yazarıdır. De Vitry, pek çok serfin efendileri tarafından öldürüldüğünü ya da evlerinin yakıldığını biliyor muydunuz şeklinde uyarılarda bulunmuştur.²¹²

Bu noktada dikkat çekici bir diğer nokta da vakanüvis Etienne Baluze’un, “kendilerini Pastoureaux olarak adlandıran denizi aşıp Kutsal Toprakları yeniden ele geçirmeye hevesli her iki cinsten basit insanlardan oluşan bir kalabalığın ortaya çıktığı” şeklindeki ifadesidir.²¹³

Bu arada Flandre ile ilgilenen V. Philippe, yağmacılarla ilgili çok fazla işlem yapmamıştır. Dominiken engizisyoncu Bernard Gui, “rahatsız edici, yeni bir veba” diye haykırmıştır. Hatta bu hareket, güneye doğru yayılırken haydutluktan Fransa’nın Yahudi nüfusunun açıkça katline dönüşmeye dahi başlamıştır.²¹⁴

V. Philippe’in babası 1306 yılında Yahudiler için sürgün kararı almıştır; ama bazıları on dört yıl sonra geri dönmüştür. Bordeaux, Albi, Toulouse ve diğer pek çok kasabada Yahudi nüfus, bir araya toplanmış ve onlardan zorla vaftiz ile ölüm arasında bir tercihte bulunmaları istenmiştir. Montclus’da 337 Yahudi ölmüş ve Castelsarrasin’de 152 kişi katledilmiştir. Gecikmeli olarak durumu fark eden kraliyet görevlileri, yirmi dört araba saldırganı yakalayıp yargılanmak üzere Toulouse’a götürmüşlerdir. Pastoureauxlar, yardım istemişler ve İsa’nın ölümünün öcünü almak istedikleri için yakalanıp hapsedildiklerini iddia etmişlerdir. Toulouse halkının bir kısmı onlara yardım etmiş ve Pastoureauxlar,

212. Barabara W. Tuchman, *A Distant Mirror: The Calamitous 14. Century*, s. 63-65.

213. John E. Weakland, “Pastorelli, Pope, and Persecution”, s. 73.

214. Gary Dixon, “Encounters in Medieval Revivalism”, *Church History* 68,2, 1999, s. 273.

serbest kalmışlardır. Bunun ardından “Ölüm, ölüm, Yahudileri öldürelim!” diye bağırmaya başlamışlardır. Böyle bir ortamda bir günde, Toulouse’da 150 Yahudi öldürülmüştür.²¹⁵

Avignon’da ise Papa XXII. Ioannes, bu karışıklıkları duyunca Fransa’daki bütün önemli kentlere mektuplar yazarak Pastoureaux’yu mahkum ettirmiş ve tüm Hristiyanlara bir araya gelip Yahudileri korumaları gerektiğini emretmiştir. Papalık mesajında “Efendimiz İsa adına hepinizden talep ediyoruz ki, bireysel olarak ve topluca Yahudilere yardım edin; mallarının, varlıklarının ve kendilerinin zarar görmemesini sağlayın.” Temmuzun ikinci haftasında ise mektuplar, tüm ülkeye dağıtılmış ve sivil yetkililer harekete geçmişlerdir. Pastoureaux, Careassanne halkı tarafından kuşatılmış ve kılıçtan geçirilmiştir.²¹⁶

1321 yılında ise cüzzamlıların hastalıklarını herkese yaymak üzere tüm Fransa’daki kuyuları zehirlemekte oldukları söylentisi yayılmıştır. Daha sonra bu söylentinin bir komplo olduğu anlaşılmıştır. Şöyle ki; Cüzzamlılar, Yahudiler ve Müslümanlar, “İsa inancına bağlı tüm krallıklarda kaynaklar, çeşmeler, kuyular ve diğer yerlere zehirli ilaçlar atmak üzere büyük bir plan çerçevesinde bir araya gelmiştir” şeklinde bir söylenti yayılmıştır. Korkan köylüler, cüzzamlıları yakalayıp canlı canlı yakmışlardır. Tehlikeye tamamen inanmış olan V. Philippe ise cüzzamlıların karantinaya alınmasını ve Yahudilerin kovulmasını emretmiş ve kalan Yahudiler de Fransa’yı terk etmişlerdir.²¹⁷

Burada anlatmadan geçilemeyecek bir olay daha vardır. O da toplumun bu süreçte yaşadığı travmadır. Şöyle ki; kilisenin kurum olarak zayıflamasıyla birlikte halkın dindarlığında da artış olmuştur. Almanya’da daha önce bahsetmiş olduğumuz “Flagellant” (başkasını veya kendini kırbaçla cezalandıran) adlı bir ce-

215. *Other Middle Ages*, (Der. Michael Goodich), 1998), s. 40, 47.

216. John E. Weakland, “Pastorelli, Pope, and Persecution”, s. 75.

217. Michael R. McVaugh, *Medicine before the Plague*, 2002, s. 220; Elizabeth A. R. Brown, “Philip V., Charles IV, and the Jews of France”, *Speculum* 66, 2, 1991, s. 301-302.

miyet ortaya çıkmıştır. Bazı yerlerde günah keçileri olarak cüz-zamlılar seçilirken, bazı yerlerde ise yukarıda bahsedildiği üzere Yahudiler seçilmişlerdir. Ve de 1348 yılında Chillon'da Yahudiler, yargılanmıştır. Ayrıca Basel'de bütün Yahudiler, ahşap binalara doldurulmuş ve canlı canlı yakılmıştır. Stuttgart, Ulm, Speyer ve Dresden şehirlerinde de benzer sahneler yaşanmıştır. Bazı bilgilere göre Strasbourg'da iki bin Yahudi, Mainz'de ise on iki bin Yahudi öldürülmüştür. Almanya'da kalan Yahudiler, Polonya'ya kaçmıştır ve bundan sonra Avrupa'nın önde gelen Yahudi sığına-ğı Polonya olmaya başlamıştır.²¹⁸

Hatta yine bu dönemlerde Fransa kralı V. Philippe, halkını mutlu edecek bir Haçlı seferine çıkma girişiminde ve bunun için de Paris'te bir konsil çağrısında bulunmuştur. Ancak eskisi gibi Papa'nın da gücü olmadığından lojistik birtakım sıkıntılar içerisinde olduğundan böyle bir Haçlı seferi için bile çağrı yapılabilecek bir ortam mevcut değildi. Bu nedenle V. Philippe, Haçlı Seferine hiçbir zaman çıkamadı. Ancak cüzzam hastalığına ardından da kısa sürede kronik dizanteriye dönüşen bir hastalığa yakalandı. Ocak 1322'de yirmi dokuz yaşında öldü.²¹⁹

Diğer taraftan İngiltere'nin çiftçileri ve köylüleri, yaşadıkları sorunlardan tüccarları ve yargıçları sorumlu tutuyorlardı. Onlar da kralı sorumlu tutuyordu ve de kral II. Edward, on beş yıldır İngiltere kralıydı. Lanercost kronoğine göre o, "savaşta hep korkak ve şanssız" bir kraldır. Ayrıca Jean Froissart da, "Bilgelik ve cesaretle babasına hiç benzemiyor" demektedir.²²⁰

Hatta bu konuda değişik yorumlar da bulunmaktadır. Jean Froissart, "Kral ile kraliçe arasında öyle bir uyumsuzluk yarattı ki kral, kraliçeyi kabul etmeyi ya da onun ziyaretine gitmeyi dahi reddediyordu" diye yazar.²²¹

218. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 439.

219. Jim Bradbury, *The Capetians*, 2007, s. 283.

220. *The Chronicle of Lanercost*, s. 240; Jean Froissart, *Chronicles*, s. 39.

221. *The Chronicle of Lanercost*, s. 249.

Ayrıca Norman St. Evroult Vakayinamesi'nde bulunan 1319 yılına ait bir kayıt ise o yıl doğa güçlerinde büyük zarara yol açacak şekilde muazzam bir kargaşa olduğundan bahsetmektedir.²²²

Bazı kaynaklarda Fransız hukukçu Jacques d'Euse tarafından 1316 yılında XXII. Ioannes'in Papa olduğunu; ama Avignon'da yaşadığını, Fransa kralına bağlı olduğu ve Roma'dan sürgün edildiği ve de Almanya ve İtalya siyaseti üzerinde bir etkisi olmadığı şeklinde bilgilerin aktarıldığından da bahsetmektedir.²²³

Anlaşılabacağı üzere İngiltere'de durum karışıktı. Üç Edward Plantagenet'in yönetimi döneminde (I. Edward (1272-1307), II. Edward (1307-1327) ve III. Edward (1327-1377) İngiltere, bir yüzyıldan daha uzun bir süre içinde sadece üç hükümdar tarafından yönetilmek durumunda kalmıştır. Çeşitli taht kavgaları, iç ve dış savaşlar var olsa da Plantagenetler, Gaskonya ve Guyenne'yi Fransa'daki fiefleri olarak ellerinde tutmayı sürdürdüklerinden toprağa dayalı bu yapılar, hâlâ değişkendi. Ancak Flandre'de yün ticareti gelişmekte ve kentler büyümekteydi. I. Edward döneminde özellikle hükümet yönetimini pekiştirmek ve Britanya Adalarında İngiltere'nin egemenliğini sağlamak için ayrıntılı politikalar uygulanmaktaydı. Aslında 1295 model parlamentosunun bir benzeri uygulanmaya çalışılıyordu. "Magna Carta", bir kez daha onaylanmıştı. Fakat 1297'de Stepney Green'de parlamento tarafından kabul edilen bir ekleme ile temsil hakkı olmadan vergi konulmaması ilkesi kabul görmekteydi. Bundan sonra Westminster Hall, İngiltere parlamentosunun sürekli merkezi haline geldi. Edward'ın "Quo Warranto (1278)"²²⁴ emirnamesi,

222. Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, (Çev. Thomas Forester), c. 4, 1856, s. 264-265.

223. Thomas F. Madden, *The New Concise History of the Crusades*, 2005, s. 192.

224. "Quo Warranto", İngiltere'deki Franklar, haklar ve saray topraklarını kaydetmek ve incelemek için İngiltere kralı I. Edward tarafından yapılan bir teşebbüstür özellikle de babası Kral III. Henry'nin saltanatı süresince. 1278 yılından 1294 yılına kadar Edward, İngiliz lordlarının topraklarını hangi kanuna dayanarak sorgulamak isteneceğine dair kendi krallığı boyunca yargıçlar göndermiştir. Sonradan bu konuda mahkeme kararı çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için

baronların malikânelerini tehdit etmekteydi. Ama miras kalan malikânelerin korunmasını onaylayan İkinci Westminster Kararı (1285), hem monarşinin hem kiracıların yararına mıydı bu tartışılır. Ancak “Clericis laicos” konusunda kilise ile giriştiği çatışmanın tek hedefi olan din adamları sınıfının dışlanmasıyla çözülmüştür. Galler’in fethi kalıcı olurken; İskoçya’nın fethi, İskoçların tam bağımsızlık isteklerini de canlandırmıştır. Babasının “Pactum servare (Sadakatini koru)” vecizesini anlamayan II. Edward, kraliçesinin emriyle Berkeley şatosunda öldürülmüştür. Bundan sonra ise III. Edward, Fransa ile sonu gelmeyen Yüzyıl Savaşlarına girişti.²²⁵

Bunun öncesinde saray entrikaları denebilecek birtakım olaylar gerçekleşmiştir. Bu durum beraberinde yine iç karışıklıklar da getirmiştir. Şöyle ki; on dört yaşındaki III. Edward, artık İngiltere’nin hükümdarıydı. Bu, Isabella ve Roger Mortimer’in fiilen kral ve kraliçe oldukları anlamına gelmekteydi. Annesi ve onun sevgilisinin yönetimi altında III. Edward, Fransa kralı IV. Charles’la, kendi Guienne Düklüğü’nü elli bin sterlin mark ödeyerek geri alma karşılığında barış yapmıştır. Buradaki Edinburgh-Northampton Antlaşması, Robert’ı İskoçya kralı olarak tanıyıp, Birinci İskoç Bağımsızlık Savaşı’na son vermiş oldu. Bu sırada Isabella ve Roger Mortimer, III. Edward’ı Fransa tahtına da oturtmaya çalıştılar. Çünkü IV. Philippe’in oğullarının hepsi kısa süreli olarak tahtta kalmışlardı. Louis, on sekiz ay, V. Philippe ise altı yıl hükümdar olmuştur. IV. Charles da otuz yaşında ölmeden önce altı yıl tahtta oturmuştur. Kral Philippe’in üç oğlunun da altı kızı olmuştur dolayısıyla erkek varis yoktur. X. Louis ile Hutin (ya da Kavgacı Louis) aniden ölünce geride hamile eşi ve kızı kalmıştır. Bu çocuk, I. Jean Le Posthume adıyla bir haftadan daha kısa bir süre yaşamıştır. Bu sırada yeni hükümdar ilan edilmiştir. Bunu da Salique Yasası²²⁶ adı verilen, Louis’in kardeşlerinin hukukçular tarafından

bkz. M.T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066–1307*, Blackwell yay., Malden, 1993, s. 3; David A. Carpenter, *The Reign of Henry III*, 1996, s. 88.

225. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 435

226. “Salique yasası”, “Lex Salica” ya da “Salian Law” olarak da geçmektedir.

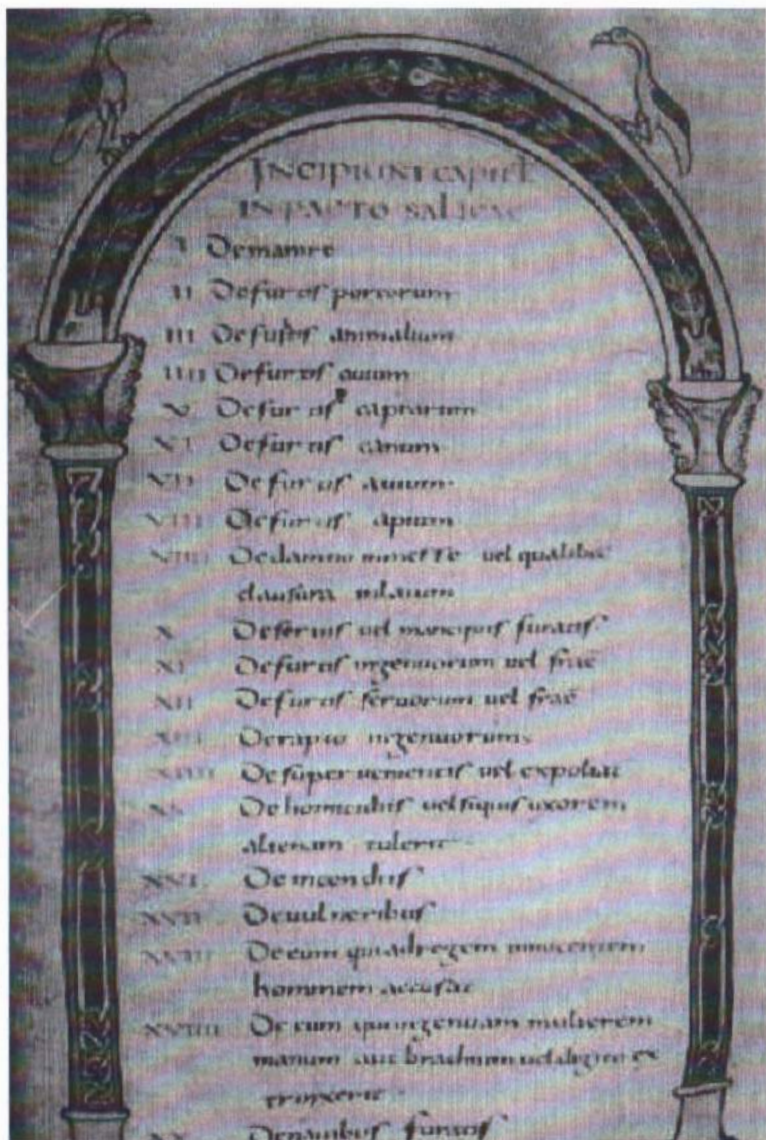
“kız kardeşleri dışlayan sistem olarak kabul edilen yasa” ya bağlı olarak yapmışlardır. Çünkü kız çocukları tahtın dışında tutulmak isteniyordu. Ama 1328 yılında taht, yeni bir hanedanın kurucusu olarak Philippe de Valois’ya geçince tahta çıkma hakkına meydan okundu. Hak iddia eden Yakışıklı Philippe’in kalan tek torunu, İngiltere kralı III. Edward idi.²²⁷ Isabella ile Mortimer, III. Edward’ın bu ortamdan faydalanarak bu boş koltuk için uygun olduğunu iddia etmekteydiler. Yine bu dönemde uygulanan Sal Yasası, yalnızca kadınların tahta çıkmasını engellemektedir. Veliht erkek olduğu sürece, kadınların soyundan kral olmasını engellemez. Isabella’nın oğlu olarak III. Edward, Fransız kraliyet ailesinin en yakın yaşayan erkek akrabasıydı. Ancak Edward’ın girişimi başarısız oldu. Onun yerine, Fransa soyluları Anjou Kontu ve ölen üç kralın birinci dereceden kuzeni olan Philippe de Valois’ı seçtiler. 1328 yılında Valois soyundan ilk kral olarak taç giydi ve Fransa’yı 340 yıldır yöneten Hugues Capet’in soyu, böylece sona ermiş oldu.²²⁸

Bir sonraki yıl Fransa’nın yeni kralı olan VI. Philippe, III. Edward’ın Guienne kontluğu dolayısıyla bağlılık göstermesini istedi. Isabella, oğlunun siyaseten bunu kabul etmesinin doğru olacağına karar verdi. Böylece on yedi yaşındaki İngiltere kralı, boyun eğme ve sadakat ritüelini gerçekleştirmiş oldu. Ellerini Fransa kralının ellerinin altına yerleştirerek, onun sadık adamı olarak kalmaya

M.Ö. 500’lü yıllarda Frank kralı Clovis tarafından hazırlanmıştır. Bu yasa, Frank kanunlarının temelini oluşturmaktadır. İdari ve ceza hukukunun her ikisini de içermektedir. Fransız tacının sadece erkek varislere geçmesini ön gören bir yasadır. Kral Henry’nin buna karşı çıkmasının nedeni kendisinin büyük büyük babası olan III. Edward’ın karısının bir Fransız prensesi olmasıdır. Böylelikle Kral Henry’nin Fransa krallığı üstünde hak iddia etmesine neden olması da bunda etkili olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ernest F. Henderson, *The Salic Law-Select Historical Documents of the Middle Ages*, Londra, 1910, ss. 176-189; Katherine Fischer Drew, *The laws of the Salian Franks (Pactus legis Salicae)*, Philadelphia, 1991, s. 53.

227. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 434

228. Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, (Çev. Mehmet Morali), Alfa yay., İstanbul, 2013, s. 519-520.



söz verdi. Ama bu, III. Edward'ın son itaatkârlık eylemi oldu. Çünkü yaşı dolmak üzereydi. Bu durum hakkında Gray, "Kral, beden ve zihnen büyümeye başladı" diyerek bu durumu, "bu da annesi kraliçenin yetkesi açısından iyi değildi" şeklinde yorumlamıştır.²²⁹

Bu arada İskoçya kralı Robert Bruce, cüzzamdan ölünce 1329 yılında İskoçya tahtına da beş yaşındaki oğlu David geçmiş oldu. 1328 yılındaki Edinburgh-Northampton Antlaşması'nın imzalanması sırasında David, III. Edward'ın yedi yaşındaki kız kardeşiyle nişanlanmıştı. Lanercost kroniğinde, "David'in taç giymesi sırasında alenen ilan edildi ki, İskoçya krallığını soydan değil, babası gibi yalnızca fetihle elde etmiştir" şeklinde bir bilgi yer almaktadır.²³⁰

Bu da İskoçların uygulayacağı siyaseti açıklar niteliktedir. Zaten Moray Kontu, İskoçların kan bağının değil, en güçlü adamın peşinden gideceklerini düşünmekteydi. Beklendiği gibi, David'in hükümdarlığına, tahttan indirilen John Balliol'un oğlu Edward Balliol, itiraz etti. 1332 yılında İngiliz ordusuna saldırdı ve yenilgiye uğradı. Lanercost kroniğinde "İskoçlar, esas olarak İngiliz okçuları tarafından yenilgiye uğratıldılar" diye yazmaktadır. "Dupp-lin Moor Muharebesi" olarak bilinen bu yenilgi sırasında İskoç ordusunun yarısı ölmüş ya da esir düşmüştür.²³¹

Ardından Edward Balliol, Scone'a gitmiş ve her iki İskoçya kralı da III. Edward'dan yardım istemiştir. Balliol'un yalnızca bir zamanlar kendine ait olan toprakları geri aldığına dikkat çekmişler ve İskoçya'yı geri alma fırsatı, aile bağlarına üstün gelmiştir. III. Edward, Balliol'u desteklemiş ve Thomas Gray, "Kralın meclisi, kendi tebaasına karşı harekete geçmesini gerektirecek bir bağlılığının olmadığına karar verdi," diye yazmıştır.²³²

229. Oliver J. Thateber - Edgar H. McNeal, *A Source Book for Mediaval History*, 1905, s. 366.

230. *The Chronicle of Lanercost*, s. 268.

231. *The Chronicle of Lanercost*, s. 269-270.

232. Thomas Gray, *Scalacronica*, (Çev. Herbert Maxwell), 1907, s. 121.

Durumun İskoçya'nın aleyhine döndüğünü gören David'in İskoçya'dan Fransa'ya geçmesine yardımcı oldu. Fransa kralı VI. Philippe, David'in Fransa tahtına bağlılık göstermesi koşuluyla İskoçya'yı geri almasına yardım edeceğine söz verdi. Bu arada İskoçya'da Balliol, III. Edward'a borcunu, İskoçya'nın yarısını İngiltere tacının doğrudan denetimine vererek ödemiş oldu. Ama İngiltere ile İskoçya arasındaki savaş, yalnızca İngiltere ile Fransa arasındaki çok daha uzun ve daha karmaşık bir savaşın başlangıcıydı. İngiltere ile Fransa arasındaki savaş, yeni bir şey değildi. İki ülke hiçbir zaman dost olmamıştı ve babası dolayısıyla Fransa topraklarının varisi olan II. Henry'nin Anjou Kontu olarak Fransa tahtına bağlılık gösteren ilk İngiltere kralı olmasından beri ilişkileri daha da karmaşılaşmıştı. Aynı zamanda biri diğerinin vassalı olan iki hükümdar arasındaki karmaşık ilişkiler, Akitanyalı Eleonore aile topraklarını Fransa kralından uzağa, İngiltere kralına kadar götürünce daha da sorunlu hale gelmişti. Ama yeni savaş, biraz farklıydı. 19 Ekim 1337'de III. Edward, Fransız muadiline bir mektup gönderdi. Bu mektupta:

“Edward, Tanrı'nın inayetiyle İngiltere ve İrlanda Kralı, Philippe de Valois 'ya . . .” Biz, bizim mirasımızı ele geçirmiş olan ve bu rayı elinde tutup zorla elinde tutmayı sürdürmek isteyen sizden daha yakın bir kraliyet bağıyla Fransa tacının mirasçısıyız Dolayısıyla size haber veriyoruz ki, mirasımız Fransa'yı ele geçirip fethedeceğiz . . . çünkü sizi düşmanımız ve rakibimiz olarak görürüz²³³ deniyordu.

VI. Philippe ise bu mektup karşısında “Bu mektup bir yanıtı hak etmiyor” demiştir. Kral III. Edward'ın talebini yok saymış ve de Yüzyıl Savaşları başlamıştır. 1337-1453 arasındaki bir seferler dizisini kapsayan bu isim, çok daha sonraların bir icadıdır aslında. Fransızlar ile İngilizler arasındaki ilk önemli savaş, 24 Haziran 1340'ta, İngiliz filosu Fransız donanmasını Sluys Muharebesi'nde yok edene kadar gerçekleşmedi. Froissart gibi çağdaş vakanüvisler, Fransa ile İngiltere arasındaki savaşlarda olağandışı bir şey

233. *The Chronicle of Lanercost*, s. 286-287.

görmediklerini belirtirler. Çünkü bu dönemlerde uzun barış dönemleri de olmuştur.²³⁴

Ama burada Fransa ile İngiltere arasındaki savaş, aslında bir top-
rak meselesinden ziyade çok daha farklı izler taşımaktadır. Jean
Froissart, bu konudaki görüşünü Gray şu şekilde aktarmaktadır:
“İngiltere Kralı, uzun süredir Fransa tacında hak sahibi olmak için
fırsat kolluyordu”. V. Philippe, Fransa tahtını yeğeninin elinden
alabilmek için kadim Sal Yasası’nın uygulanmasını başlattığında
farkında olmadan İngiliz krala Fransa tahtını ele geçirmek için
bir fırsat sağlamıştır. V. Philippe’in yeğeninin Fransa hükümdarı
olmasını engellemek için tasarladığı bu yeni tasarı, tek çocuğu
olan kızının tahta çıkmasını engellemiş ve Hugues Capet’nin ar-
dılarının yerine yeni Valois hanedanının geçmesini sağlamıştı.
Dolayısıyla Philippe’in kız kardeşi Isabelle’in oğlu III. Edward’ı
Capet hanedanının kalan tek hükümdarı yapmıştı. III. Edward da
savaşa bir müttefik bularak başladı. O da Almanya kralı IV. Lud-
wig idi. Kral Ludwig, III. Edward’ı Kutsal Roma İmparatorluğunun
Genel Vekili ilan etmeyi kabul etti. Böylece herkes onun emrine
girecekti. Bu, İngiliz krala imparatorluğun herhangi bir yerinden
asker toplama hakkı veriyordu; ama ilan yapılmadan önce, IV.
Ludwig, bu ilanı yapmaya hakkı olduğunu açıkça ortaya koymak
istiyordu.²³⁵

1338 yılında üç toplantı düzenlendi. Almanya’nın elektörleri, ne-
redeyse ittifakla Dante Alighieri ve Padovalı Marsilius’un vardığı
sonuçları, bir imparatorluk politikası olarak yazmaya karar ver-
diler. Kutsal Roma imparatoru yetkesini Papa’dan değil, resmen
Elektörler Birliği olan imparatorluk ve halkının temsilcilerinden
almaktaydı. Usulüyle seçilmiş bir Almanya kralının Papalığın onay
mührüne ihtiyaç kalmamıştı. Her biri farklı bir Alman kentinden
Papa’ya gönderilen birbirinin aynı otuz altı mektup, onu “Alman
anavatanına” karşı düşmanlık göstermekle suçluyordu. İlk kez

234. *The Hundred Years War*, (Der. L.J. Andrew Villalon -Donald J. Kagay), 2008, s. 4-5.

235. Thomas Gray, *Scalacronica*, s. 133.

Kutsal Roma İmparatorluğu Papalıktan tamamen bağımsızdı ve dünyevi güçlerce oluşturulmuş bir siyasal ülke haline gelmişti. IV. Ludwig de Kutsal Roma imparatoruydu.²³⁶ III. Edward ile İskoçya kralı David'in karşılıklı saldırıları devam etmekteydi. IV. Ludwig'in yardım için söz verdiği askerler de gelmeyince krallar, üç yıllık bir ateşkese karar verdiler. Bu antlaşma, "Malestroit Antlaşması" olup 19 Ocak 1343 yılında imzalanmıştır.²³⁷ Ancak İngilizler, 1346'da Normandiya topraklarına kadar saldırdılar.²³⁸

Bu arada III. Edward'ın Guienne Düklüğü üzerinde devam eden mülkiyeti hakkında iki taht arasında başlayan çatışma, Fransa kralı VI. Philip'in pek hoş karşılamadığı şekilde Kral Edward'ın Fransa tahtında hak iddia etmesine neden olmuştur. Sluys²³⁹ savaşından sonra bir ateşkes yapılmış; ama bu da kısa sürmüştür. Kral Edward, Normandiya'ya geçmiş ve 25 Ağustos 1346'da Crécy²⁴⁰ savaşında İngilizler, Yüzyıl Savaşlarını başlatan belirleyici

236. Ernst Cassirer, "Some Remarks on the Ouestion of the Originality of the Renaissance", *Journal of the History of Ideas* 4, 1, 1943, 52.

237. *The Chronicles of Froissart*, s. 68.

238. Nicholas Hooper-Matthew Bennet, *The Cambridge mustrated Atlas of Warfare*, 1996, s. 117-118.

239. "Sluys savaşı", 24 Haziran 1340 tarihinde Hollanda'nın Zeeland eyaletinde Sluys limanında gerçekleşmiştir. Yüz Yıl Savaşlarının dönüm noktalarından biridir. İngiliz donanması karşısında Fransız, Kastilya ve Ceneviz donanması vardı. Savaşın başından beri Ceneviz yardımı ile üstün olan Fransız donanması İngiltere'nin güney kıyılarını yağmalayıp ayrıca Flanders'dan gelen yün ve Gaskonya'dan gelen şarap ticaretini engellediği için İngiliz ekonomisine zarar veriyordu. Savaşta Fransız Donanması neredeyse tamamen tahrip edilmiştir. Bu savaştan sonra denizlerdeki üstünlük İngiltere'ye geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Robert Bartlett, *England Under the Norman and Angevin Kings: 1075–1225*, Oxford University yay., Oxford, 2000, s. 17-22; James Alexander-Williamson, *The Evolution of England: A Commentary on the Facts*, Clarendon yay., Oxford, 1944, s. 115, 493.

240. Crecy Savaşı, 1346 yılında "Cressy" savaşı olarak da geçen Yüzyıl savaşlarının Edward dönemi boyunca en önemli zaferdir. Poitiers ve Agincourt savaşları ise buna eşlik etmiştir. Crecy savaşı, bu zaferlerin ilkidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Andrew Ayton-Philip Preston, *The Battle of Crecy, 1346*, Boydell yay., 2005, s. 18; *The Chronicles of Froissart*, s. 104-106.

bir zafer kazanmışlardır. Ancak bu savaşın uzun sürmesinden dolayı her iki ulusun da kaynaklarını tüketmiş durumdaydı. Savaş, ekonomiye de zarar vermiş durumdaydı. Burada dikkat çeken nokta, iki tarafın da bu savaşları açık olarak kazanamamış olmasıdır. Bu savaşlar, kısa süreli olarak Philip'in yurtiçi politikasına da zarar vermiştir ve İngilizler kadar kendi birliklerinin de yağma ve talanına konu olan Fransız köylüsü için bu durum, güvenlik ve umut duygularının yok olmasına sebep olmuştur.²⁴¹

VI. Philippe, bu durum karşısında ordusunu saldırı için hazırlamaktaydı. Bu arada İngilizler, Normandiya'ya saldırmaktaydı. Karşı savunmada başarılı olamayınca VI. Philippe, geri çekilmek zorunda kaldı. Ayrıca Kral III. Edward'a yardım gönderilmemesi emredilmişti. Savaş meydanında kalan Edward, "Siyah Prens" lakabını aldı ve buna bağlı olarak da siyah bir zırhla ödüllendirildi.²⁴²

III. Edward'ın Crecy'deki zaferinin ardından, karşıtlarının üzerine bir karanlık çökmüş gibiydi. İskoçya kralı David, İngiltere'yi kuzeyden ele geçirmeye çalıştı. Ama başarısız oldu. Esir düştü ve Londra'ya götürüldü ve de 11 yıl boyunca burada kalması kararlaştırıldı. IV. Ludwig'in yerine Bohemyalı Karl, kral seçildi. Karl, Ludwig'i tanımayı reddetti ve atından düşerek öldü.²⁴³

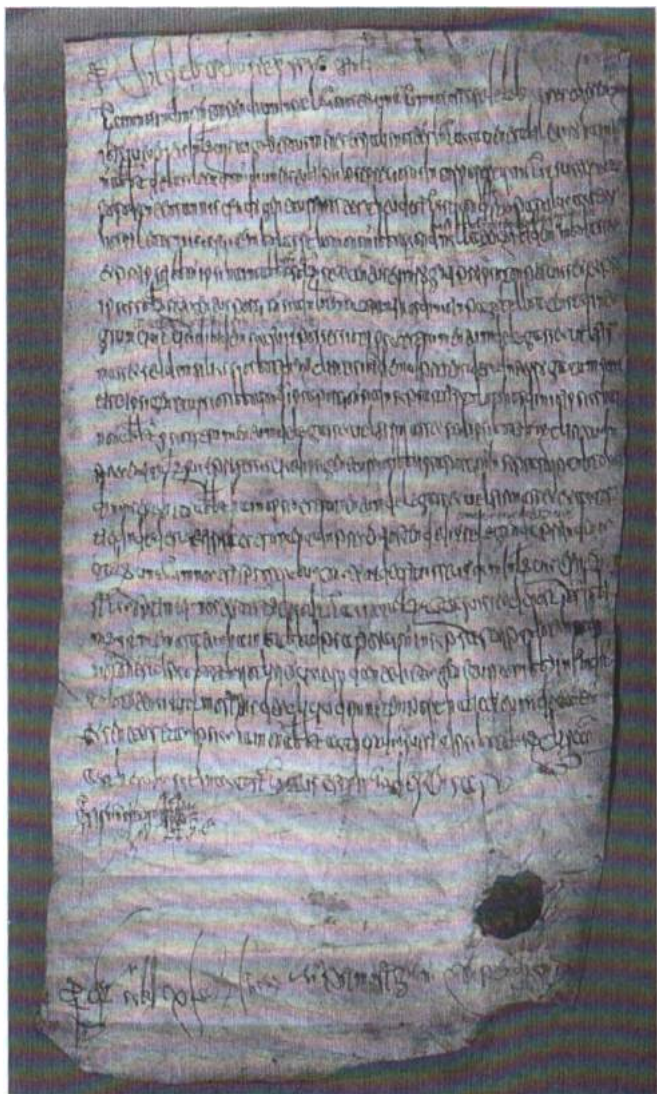
VI. Philippe ise Calais'yi kaybetti. 1347 yılında teslim oldular. Ardından III. Edward ise bir İngiliz kolonisi oluşturdu ve otuz altı köklü İngiliz ailesine kente taşınmalarını emretti. Fransızları göçe teşvik etti ve bu arada "Calais'ye safkan İngilizler yerleştirmek istiyorum," diye de bunu ilan etti.²⁴⁴

241. Sean Martin, *Kara Ölüm*, s. 41-42.

242. *The Chronicles of Froissart*, s. 94-95.

243. *The Chronicle of Lanercost*, s. 342.

244. *The Chronicles of Froissart*, s. III.



Oise bölgesindeki Hodenc-l'Evêque arazilerinin St. Denis manastırına verilmesi ile ilgili III. Childebert'e ait karar. [http://www.culture.gouv.fr/Wave/image/archim/0002/dafanch01_pc45000041Ayrin-
tılı bilgi için bkz. Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum re-
rum Merovingicarum c. II, ss. 323-324.](http://www.culture.gouv.fr/Wave/image/archim/0002/dafanch01_pc45000041Ayrin%20tılı%20bilgi%20için%20bkz.%20Monumenta%20Germaniae%20Historica,%20Scriptorum%20rerum%20Merovingicarum%20c.%20II,%20ss.%20323-324.)



Kral Clovis, çevresindeki askeri şeflere Salique kanunu anlatıyor. Bir XIV. yüzyıl elyazması olan St. Denis'e ait kroniklerden bir minyatür. Arsenal Kütüphanesi. www.wikipedia.org; Salic-Law.png.

Bu savaşlar dizisi devam ederken yine bu dönemde Avrupa'da güç dengeleri de değişkenlik göstermeye başlamıştı. I. Otto, artık egemen bir güç değildi. İtalya'da ise zenginlik ve kültürel yenilik, daha ön plandaydı. Aslında genel olarak ortama bakıldığında iktidar, şehir memurlarına devredilmişti. Şehirler, ticaret konusunda rekabet halindeydiler. Cenova, Venedik, Floransa ve Milano gibi conurbationlar,²⁴⁵ XIV. ve XV. yüzyıllarda güçlü ailelerin kontrolü altında bulunmaktaydı. Venedik dükası, artık yılda bir defa zengin ailelerden biri tarafından seçilmekteydi. Floransa'da ise Signoria²⁴⁶ adı verilen kan davalı bir grup aile yönetimi ele geçirmişti. Aragon, Barcelona ve Velansiya, bir federasyon içindeyken İtalya'nın güneyindeki Sicilya ile de bağlantıları devam

245. Gelişip birleşmiş şehirler.

246. "Signoria", Manoryal lortluklara benzer olan Sicilya'daki küçük feodal birliklere bir kesinlik kazandırmak için Normanlar zamanında kurulmuş olan bir birliktir.

etmekteydi. Aslında Arapların Gırnata şehrini boşaltmalarıyla birlikte İspanya'da birlik sağlanmış olacaktı. Kuzey bölgelerinde ise çok ani değişimler yaşanmaktaydı. 1397 yılında Norveçli kraliçe Margaret, İskandinav monarşilerini aralıklı dönemlerle 1523 yılına kadar sürecek olan Kalmar birliği²⁴⁷ içerisinde birleştirmiştir. Genel görüntüye baktığımızda Doğu Avrupa'da ise Slavların aleyhine olacak şekilde daha da Almanlaşma eğilimi göze çarpılmaktaydı. Çekler ve Polonyalılar ise bağımsız devletler şeklinde örgütlenmeye başlamışlardır. Yine XIII. yüzyılda Moğollara büyük bir tehlike olarak Avrupa'nın karşısında bulunmaktaydılar. Rusya ise Altın Orda devletine haraç ödeyen bir devlet haline gelmiştir. Diğer taraftan Bizans, zayıflamış ve Osmanlı devleti de büyük bir hızla gelişerek Batı'ya doğru ilerlemektedir.²⁴⁸

Geçmiş bir özetlemek gerekirse Fransa'daki sorunlar, yukarıda da bahsettiğimiz Valois hanedanının veraset sorunlarından kaynaklanmaktaydı. Özellikle Flandre, Brötanya, Guyenne (Akitanya) ve Burgonya gibi büyük tımarların düzen karışıklığı büyük sorun yaratmaktaydı. İngiltere'nin çıkarları Plantagenetlerin Fransa tahtındaki veraset haklarından, özellikle Guyenne'deki toprak sahipliğinden, Flandre ile olan ticari bağlarından ve hepsinden önemlisi İngiliz ününün kendilerini Manş Denizi'nin öteki yakasında beklediğine inanmalarındaki iddialarından gelmekteydi. Fransa, potansiyel olarak daima daha güçlü taraftı. Fakat İngiltere'nin denizdeki üstünlüğü, adayı Fransa'nın müttefiki İskoçya dışında herkese karşı güven içinde tutuyordu. Sonuç olarak bütün çatışmalar, Fransa topraklarında gerçekleşmiştir. 1450'lerde bile İngilizlerin kendileri iç savaşa tutuşmuş olmasaydı belki de bu savaşlar, devam ediyor olacaktı.²⁴⁹

247. Kalmar birliği, XIV-XVI. yüzyıllar arası üç İskandinav ülkesinin (Danimarka, Norveç ve İsveç) bir tahtın egemenliği altında bir araya gelmesi sonucu oluşan birliğe verilen isimdir. Bazı Avrupalı tarihçiler tarafından "İskandinav Güçleri" olarak da adlandırılır. Birlik üç kurucu ülke dışında bu ülkelere bağlı olan Finlandiya, Grönland, İzlanda ve diğer bağlı toprakları da kapsamaktaydı.

248. Gordon Kerr, *Avrupanın Kısa Tarihi*, (Çev. Cumhur Atay), Kalkedon yay., İstanbul, 2011, s. 51-54.

249. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 447.

Avrupa'daki güç dengelerinden bahsettikten sonra geri dönecek olursak 1354 yılında Fransa kralı Jean, III. Edward'a Normandiya'nın güneyindeki tüm Batı Fransa topraklarını bırakacağını ve Calais'den vazgeçeceğini söylemiş ve buna karşılık da III. Edward da Fransa tacı üzerindeki hak taleplerinden vazgeçecekti.²⁵⁰ Bir yıl sonra Kral III. Edward, bu antlaşmayı reddetmiştir.²⁵¹ Böylece bu savaşlar dizisi farklı bir boyut kazanmış oldu..

Ardından daha önce de bahsetmiş olduğumuz unvanıyla "Siyah Prens" yani III. Edward, Gaskonya'daki topraklardan Languedoc'a akınlar düzenlemekteydi. 1356 yılında Jean, Normandiya'da Navaralılar ve İngilizlerle savaşırken, III. Edward, sekiz bin kişilik ordusuyla Gaskonya'dan ayrıldı ve Loire Nehri'ne doğru ilerledi²⁵².

Ancak buradaki yenilgi, utanç verici olmuştur; çünkü Fransa kralı Jean, on dört yaşındaki oğlu Philippe ile birlikte esir alınmıştı. III. Edward, kraliyet ailesine saygılı davranmıştı; ama her ikisini de esir alarak İngiltere'ye götürmeyi başarmıştır.²⁵³

Bu arada savaşın bir de finansal yönü vardı. Çünkü XIV. yüzyılda esirler, genellikle fidye sağlamak amaçlı tutulmaktaydılar. II. Jean'ın Windsor'a götürülmesinden birkaç ay sonra, on bir yıldır İngiltere'de hapiste bulunun İskoçya kralı David, 100.000 mark karşılığında kendi özgürlük pazarlığını yapmıştı. İngiltere kralı III. Edward, savaşa çok para harcamıştı ve nüfusla birlikte vergi gelirleri de düşmüştü. Dolayısıyla bu bir fırsat olabilirdi. Yani II. Jean'ın ele geçirilmesi, İngiltere kralına harcanan paranın bir kısmını kurtarma fırsatı vermişti. Kral Edward, 3 milyon crown (kron) fidye önermiştir.²⁵⁴

250. Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, s. 571; Jonathan Sumption, *The Hundred Years War*, c. 2, 1999, s. 133.

251. Jonathan Sumption, *The Hundred Years War*, c. 2, 1999, s.198.

252. Herbert James Hewitt, *The Black Prince's Expedition of 1355-1357*, 1958, s. 3-4.

253. Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, s. 573.

254. Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, s. 573.

Bunun yanı sıra Fransa kralı Jean'ın evine son bir ziyarette bulunmasını sağlayan Bretigny Antlaşması, (1360) İngiltere kralı III. Edward ya da Siyah Prens'in başka bir girişimde bulunmasını engelliyordu. Bu sırada İngiltere ve Fransa, teorik olarak barış halindeydi.

V. Charles, taç giydikten hemen sonra, Kastilya kralı Pedro'nun gayrimeşru üvey kardeşi Enrique de Trastamara kardeşinin yönetimini kabul etmedi. "Fransa ve Aragon kralları onu tahta oturtmaya giriştiler." Fransa kralı V. Charles açısından mantıklı bir karardı; Aragon'la bir ittifak yapılması sonucunda Kastilya tahtında artık tacını Fransa'ya borçlu bir kral oturmuş oldu.²⁵⁵

Kral III. Edward, bunu hemen kabul etti. Çünkü bu sayede Bretigny Antlaşması'nı çiğnemedi Fransa ile karşı karşıya gelecekti. 1367 yılında Zalim Pedro, Siyah Prens ve bir İngiliz ordusunun eşliğinde Kastilya'ya geri döndü. İngiliz-Kastilya ordusu Fransız-Kastilya ordusunu sınırdaki Navarette kasabasında yenilgiye uğrattı.²⁵⁶ Sonra Enrique, Kastilya kralı olarak taç giydi. Tahtını Fransızlara borçlu olmakla birlikte bu durum, Fransızların İngilizler karşısındaki bir zaferiydi. Bunun ardından V. Charles, Bretigny Antlaşması'nın bazı maddelerinin İngilizler tarafından yerine getirilmemesinden dolayı barışı sona ermiştir. 1369 yılında ise yeniden savaş hazırlıklarına başlamıştır.²⁵⁷

Bilindiği üzere savaş, Ortaçağ boyunca hep var olan bir olgu olmuştur. Bunun yanı sıra Kilise'nin ve Aziz Louis gibi hükümdarların başlattığı barışı teşvik etmek için de çalışılmıştır. Hatta yeni yeni gelişen monarşiler, feodal savaşları da kınayarak neredeyse savaş ortamı kaybolmaya başlamıştır bile denilebilir. Ancak XIV. yüzyılda tekrar savaşın çıkması belki de savaşa verilen yeni biçimlerden kaynaklanmaktaydı. Bazı ulusal devletlerin savaşlara ulusal biçimler vermeye çalıştıkları görülmektedir. Bunun en iyi

255. The Chronicles of Froissart, s. 93.

256. The Chronicles of Froissart, s. 113.

257. David Nicolle, *The Great Chevauchée*, 2001, s. 10-11.

örneğini de XII ve XIII. yüzyılların eski Anglo-Fransız düşmanlığını daha modern biçimlerde yeniden canlandırmak arzusunda olan işte bu Yüzyıl Savaşları oluşturmaktadır. Ayrıca yavaş yavaş gelişen ve olağanüstü bir gelişme olarak kabul edilen teknolojik ilerleme de savaşın doğasını değiştirmiştir. Burada top ve barut ile birlikte kuşatma tekniklerindeki gelişmeler de büyük rol oynamıştır. Burada şunu da belirtmeliyiz ki, artık savaşlar, birer profesyonel iş haline gelmiştir.²⁵⁸

Burada şunu söylemeliyiz ki, savaşın tamamlayan zaferler ve diplomatik ilişkileri, Crecy (1346), Poitiers (1351) veya Agincourt'taki (1415) savaşlar kadar etkili olamamıştır. Ayrıca Brétigny Barışı (1360) veya Arras Kongresi (1435) gibi önemli diplomatik gelişmeler, sayısız küçük anlaşmalar ve ateşkesler olmuş; fakat sonuç alınamamıştır.²⁵⁹

Fransa'da bu savaşlar boyunca asıl sorunlar, askeri ve diplomatik gelişmelerin sonunda yaşanmıştır. Burada 1347-1349 yılındaki veba salgının yanı sıra, 1358 Jacquerie'si (Köylü İsyanı), Etats-Généraux'nun denetimini eline geçiren Parisli kumaşçı Etienne Marcel'in serüveni, kralın vergi memurlarını çekiçlerle öldüren 1382 "maillotins" isyanı, kasapların yarattığı Jean Caboche çetesi veya Burgonyalılar ile Armanaclar arasındaki çatışma da önemli unsurlar arasında sayılabilir. Ayrıca bazı katliamlar yaşanmıştır. Louvre'da efendilerinin önünde kraliyet teşrifatçıları öldüren Marcel'in kendisi de öldürülmüştür. Armagnac soyunun kurucusu Louis d'Orléans, 1407'de öldürülürken Armagnac valisi ve rakibi eski Haçlı Burgonya dükü Jean Sans Peur ise Montereau köprüsünde öldürülmüştür.²⁶⁰

Bunun yanı sıra bu köylüler, seçkinler tarafından Jacques Bonhomme yani "Saf Köylü Jacques" olarak adlandırılmaktadırlar.²⁶¹

258. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 180.

259. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 447.

260. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 447.

261. Nicholas Wright, *Knights and Peasants*, 1981. s. 56.

“Jacquerie” adıyla anılan bu ayaklanma, ancak üç hafta devam ettikten sonra ayrı ayrı savaşılan Dauphin ve Navarralı Charles’ın Jacques Bonhomme ve asillerinin önde gelen çetelerini temizlemesiyle sona ermiştir.²⁶²

Sonuçta Fransa için Yüz Yıl Savaşları uyarıcı bir deney olmuştur. Nüfus, neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Ulusal yenilenme çabalarının yanında Burgonya tehlikesinin ortadan kaldırılmasıyla Fransa ilerleme olanağı bulmuştur. İngiltere için Yüz Yıl Savaşları dönemi ulusal toplumun oluşumunda ayrı bir öneme sahipti. Çünkü milli bilinç, oluşmaya başlamıştı. Plantagenet İngilteresi, başlangıçta kültürel olduğu kadar siyasal anlamda da Fransız uygarlığının bir uzantısından başka bir şey olmayan bir hane-dan ülkesiydi. Sonunda kıtadaki mülklerinden kopan bu ülke, Lancaster İngilteresi olarak bir ada krallığına dönüştü. William Shakespeare’in iki yüzyıl sonra zamanının ve enerjisinin çoğunu Fransa sorunlarına harcayan John of Gaunt’un ağzından yurt-sever şiirleri söylemesi anakronik olarak kabul edilmektedir. Bu duyguyu şöyle ifade etmektedir.²⁶³

“Kralların bu yüce tahtı, bu soylu ülke,
Bu ululuğun yurdu, bu kahraman ada, bu yeryüzü cenneti,
Doğanın kendini savaşımlardan ve kötülükten Korumak için yaptığı
bu kale,
Bu mutlu insanlar ülkesi, bu küçük dünya,
Gümüş renkli denize yerleştirilmiş bu değerli taş,
Bu kutsal topraklar, bu ülke, bu krallık, bu İngiltere”.

Cenova’ya gelince Venedik’e karşı yenilgiye uğrayınca bu savaş-larda siyasi yönden Milano’ya ya da Fransa’ya bağımlı olunmuş-tur.²⁶⁴

262. Susan Wise Bauer, Rönesans Dünyası, s. 575.

263. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 449; William Shakespeare, *King Richard the Second, II*, s. 40-50.

264. Hermann Kinder-Werner Hilgemann, *Dünya Tarihi Atlası*, (Çev. Leyla Uslu), Odtü yay., Ankara, 2006, s. 183



Jean Froissart'ın kroniğinde bulunan bir resim-XV. Yüzyıl. BölümCXXIX. http://www.maisonstclair.org/resources/chronicles/froissart/book_1/ch_126-150/fc_b1_chap129.html



Jean Froissart'ın kroniğinden savaş minyatürü, XV. Yüzyıl.

Bu değerlendirme noktasında William Chester Jordan tarafından 1315 yılındaki büyük kıtlık hakkında çıkarılmış olunan bir analiz de dikkat çekmektedir. Çünkü bu analiz, Yüzyıl savaşlarındaki değişim sürecini de özetler niteliktedir. Şöyle ki, bu felaketin nasıl onu yaşamış insanlar tarafından benzeri görölmemiş olarak tanımlandığını ve ortaya çıkmasının nasıl hem doğal hem de ilahi nedenlerin bir araya gelişıyle açıklanmaya çalışıldığını anlatmaktadır. İklim ve yağmur gibi etkenler, tahıl hasadını ve hayvanları etkilemiş ve salgın hastalıkları arttırmıştır. Fiyatlar, yükselmiş ve bu durumda yoksulluk artmıştır. Avrupa’da XIV. yüzyılın başlarıyla XV. yüzyılın sonlarında ortaya ıkmiş yeni bir askeri durumdan bahsetmektedir Philippe Contamine.²⁶⁵ İşte bu bahsedilen yeni askeri durum anlatmaya çalıştığımız Yüzyıl Savaşları ya da bir dizi savaşlardır....

Diğer etkenler açısından bakıldığında ise tarım ve ekonomi alanında çalışmaların yapıldığı bir dönemde, askerlik sanatındaki ilerleme ve değişiklikler savaş sanatı, askeri disiplin ve ordu örgütlenmesiyle ilgili çalışmaların da yapılmasına da olanak sağlamıştır. Örneğin Bizans imparatoru II. Andronikos’un ikinci oğlu Theodore Palailogos tarafından 1327 yılında yazılmış bir incelemenin ilk başta Latince’ye ve ardından XIV. yüzyılın sonunda Burgonya Dükü Cesur Philippe için Fransızca’ya çevrilmiş olduğunu belirtmektedir Le Goff. Benedikten Honore Bovet, İtalyan hukukçu Giovannidi Legnano’nun De Bello’suna (Savaş Etkinliği Üzerine) dayanan “L’Arbredes batailles”i (Savaş Ağacı) yazmış ve bunun Fransa’nın genç kralı VI. Charles’a adanmıştır. 1410’da o sırada VI. Charles’ın maiyetinde yaşayan İtalyan Chirstine de Pisan, “Le Livre des faits d’armes et de chevalerie”yi (Silahların ve Şövalyeliğin Gerçekleri Üzerine Bir Kitap) yazmıştır. 1449’da İtalyan Mariano di Jacopo Taccola savaş makinelerine adanmış “De machinis”i yazmıştır. Askeri yönetmeliklerin toplanması tüm Avrupa’da artmış ve yayılmıştır. 1369’da Floransa yönetmelikleri, 1374’te Fransa’nın V. Charles’ın büyük yönetmelikleri, 1385’te

265. Philippe Contamine, *War in the Middle Ages*, (ev. Michael Jones), Wiley-Blackwell yay., 1991.

İngiltere'nin II. Richard'ın hüküm ve yönetmelikleri, 1473'te Cessur Charles'ın askeri yönetmelikleri ve İsviçre kantonları tarafından konuşlandırılmış askeri güçlerle ilgili sefer düzenlemelerinin tamamı buna örnek gösterilebilir.²⁶⁶

Bu değişim ve etkileşimlerden sonra 1415 yılında V. Henry, Fransa ile girdiği son savaşta başarısız olmuştur. Ancak şunu belirtmek gerekir ki artık İngiliz kültürü, Fransız kültüründen ayrılmıştır.²⁶⁷

Bu genel açıklamalardan sonra Yüzyıl savaşlarının neden bir yüzyıl sürdüğü (Fransızlara göre) sorusuna gelince ise şöyle sonuçlar çıkarabiliriz:

- Öncelikle sermayeye duyulan ihtiyaç, krallar tarafından güçlü-soylulara imtiyaz verilmesine yol açtı. Şöyle ki 1355 yılında genel sitelerin oluştu.
- İngilizlerin askeri üstünlüğü kabul edildi.
- İngiliz piyadelerin gücü ve uzun yayın kullanımı etkili oldu.
- Zayıf liderlerin tahtta bulunması bu sonuçları etkiledi.

Geleneksel olarak Fransa açısından sonuçlar değerlendirilince çevredeki bu karmaşa ve değişen dengelerle birlikte 1337'den 1453 yılına kadar sürdüğü kabul edilen Yüzyıl Savaşlarının Fransa ile İngiltere arasında resmi ve sürekli bir savaş hali olmadığı açıkça görülmektedir. Bu, ilk kez 1823 yılında tarihçilerin uzun süren bu bunalım dönemi için İngilizlerin akınlar, ufak seferler ve askeri hareketler için kullandığı "le temps des malheurs"den (felaketler zamanı) esinlenerek kullandıkları bir addır.²⁶⁸ İngiltere ve Fransa açısından baktığımızda bir savaş karakterinden ziyade daha farklı simalarla karşılaşmaktayız. Bunlar arasında Fransa'nın savunucusu Bröton Bertrand Dugueselin veya onun düşmanı Gal-

266. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s.181.

267. Hermann Kinder-Werner Hilgemann, *Dünya Tarihi Atlası*, s. 189.

268. Bazen bu savaşlara 1152-1259 yıllarındaki ilk İngiltere-Fransa savaşları döneminin peşinden geldiği için İkinci Yüz Yıl Savaşları da denir.

ler ve Akitanya prensi “Kara Prens” Woodstocklu Edward..vs. bulunmaktadır. Üstelik savaşın en etkili kişisi piskopos Cauchon’un asıl kurbanı, mistik sesler duyan masum zırlara bürünüp savaşa katılan ve bunun yanı sıra sapkınlık ve büyücülükten sahte suçlamalarla suçlu bulunarak yakılan küçük köylü kızı Jeanne d’Arc bulunmaktadır. Ayrıca İngiltere’de otuz beş yıl hapis yatan değerli şair Charles d’Orléans memleketi için yas tutmuş ve şunları yazmıştır:²⁶⁹

“Pais est trésor qu’on ne puet trop loer Je hé guerre, point ne la doy prisier; Destourbe m’a long temps, soit tort ou droit, De voir France que mon cour amer doit.”²⁷⁰ Barış yeteri kadar övülemeyecek bir hazinedir. Savaştan nefret ediyorum; savaşa pek değer verilmemeli. Haklı veya haksız uzun süredir başım dertte. Yüreğimde sevdiğim Fransa’yı görmek istiyorum.”

Bununla beraber, Bernard Guenée, bu duygunun kökeninin XIII. yüzyıla kadar uzanabileceği görüşündedir. Bizim bugün “ulusal duygu”ya en çok benzeyen duygu İngiltere’de ve özellikle de İngiliz tarihçiliğinde ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, Yüzyıl Savaşı, ulusal duygunun kökeni olmasa bile, bunun İngilizler arasındaki gelişimini sağlamış ve de büyük önem taşıyan bir değişikliğe neden olmuştur. Artık düşmanın dili olarak görülen Fransızca’nın İngiltere’nin resmi dili olmasına son verilmiş ve bunun yerini halkın dili olan İngilizce almıştır. Dilsel tutarlılık ulusal duygunun olmazsa olmaz bir unsuru değildir; ama bunun İngiltere’deki gelişimini güçlendirdiği kesindir. Genellikle ulusal duygunun gelişiminin doruk noktasını temsil ettiği düşünülen Shakespeare, II. Richard oyuna adını vermiş kahramanının yaptığı ünlü konuşma aracılığıyla İngiliz ulusalcılığını görkemli bir şekilde ifade etmiş ilk kişidir.²⁷¹ Bu da XIV. yüzyıl Avrupa’sındaki fikirsel değişimlerdir.

269. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 446.

270. Charles d’Orleans, “En Regardant vers le pais de France”, Oxford Book of French Verse, Oxford, 1957, s. 30-31; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 446.

271. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 201-202. Ayrıca son zamanlarda yapılmış Olivier de Laborderie, yapmış olduğu ünlü soy kütüklerinin incelenmesi

Genel çerçevede bu savaş, Yüzyıl savaşları olarak adlandırılabilir. 1453 yılında Fransızlar, Calais limanını İngiltere kralının Fransa'daki tek mülkü olarak bırakarak Bordeaux'yu yeniden ele geçirdiğinde sona ermiştir. Bu, kıtanın başka yerlerindeki ülkeleri de yani Aragon-Kastilya, İskoçya ve Burgonya gibi ülkeleri de içine alan bir savaş olmuştur. Savaş, feodal vassallık meselesinden ortaya çıkmıştır. Normandiya dükü Fatih William²⁷²dan itibaren İngiltere kralları, Fransa kralının vassalı olarak kalmışlardır. Genellikle evlilik yoluyla Fransa'da toprak elde etmiş oldukları için Fransa kralına borçlu oldukları saygıyı göstermekten kaçınmaktaydılar. Böylece savaşı oluşturan muharebeler başlamış ve Fransız milliyetçiliği, 19 yaşında genç bir kız olan Orleans bakiresi olarak adlandırılan Jeanned'Arc'ın bedeninde kutsallaşmıştır. Çünkü öldürülmesinden yıllar sonra Azize ilan edilmiştir.²⁷³

Ortaçağın son iki yüzyılındaki tabloda tüm Avrupa'da hem düzenli hem de düzensiz savaşçı güçler bulunmaktadır. Bir tür savaşlar yüzyılı olmuştur denilebilir. Yüzyıl savaşlarından başka Fransa ve İspanya'da büyük askeri bölükler, Fransa'da ve Germen dünyasının Batı kısmında Ecorcheurs²⁷⁴ adı verilen askeri bölük-

çalışması, XII. yüzyıl kadar geriye giden İngiliz ulusal duygusu perspektifinden anlaşılabilirliğini göstermiştir. Bu konuda Monmouth'lu Geoffrey'in 1136 yılında yazmış olduğu "*Historia regnum Britanniae*" adlı eseri de önemlidir. Bu yapıt, *Brutus'u* (Breton krallarının efsanevi atası Kral Brutus) ve yarı tarihi Kral Arthur'u popüler kılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 201-202.

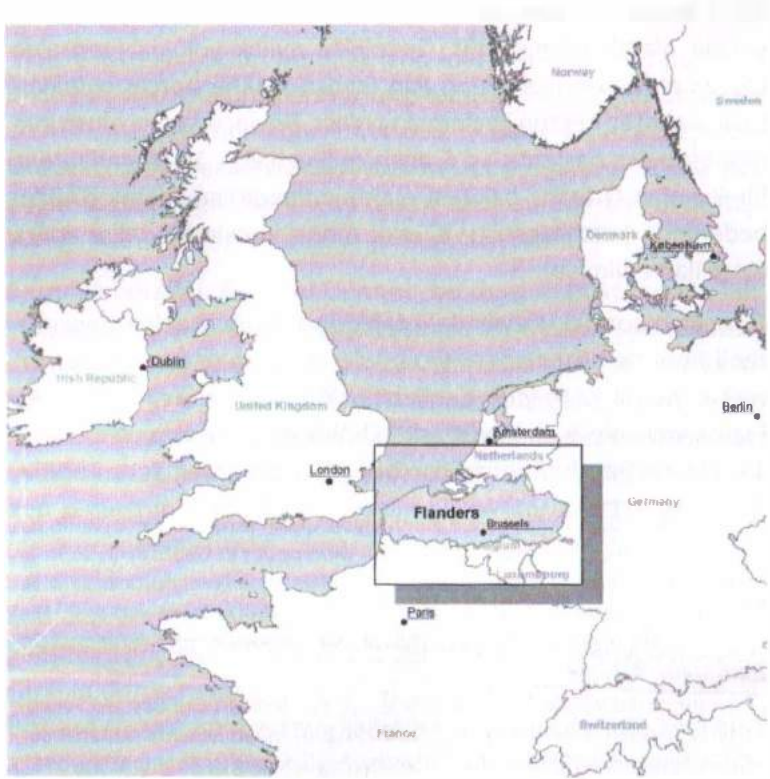
272. Fatih William, "William Conqueror" ya da "William the Bastard" olarak bilinir ve İngiltere'nin ilk Norman kralıdır. 1066-1087 yılları arasında saltanat sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. T. Clanchy, *England and its Rulers: 1066-1307*, Blackwell Classic Histories of England, Blackwell yay., Oxford, 2006; Thomas, Hugh, *The Norman Conquest: England after William the Conqueror. Critical Issues in History*, Rowman & Littlefield y Lanham, yay., 2007, s. 18.

273. Gordon Kerr, *Avrupa'nın Kısa Tarihi*, s. 52-53.

274. Fransa'da özellikle Yüzyıl savaşları döneminde görülmüş, haydutluk eylemlerinde de bulunulmuş ve köylülerin sonunda ayaklanmasına bile neden olmuş paralı askerlerdir.

ler ve Bretanya'daki veraset savaşları, İspanya savaşları, Cenova ve Venedik ile Hansa Birliği Almanyası deniz savaşları ve de İngiltere'deki Güller savaşları da sayılabilir.²⁷⁵

Bu savaşlar, her şeyden önce sonraki kuşaklar tarafından Ortaçağın en kötü yüzü olarak kabul edilecek olan cinayetler, akıldışı batıl inançlar, ve basit küçük çıkarların bir bütünü ve sonucudur diye yorumlanabilir.



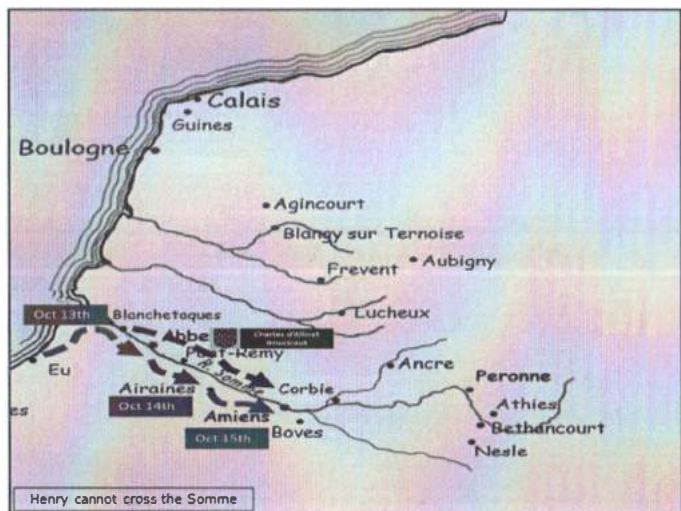
<https://historyofengland.typepad.com>

275. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 182.

English Holdings in France During the Hundred Years' War



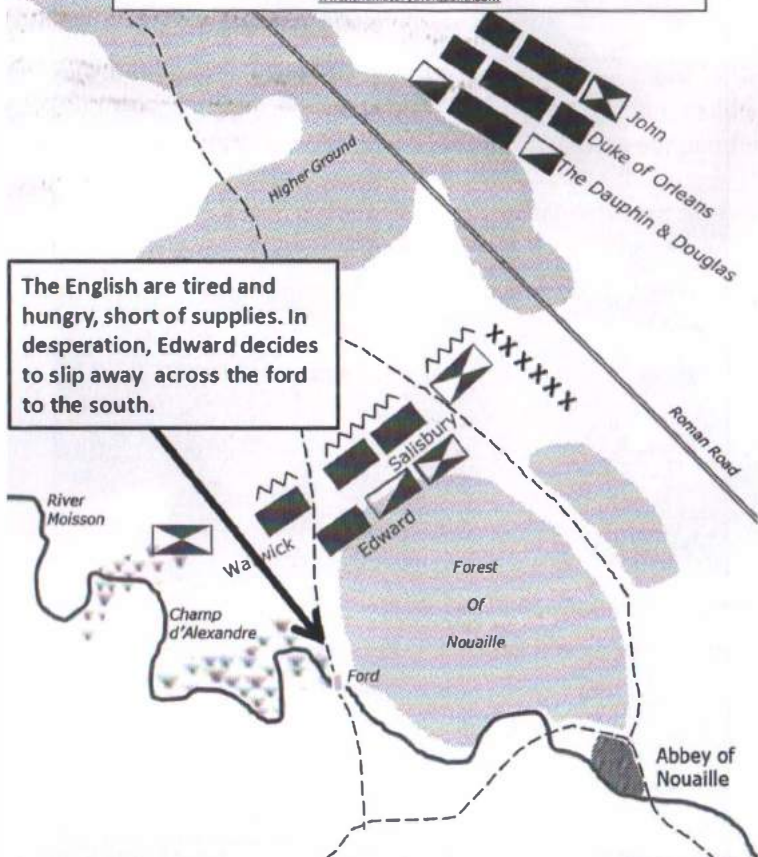
<https://historyofengland.typepad.com>



<https://historyofengland.typepad.com>

The Battle of Poitiers 19th September 1356

www.thehistoryofengland.com



The English are tired and hungry, short of supplies. In desperation, Edward decides to slip away across the ford to the south.

<https://historyofengland.typepad.com>



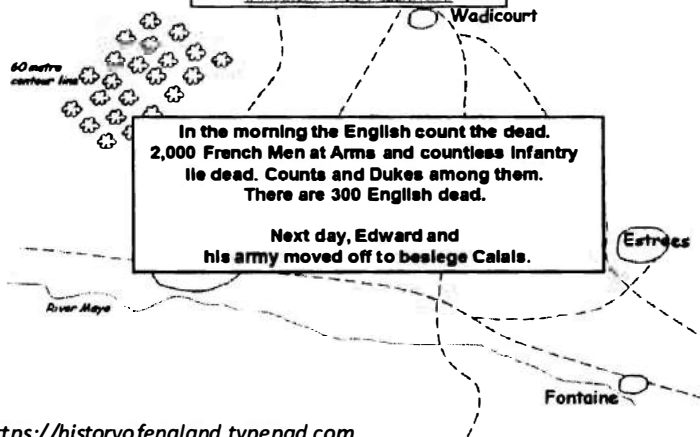
<https://historyofengland.typepad.com>



23 Haziran 1340 Sluys Savaşı.<https://historyofengland.typepad.com>

The Battle of Crecy 1346

www.thehistoryofengland.com



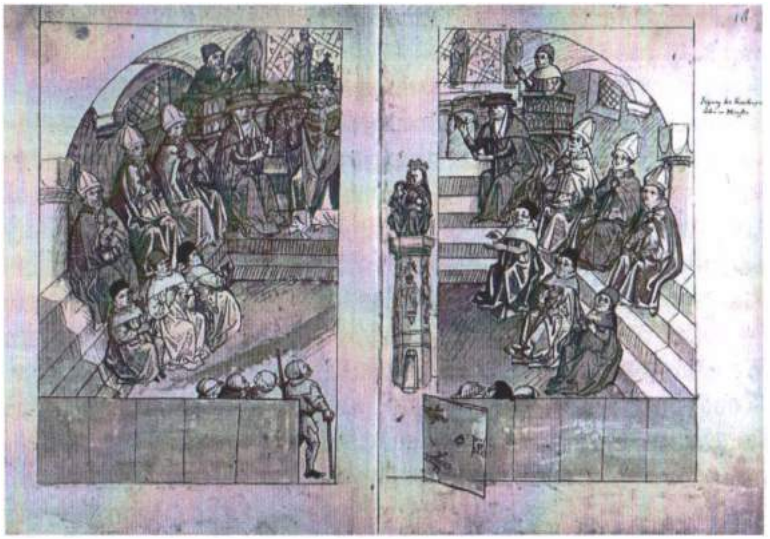
<https://historyofengland.typepad.com>

Brittany in the 14th Century

www.thehistoryofengland.com



<https://historyofengland.typepad.com>



Konstanz Konsülü - <https://historyofengland.typepad.com>

2.2. FİNANSAL KRİZ

Bu yüzyılın hem felaket hem de değişim yüzyılı olarak adlandırılmasındaki bir diğer etken de finansal durumlardır. Bu dönemde Avrupa'nın en ünlü bankaları Bardi, Peruzzi ve Acciaivoli adlı aile bankalarıdır. 1250'li yıllarda Floransa ve Siena'daki diğer bütün bankalarla birlikte kurulmuşlardı. 1290'lı yıllarda ise büyümeye başlamışlardır. Bu bankalar, genel olarak "Black Guelph"²⁷⁶ olarak adlandırılmışlardır.²⁷⁷

Biraz daha geçmişe gidecek olursak Kuzey İtalya'nın soylu aileleri aristokrasiyi yerleştirmişlerdir. Ayrıca daima Kutsal Roma İmparatorluğuna düşman olmuşlardır. 500 yıl öncesinde de Charlemagne, Venedik'i Vikinglere eşit bir tehdit olarak tanıyarak buna öncülük etmişti. Ayrıca imparatorlukla ilgili kavramlara Venedik'i

276. Black Guelph, bir nevi siyah ya da mecazi anlamda şeytani soyluluk anlamına gelmektedir.

277. Paul Gallagher, *How the 14th Century Lombard Banks Created the Dark Age*, 2008, s. 28-29.

getirme denemelerine yasak getirilmiştir. 1300'lü yıllarda Venedik, Dante ve onun gibi düşünenlerin oluşturduğu bir "Black Guelph" merkezidir. Dante'nin "De Monarchia" adlı çalışmasının tersine Venedik'in politikacılar tarafından oluşturulan ideal hükümet fikri, Kuzey İtalya'da ortaya atılmıştır. Luccalı Bartolomeo, Padualı Marsiglio, Venedikli Enrico Paolino vs. bunların hepsi Aristo'nun "Politic" adlı kitabını temel almışlardır. XIV. yüzyıl İtalya'sında ise güçlü bir şehir devleti oluşturmuşlardır. Hristiyanlığın iki lideri arasındaki düşmanlık, Papa ve Kutsal Roma imparatoru Frederick Barbarossa (II. Frederick'in büyük babası) arasında gelişmiştir. Zaman aşımından dolayı Papa ve imparator arasında "Constance Barışı"²⁷⁸ yapılmıştır. 1180'li yıllarda Dük Venedikli Ziani, imparator Frederick'i İtalya'da gümüş para çektığı ve İtalyan şehirlerine kendi paralarını uydurmalarına izin verdiği için düşman olarak görmüştür. 1183 yılından itibaren 1290 yılına kadar Constance Barışı ile Venedik, büyük oranda altın ve gümüş ticaretine sahip olmuştur. Avrupa ve Asya arasında Venedik kralı ve Kutsal Roma imparatorlarının Avrupalı gümüş paranın yerini almıştır. 1340'lı yıllarda finansal bir patlama yaşanmıştır. Venedik dışındaki bütün finansörler, bu durumdan zarar görmüşlerdir. Floransalı Black Guelph bankerleri monarklara borç para verdiler ve bunu da sonradan geri ödemek kaydıyla yaptılar. XIV. yüzyıldan itibaren Avrupa, yiyecek, yün, giyim, tuz ve demir gibi

278. Bu barış antlaşması, Hohenstaufen imparatoru Frederich Barbarossa tarafından Konstanz kentinde imzalanmıştır. Bu anlaşma 1177 yılındaki Venedik anlaşmasını onaylamıştır. İtalya krallığındaki şehirler özgürlük içerisinde kendi meclislerini seçme ve kendi yasalarını çıkarmak için bir Lombard Birliği kurmak durumunda kalmışlardır. Ancak onların konsolosları Kutsal Roma imparatorunun sadakat yeminini almak ve onun tarafından atanmayı kabul etmek zorundalardı. İmparatorluğa bağlı yargıçların doğrudan imparatorluk idaresi altında başvuruları alınırdı. Almanya'da Hohenstaufen İmparatorluğu (1152 - 1272), I. Friedrich, Roma hukuku çalışmalarına destek verdi. 1183'teki Constance Barışı'ndan sonra imparatorluk, Almanya'nın feodal prensleri arasındaki bölünmüş durumunda kabul etmiş görünüyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. G. Raccagni, "The teaching of rhetoric and the Magna Carta of the Lombard Cities: the Peace of Constance, the Empire and the Papacy in the Works of Guido Faba and His Leading Contemporary Colleagues", *Journal of Medieval History*, 39, 2013, s. 61-79.

önemli malları sadece kraliyet lisans ve vergilendirmesi adı altında üretmeye başlamıştır. 1325 yılına kadar Peruzzi bankası, Naples krallığının²⁷⁹ gelirlerini elde etmiştir. Ayrıca Fransa'da Peruzzi bankası, birleşik kredi veren bir banka haline geldi. Yani kral IV. Philip, tanınmamış Franzezi bankacıları Biche ve Mouche (Albizzo ve Mosciatto Guidi) adlı bankacılara göre bankacıların kurduğu bir bankaydı. Kral III. Edward, İtalyan tüccarları ve bankerleri, İngiltere'den sürgün etmek için yasaklamayı denemiş ve kendi mallarını yün ticaretinin tekelleşmesindeki partnerleri olan Hospitalier tarikatına ait manastırlarda bulunan büyük miktarda yünle değiştirmişlerdir. Onlar, Bardi'nin temsilcileri idi. III. Edward'a öneride bulunmuşlardır. Bu öneride Flanders'in tekstil endüstrisini yıkan yün boykotu vardı. 1340'lı yıllara kadar Edward'ın gelirini arttırmak için teşebbüste bulunmuş ve yün fiyatları artmaya devam etmiştir. 1325 yılına kadar Cenovalı bankerler, Avrupa'nın diğer yün deposu olan İspanya'daki Kastilya krallığının kraliyet gelirlerini büyük oranda kontrol altında tutmuşlardır.²⁸⁰

Yüzyıl savaşlarının ilk birkaç yılında Floransalı finansörler, İngiliz parası coin'e oranla %15 ile altın florin, aşırı değerlendirildiği bir oran değişimini İngiltere'ye dayandırmıştı. III. Edward, tekelleşmiş yün için %15 daha az olan bir İngiliz florini bastırarak yeni bir atılım yapmıştır. Ancak Floransalı tüccarlar, onu reddetmişlerdir. Bu hareketle Bardi ve Peruzzi bankaları Edward'ın hata yapmasını engellemiş oldular. Bu bankerler, kiralama işine girişerek çiftçilere, tüccarlara ve diğer toprak sahiplerine kiraladılar. XIV. yüzyıl bankalarının açık tefecilik suçundan kaçış sandığı denemelerin tefecilikten daha kötü olduğu tarihçi Raymond de Roover tarafından çürütülmüştür. 1315 yılından itibaren Guelph, gelir vergilerini ortadan kaldırmıştır. Fakat çevredeki kırsal alanlarda bunlar, artış göstermişlerdir. Böylece otoritenin yayılmasından dolayı bankacılar, tüccarlar ve zengin Guelph aristokratlar, vergi ödemeyi bırakmışlar ve bunun yerine onlar, şehirlere (com-

279. Naples krallığı, Güney İtalya'da bulunmaktadır.

280. Paul Gallagher, *How the 14th Century Lombard Banks Created the Dark Age*, s. 28-29.

mune government vs.) borç vermeye başlamışlardır. Örneğin Floransa'da bu borç, etkisini 1342'ye kadar %15 arttırarak göstermiş ve şehir, 1.8 million altın florin borçlanmıştı. Bu nedenle kırsal yiyecek üretim alanları (İtalya), nüfuzu azaltmış ve XIV. yüzyılın ilk yarısında bu alanlar, harabe haline gelmiştir. Örneğin Floransa çevresinde 1250 yılında kilometrekare başına düşen insan sayısı, 60-65 iken 1340 yılında bu rakam, 50, 1400 yılında ise 25 olmuştur. Bu nedenle 1314-17 yıllarındaki kıtlıklar, 1328-29 ve 1338-39 yıllarındaki doğal felaketler ile aynı değillerdi. Ünlü bankaların birkaçı (Toskana'daki) 1320'lerden itibaren başarısız olmuşlardı. Sienalı Asti, Franzezi, Floransalı Scali şirketi ve 1330'lu yıllarda Bardi dışındaki en büyük bankalar olan Peruzzi, Acciaivoli ve Buonacorsi, tekelleştirilmeden dolayı para kaybetmiş ve iflas etmişlerdir. Önce Papalık bankaları olan Acciaiuoli ve Buonacorsi, 1342 yılında iflas etmiştir. Dünyanın iki en büyük bankası olan Peruzzi ve Bardi de 1345 yılında batmıştır. Asla İtalyan bankacılarını izlemeyen Almanya'nın daha küçük ölçekli bankaları olan Hanse birliği bankacılarının dışındakilerle birlikte Akdeniz'in ve Avrupa'nın tüm finansal pazarını terk ederek iflas etmişlerdir.²⁸¹

Bunun dışında XIV. yüzyılın bir diğer karmaşık olayı ise İtalya'da yaşanmıştır. Şöyle ki; şiddetli kan davaları, ilginç şekilde Avrupa'nın ilk tüccar bankerlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Birincisi Serbest Birliklere (daha çok Conrad von Wolfort, eski Hospitalier Fra Moriale, gezgin şövalyeci Bohemyalı Jan veya İngiliz Sir John Hawkwood gibi yabancı paralı askerlere) ayrıcalıklar tanınmıştır. Venedik ve Cenova, Doğu Akdeniz ticareti için sonu gelmez deniz savaşlarına girişmişlerdir. Papalarını yitiren Roma aristokratik hi-ziplerin baskı ve ayaklanmalar, özellikle 1347-54'teki hayalperest popüler diktatör lakaplı Cola di Rienzi ayaklanmasıyla yıkılmıştır.²⁸²

Bu durumda bile İtalyan bankerler, kâr edebilmişlerdir. Kambiyo senedinden, sigorta ve muhasebeciliğe kadar modern finans

281. Paul Gallagher, *How the 14th Century Lombard Banks Created the Dark Age*, s. 28-29.

282. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 428

tekniklerinin hepsini o dönemlerde geliştirmişlerdir. Kilise hiyerarşisini kullanarak faaliyetlerini Latin Hristiyanlığının tamamına yaymışlardır. Floransa, 1339-1349 arasında önde gelen ticarethanelerinin iflas etmesiyle sarsıntı geçirmiş ve uzun vadeli krediler nedeniyle iflas etmiştir. Kısacası kriz ve çatışmalar derken zenginlikle sefaletin arasında kapitalizm dünyası ortaya çıkmıştır.²⁸³

283. Norman Davies, Avrupa Tarihi, s. 429. 1494 yılında Venedik'te Lucas Pacioli'nin "*Summa de Arithmetica*" kitabı yayımlanmıştır. Kitap, aynı yazarın "*Parlularis de Compulis el Scripluris* (Kayıtların ve Muhasebenin Özellikleri Üstüne)" adlı risalesini de içeriyordu. Bu çalışmayla modern muhasebe ilk kitabına kavuşmuştu. Pacioli (1447-1517) veya tanındığı dinsel adıyla Era Luca di San Sepolcro Fransisken bir birader ve önde gelen bir Floransalı profesördü. En iyi bilinen risalesi *De Divina Proporlionc* (1509) Leonardo da Vinci tarafından resimlenmiştir. Şimdi yazarlar, onu "muhasebenin babası" olarak anıyorlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Johan Huizinga, *The Wanning of the Middle Ages*, Londra, 1955, s. 30. Çift girişli "Venedik yöntemi" defter tutmak İtalyan kentlerinde Pacioli'nin tanımlamasından uzun süre önce başlamıştı. Yöntem, üç defter gerektiriyordu: Not defteri, günlük defter ve defteri kebir. Not defterinde bütün işlemler, olduğu gibi yazılıyordu. Günlük defter, not defterinden yazılıyor ve günlük işleri özetliyordu. Borçlar için solda, "*in dare*", krediler için sağda, "*in have*" denilen sütunlar ayrılmıştı. Defteri kebirde her hesap için bir sayfa vardı ve hesap indeksiyle birlikte her hesabın bilançosunu içeriyordu, ileri hesap kapatıldığında, sonuçta kâr ve zarar ana sermaye hesabına aktarılıyor ve işadının bütün geliri toplam sermaye hesabında görülebiliyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Johan Huizinga, *The Wanning of the Middle Ages*, s. 10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİLİSE'DE KAOS VE HERETİKLER

“Ostenditur enim, quod subesse Romano Pontifici sit de necessitate salutis”...“Kurtuluş için Roma Başpiskoposuna bağlı olunduğunun gerekliliğini göstermiştir”.²⁸⁴

Saint Thomas Aquinas

1. KİLİSE'DE BÖLÜNMELELER

“Extra ecclesiam nulla salus” yani “kilisenin dışında hiçbir çözüm yoktur. Bu bir kuraldır.”²⁸⁵

XIV. yüzyıl kilise ve Papalık açısından da sorunlu bir yüzyıl olmuştur. Sorunların çıkış sebeplerine gelince şöyle bir sıralama yapabiliriz:

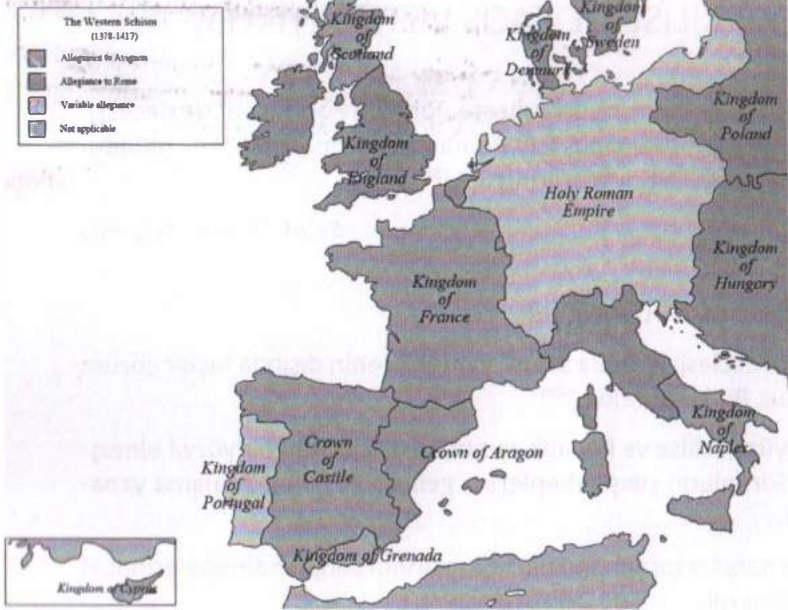
- Monarşiler tarafından din adamlarının vergilendirilmelerindeki anlaşmazlık
- Papalık yetkisiyle din adamlarında yaratılan memnuniyetsizlik
- Unam Sanctum²⁸⁶ Fermanı.

284. Johann Karl Ludwig Gieseler, *A Text-book of Church History*, c. 2, New York, 1857, s. 351.

285. Barabara W. Tuchman, *A Distant Mirror: The Calamitous 14. Century*, s. 54-56.

286. “Unam Sanctum”, 18 kasım 1302 yılında Papalık üstünlüğü hakkında bir ferman olarak Fransa kralı Adil Philip ile olan kavga sırasında VIII. Boniface tarafından verilmiştir. Bu ferman, şu başlangıç cümlesiyle bilinmektedir: “Unam sanctam ecclesiam catholicam et ipsam apostolicam urgente fide credere cogimur et tenere, nosque hanc firmiter credimus et simpliciter confitemur, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum Sponso in Canticis proclamante, ‘Una est columba mea, perfecta mea: una est matris suae, electa genitrici suae....(Kiliseyi tek, kutsal, katolik ve apostolik olarak gördük. imanınız bizi teşvik etti, inanmak için zorlandık ve kesinlikle inanıyoruz ve sadece ne kurtuluşun olduğunu ne de günahların çözüldüğü dışındakileri itiraf edemem. Hz Süleyman’ın neşidelerinde damadı olduğu gibi ilan eder: Biri benim ruhum,

Aşağıdaki resimde ise Batı Bölünmesi -1378-1417 belirtilmektedir:



<https://historyofengland.typepad.com>

Bu kısa girişten sonra bu yüzyılın en belirgin ve de şekillendirici olaylarından biri olan Kilise ve Papalık içinde yaşanan karmaşanın öncesine bir bakalım.. Bunun öncesinde imparatorlukla Papalığın yaşadığı kargaşa karşısında Fransa krallığı, Avrupa'da büyük güç olmak için bir fırsat yakalamıştır. Bu duruma eşlik eden diğer bir ilginç dönem ise Aziz Louis'in mirasçıları olan son üç Capet kralları dönemidir: III. Philippe le Hardi (Cesur) (1270-1285), IV. Philippe le Bel (Güzel) (1285-1314) ve IV. Philippe'in oğulları

mükemmel biridir Biri onun annesi; seçilmiş olan da onu doğurandır...). Ayrıntılı bilgi için bkz. Cardinal Henry Edward Manning, (Archbishop of Westminster, England), *The Vatican Decrees in their Bearing on Civil Allegiance*, New York, 1875, s. 172-173; Fr. Luigi Tosti, *History of Pope Boniface VIII and his times, with Notes and Documentary Evidence*, New York, 1911, s. 537-538; *A Source Book of Medieval History*, (Ed. Frederic Austin Ogg), American Book Company, New York, 1908, s. 385-388; Brian Tierney, *The Crisis of Church and State, 1050-1300*, Toronto University yay., Toronto, 1988-1964, s. 182.

X. Louis (1314-1316), V. Philippe (1316-1322) ve IV. Charles (1322-1328) sayısı ve zenginliği artan ve iyi yönetilen geniş bir kitleye hükmetmişlerdir. Bu krallar, bu fırsatı iyi değerlendirememişlerdir. Bunun sebebi hem hanedan ardıllığının içteki çatışmalı yapısına, hem de İngiltere'yle girişilen yıkıcı savaşa ve salgın hastalıklara bağlı olarak kabul edilebilir.²⁸⁷

XIV. yüzyılın ilk yirmi yılında 4 önemli olay, birbirini ardınca gerçekleşmiştir. Şöyle ki; Fransa kralı tarafından Papa üzerine uygulanan saldırı, Papalığın Avignon'a taşınması Templarların bastırılması, Pastoureaux yükselmesi gibi. En önemlisi de soyadı Fair olan Fransa kralı IV. Philip tarafından VIII. Boniface üzerine oynanan saldırıdır. Bu konu, Papanın rızası dışında Papaz geliri hakkındaki Philip'in vergi icralarının arttırılmasına yönelik Papalık otoritesine karşı geçici olmuştur.

"Clericos Laicos"²⁸⁸ fermanında 1296 yılında bir Papazın vergi ödemesi yasaklanmıştır. Papa Bonifacius, İsa'nın Papaz olarak evrensel kurala göre Papalık iddiasına bir tehdit olarak Papa'ya itaat ve krallarına bağlılık arasında tereddüt etmek konusunda rütbeli din adamlarının eğilimini arttırmada tanımıştır. Bunlara rağmen, Boniface, 1302 yılında ikinci bir ferman yani "Unam Sanctam"²⁸⁹ yayınlanmıştır:

287. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 433

288. Ernest F. Henderson, *Select Historical Documents of the Middle Ages*, George Bell, Londra, 1910,s.432-434;<http://homepages.wmich.edu/~johnsorh/Medieval Latin Texts&Notes>.

289. "Unam Sanctam", Boccaccio'nun hikayelerinde Fransa'nın Fabliaux'larında zamanın popüler edebiyatında Papaz bekarlığının bir şaka olduğundan bahseder. Papazlar, metresleriyle birlikte yaşarlardı yada onların yanına giderlerdi. "Gerçek mesele" adlı hikayesinin başı, "Bir rahibin bir şövalye ile evli olan bir bayanla birlikteydi" diye başlar. Bir başkasında ise rahip, "o bayan ile geceyi geçirmek üzere odalarına giderlerdi" diye yazar. Boccaccio, onların üzerlerindeki baskının biraz da psikolojik olduğunu belirtirken onların kendi çapkınlıklarının kurbanı olduğunu da söyler. 1327 tarihli bir kronikte, basitçe "Onlar, rahipler gibi davranmamalıdır" der. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barabara W. Tuchman, *A Distant Mirror: The Calamitous 14. Century*, s. 52-54.

“Clericos Laicos Fermani”

Clericis laicos infestos oppido tradit antiquitas, quod et praesentium experimenta temporum manifeste declarant, dum suis finibus non contenti nituntur in vetitum, ad illicita frena relaxant, nec prudenter attendunt, quam sit eis in clericos ecclesiasticave personas et bona interdicta potestas, ecclesiarum praelatis, ecclesiis, ecclesiasticisque personis regularibus et saecularibus imponunt onera gravia, ipsosque talliant, et eis collectas imponunt, ab ipsis suorum proventuum vel bonorum dimidiam decimam, seu vicesimam, vel quamvis aliam portionem aut quotam exigunt et extorquent, eosque moliuntur multifarie subiicere servituti, suaeque submittere ditioni, et, (quod dolenter referimus,) nonnulli ecclesiarum praelati ecclesiasticaeque personae, trepidantes ubi trepidandum non est, transitoriam pacem quaerentes, plus timentes maiestatem temporalem offendere quam aeternam, talium abusibus non tam temerarie quam improvide acquiescunt, sedis apostolicae auctoritate seu licentia non obtenta.

Nos igitur, talibus iniquis actibus obviare volentes, de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate statuimus, quod, quicumque praelati ecclesiasticaeque personae, religiosae vel saeculares quorumcunque ordinum, conditionis seu status, collectas vel tallias, decimam, vicesimam seu centesimam suorum et ecclesiarum proventuum vel bonorum laicis solverint vel promiserint, vel se soluturos consenserint, aut quamvis aliam quantitatem, portionem aut quotam ipsorum proventuum vel bonorum aestimationis vel valoris ipsorum, sub adiutorii, mutui, subventionis, subsidii vel doni nomine, seu quovis alio titulo, modo vel quaesito colore absque auctoritate sedis eiusdem, nec non imperatores, reges seu principes, duces, comites vel barones, potestates, capitanei, vel officiales vel rectores, quocunque nomine censeantur, civitatum, castrorum seu quorumcunque locorum, constitutorum ubilibet, et quivis alii cuiuscunque praeeminentiae, conditionis et status, qui talia imposuerint, exegerint vel receperint, aut apud aedes sacras deposita ecclesiarum

vel ecclesiasticarum personarum ubilibet arrestaverint, saisiverint seu occupare praesumpserint, vel arrestari, saisiri aut occupari mandaverint, aut occupata, saisita seu arrestata receperint, nec non omnes, qui scienter dederint in praedictis auxilium, consilium vel favorem publice vel occulte, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Universitates quoque, quae in his culpabiles fuerint, ecclesiastico supponimus interdicto, praelatis et personis ecclesiasticis supra dictis in virtute oboedientiae, et sub depositionis poena districte mandantes, ut talibus absque expressa licentia dictae sedis nullatenus acquiescant, quodque praetextu cuiuscunque obligationis, promissionis et confessionis, factarum hactenus vel faciendarum in antea, priusquam huiusmodi constitutio, prohibitio seu praeceptum ad notitiam ipsorum pervenerint, nil solvant, nec supra dicti saeculares quoquo modo recipiant. Et si solverint, vel praedicti receperint, excommunicationis sententiam incidant ipso facto. A supra dictis autem excommunicationum et interdicti sententiis nullus absolvi valeat, praeterquam in mortis articulo, absque sedis apostolicae auctoritate et licentia speciali, quum nostrae intentionis existat, tam horrendum saecularium potestatum abusum nullatenus sub dissimulatione transire.

“Bu konunun sürekli akılda tutulmasını sağlayan Piskopos Boniface Allah’ın kullarının kulu. Antikçağ, rahip olmayan bir kişinin din adamlarına aşırı derecede düşman olduğunu öğretir; bu şimdiki zamanın deneyimlerini daha anlaşılır kılan bir gerçektir kendi sınırları içinde olduğu kadar olmasa da. Onlar, haram olanların peşinden kalanların gevşek olan ve yasaklardan sonra çaba göstermektedirler. Bütün yargının, hem din adamları hem de malların üzerinde olduğu şekilde din adamların üstündekilere göre inkar edildiği şekilde onların dikkat etmek için sağduyuları yoktu. Kilisenin din adamları ve dini kişiler, manastır ve özel kişiler üzerindeki vergi yüklerini bildirir ve uygularlardı. Onların yarısından mallar, zorla ve kesin olarak alınmaktaydı. Onlar, onların egemenliğini azaltmak için onları köleliğe bağlamak için pek çok yola başvurmuşlardır. Ve kederli bir şekilde, kilisedeki din

adamlarının ve dini kişilerin korkması gereken yerde korkarak, geçici bir barış arayarak, ebedi ihtişamdan daha dünyevi şekilde rahatsız edici bir endişeye kapılarak yetki ve izin olmadan, böylesi kişilerin ihmallerine tedbirsiz bir şekilde çok düşünmeden razı olunmasından bahsedebiliriz. Dolayısıyla biz, kardeşlerimizin avukat tarafından dini otoritelerin böylesi eylemleri durdurması yönünde karar alınmasını istiyoruz. İster din adamları, dini kişiler manastır ya da dünyevi ya da şartlar, durum ne olursa olsun ödeme yapacağız ya da söz vermemiz ya da kiliselerin malları olarak 10, 20 civarında rahip olmayan kişilere harç olarak ödeme yapma konusunda anlaşmak zorunda kalmalıyız. Ya da mallarla ilgili oran, miktar ya da kontenjanları ya da onların yardım ya da gerçek değerinin altında bir kredi ya da hediye ile herhangi bir otoritenin izni olmadan olamazdı. Aynı şekilde imparatorlar, krallar dükler, kontlar ya da baronlar ya da kaptan veya görevliler veya rektörler- her ne isimle çağırırsanız ya da şehirler, kaleler ya da her neresi olursa bulunmaktadır. Ve diğer insanlar üstünlükleri şartları ne olursa olsun, uygulamak ve de böylesi ödemeleri kabul etmek ya da almak zorundadır. Kutsal mekanlarda biriken kilise ve dini kişilere ait eşyaların alınması, herhangi bir yerde engel olunması, durdurulması ya da ele geçirilmesi zorunluluğu vardır. Ve de ele geçirilenler tutuklanmak zorundadırlar. Gizli ya da açıkça da olsa daha önce belirtilen öğüt, iyilik ve yardım türü şeyler de ele geçirildiği zaman kabul edilmek zorundadır. Burada afaroze edilme hareketiyle incineceklerdir. Bundan başka bu konuda suçlu bulunacak olanları, dini boyutta değerlendireceklerdir. Kardinal ve onun üstleri, daha önce bahsedilen dini kişiler, böylesi bazı isteklerinde anlamsız şekilde kabul ederek birikimlerinin cezası altında ve onların itaatı sayesinde sıkı bir şekilde daha önce bahsedilen başkanlığın izin ifadesi olmaksızın yönetebiliriz. Onlar, şimdiye kadar herhangi bir yükümlülük altında olmadan söz ve itiraf bahanesiyle hiçbir şey ödemezlerdi. Ya da böylesi bir anayasa ve haberdan önce yapılacaktır ya da bu sürede kararname çıkacaktır. Herhangi şekilde yukarıda belirtilen kişiler birşey alacaklardır. Eğer onlar ödemek zorunda kalırlarsa ya da yukarıda bahsedilen kişiler kabul ederlerse, afaroze cezası altında

kendisi tarafından yapılacaktır. Daha önce bahsedilen afaroze ve yasak ifadelerinden daha fazlası olarak, hiç kimse dini başkanın özel izni ve otoritesi olmadan ölüm sancıları dışında muaf olması mümkün olmayacaktır. Çünkü bizim niyetimiz hiçbir şekilde laik güçlerin böylesi bir felaketi kendi içlerinde saklaması değildir. Ne olursa olsun, -herhangi bir imtiyazı dikkate almaksızın- herhangi bir şekil, form ya da konseptte daha önce bahsedilen imparator, kral ve diğer kişilere verilmiştir. Bizim burada ortaya koyduğumuz şeye karşı olan imtiyazlara gelince, onlar akıllarında herhangi kişi ya da kişiler için faydasız olurlar. Tümmünde anayasamızın bu kısmının yasaklanması ya da ihlali, onu harekete geçirir; fakat eğer herhangi bir kimse, onun Yüce Allah'ın ve onun mübarek elçileri Peter ve Paul'un kızgınlığına uğradığı konusunda hareket etmeye cesaret ederse bunu da bilmeliyiz”.

Unam Sanctam Fermanı²⁹⁰

1. Unam Sanctam Ecclesiam Catholicam et ipsam Apostolicam urgente fide credere cogimur et tenere. Nosque hanc firmiter credimus et simpliciter confitemur: extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum, Sponso in Canticis proclamante, Una est columba mea, perfecta mea: una est matris suae, electa genitrici suae: quae unum corpus mysticum repraesentat, cujus caput Christus, Christi vero Deus. In qua unus Dominus, una fides, unum baptisma. Una nempe fuit Diluvii tempore arca Noe, unam Ecclesiam praefigurans, quae in uno cubito consummata, unum, Noe videlicet, gubernatorem habuit et rectorem, extra quam omnia subsistentia super terram legimus fuisse deleta.

290. Johann Karl Ludwig Gieseler, *A Text-book of Church History*, c.2, s. 351. Ayrıca bakılabilecek diğer eserler: Cardinal Henry Edward Manning, *The Vatican Decrees in their Bearing on Civil Allegiance*, s. 172-173; Luigi Tosti, *History of Pope Boniface VIII and his times, with Notes and Documentary Evidence*, s. 537-538; Carl Mirbt, Marburg Üniversitesinde Kilise Tarihi Profesörü, Almanya), *Quellen zur Geschichte des Papsttums (Sources for the History of the Papacy)*, Marburg, 1895, s. 88-90; Philip Schaff, *History of the Christian church*, c. 5, New York, 1910, s. 27-28.

“İnançla çağrıda bulunduğumuz için Kutsal bir Katolik ve gerçek bir Apostolik kilisenin olduğuna inanmak ve tutmak zorundayız. Ve biz buna sıkıca inanıyoruz ve itiraf ediyoruz: onun dışında Hz. Süleyman’ın neşidelerinde ileri sürülen Damat gibi ne bir kurtuluş ne de günahların hafifletilmesi vardı. “Biri benim güvercinim ki o, mükemmel olandır. Biri onun annesi ki onu doğurması için seçilmiş kişidir. Ve bu başı Mesih olan ve de gerçekte Tanrı olan mistik bir bedeni temsil eder. Onun içinde bir Rab, inanç ve vaftiz vardır. Şüphesiz ki; tufan zamanında kiliseyi teşkil eden Nuh’un Salı idi. Ve o, ölçü ile tamamlana bir dümenciye ve pilota yani Nuh’a sahipti. Ve onun dışındayken okuduğumuz gibi karada duran herşey yok edildi”.

2. Hanc autem veneramur et unicam; dicente Domino in Prop-heta, “Erue a framea, Deus, animam meam et de manu canis unicam meam”; pro anima enim, id est, pro seipso capite simul oravit et corpore: quod corpus unicam scilicet Ecclesiam nominavit, propter sponsi, fidei, sacramentorum, et charitatis Ecclesiae unitatem. Haec est tunica illa Domini inconsutilis, quae scissa non fuit sed sorte provenit.

“Böylece peygamber tarafından söylendiği gibi tek olan Tanrı’yı sayarız. O, “Ey Tanrım, ruhumu mızraktan ve köpeğinin elinden olan sadece benimkini kurtar” der. Fakat o, ruhu, kendisi kafa ve bedeniyle birlikte dua etti. Ve onun sadece tek olarak adlandırdığı bu beden, kesinlikle kilise idi; çünkü damat, inanç, kutsal mekanlar ve kilise sevgisi birleşti. O, Tanrı’nın yırtılmamış kıyafetidir; fakat çokça dağıtıldı”.

3. Igitur Ecclesiae unius et unicae unum corpus, unum caput, non duo capita quasi monstrum, Christus videlicet, et Christi vicarius Petrus Petrique successor; dicente Domino ipsi Petro, “Pasce oves meas,” “meas,” inquit, et generaliter non singulariter has vel illas, per quod commisisse sibi intelligitur universas. Sive igitur Graeci, sive alii se dicant Petro ejusque successoribus non esse commissos, fateantur necesse se de ovibus Christi non esse; dicente Domino in Joanne, “unum ovile et unicum esse pastorem”.

“Ve böylece bir ve sadece kilise bir beden bir baş, (bir baş üzerinde iki baş yoktu-iki başlı canavar gibi değil), kesinlikle İsa ve İsa’nın rahibi. Peter’in halefi. Çünkü Rab Petrus’a “oyunuma yedirin” dedi. Genel olarak sadece benimkine bunları ya da onların değil. Bundan dolayı tüm evrensellerin ona bağlı olduğu anlaşılıyor. Onun için, Ya Rumlar ya da diğerleri Petrus ve haleflerine bağlı kalmayı taahhüt etmezlerse, Rab’bin Yuhanna’da söylediği gibi kendilerini Mesih’in koyunları arasında olmamasını kabul ediyorlar, “Bir koyun ve bir çoban var”.

4. In hac ejusque potestate duos esse gladios, spiritualement videlicet et temporalem, Evangelicis dictis instruimur. Nam dicentibus Apostolis, “Ecce gladii duo hic,” in Ecclesia scilicet, cum Apostoli loquerentur, non respondit Dominus nimis esse sed satis. Certe qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, male verbum attendit Domini proferentes, “Converte gladium tuum in vaginam”. Uterque ergo est in potestate Ecclesiae, spiritualis scilicet gladius et materialis. Sed is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis.

“Gospel değişlerinde tanıdık ki, onda ve onun gücünde 2 tane kılıç vardır özellikle manevi ve zamansal olarak. Çünkü Havariler, “Bak burda iki kılıç var”, derler. Yani kilisede. Fakat Havariler, konuşurken Lord, “bu da fazla” diye cevap vermezdi; fakat “bu yeterli” derdi. Kesinlikle zamansal kılıcın Peter’in gücüne olduğunu inkar edenler, Rab’bin sözünü yanlış anladılar: “Kılıcını kılıfına koy” der. Bu nedenle her ikisi de kilisenin yani manevi kılıç ve materyalin gücündedir. Fakat gerçekten ikincisi kilise adına icra edilecek ve gerçekten de birincisi kilise tarafından tatbik edilecektir. Bunlardan birincisi rahip, ikincisi kralların ve askerlerin elinde ancak rahiplerin istek ve çekincelerinde de bu vardır.

5. Oportet autem gladium esse sub gladio et temporalem auctoritatem spirituali subjici potestati: nam cum dicat Apostolus, “Non est potestas nisi a Deo, quae autem sunt a Deo ordinata

sunt,” non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, et tanquam inferior reduceretur per alium in suprema. Nam secundum beatum Dionysium, lex divinitatis est, infima per media in suprema reduci.

“Şimdi bir kılıç diğer kılıç altında olmalı ve bu nedenle zamansal otorite ruhsal otoriteye tabi tutulmalıdır. Bununla birlikte elçi, “Tanrı ve onun tarafından emredilenlerin dışında otorite yoktur” der. Yine de bir kılıç diğer bir kılıç altına girmedikçe görevlendirilmiş olmazdı. Ve bu nedenle aşağı olan şey, en üstte olana başkasıyla yönlendirilmelidir. Çünkü kutsanmış Dionysius’a göre, en düşük olanın ilahi olanın en yüksek olanın iletiminde olması ilahi bir güç yasasıdır”.

6. Non ergo secundum ordinem universi omnia aequae ac immediate, sed infima per media, et inferiora per superiora ad ordinem reducuntur. Spiritualem autem et dignitatem et nobilitatem terrenam quamlibet praecellere potestatem, oportet tanto clarius nos fateri quanto spiritualia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, et benedictione, et sanctificatione, ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerum gubernatione clavis oculis intuemur. Nam veritate testante, spiritualis potestas terrenam potestatem instituere habet et judicare, si bona non fuerit, sic de Ecclesia et ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Hieremiae, “Ecce constitui te hodie super gentes et regna”, et caetera quae sequuntur.

“Bu nedenle evrenin emrine uymak, herşeyin kesinlikle eşit olması değil; ara ile en düşük ve daha yüksek arasında sırayla olmalıdır. Ve bu nedenle, spiritüel gücün hem dünyevi hem de haysiyet ve rütbeden üstün olduğu ölçüde maneviyatın dünyevinin üstünde olduğunu kabul etmeliyiz. Bununla birlikte yinede onların hediyelerinden açık gözlerle ve eşyaların hükümetleri ve otoritenin kendisinin kabulü tarafından kutsallaştırma ve törenlerden ayırt ediliyoruz. Çünkü gerçek manevi otoritenin, dünyevi otoriteyi kurma yeteneğini elinde tuttuğunun ve iyi olamayacağına karar vermesinin tanıklığıdır. Ve böylece kilise ve kilisenin otoritesiyle ilgili olarak, Yereya’nın kehaneti, “Bakın, bugün sizi

izleyenleri uluslar ve krallıklar üzerinde tayin etmiş bulunuyorum” sözünü doğrulamaktadır”.

7. Ergo si deviat terrena potestas, judicabitur a potestate spiritali, sed si deviat spiritualis minor a suo superiori: si vero suprema, a solo Deo, non ab homine poterit judicari, testante Apostolo, “Spiritualis homo judicat omnia, ipse autem a nemine judicatur.”

“Bu nedenle eğer dünyevi güç saptırırsa manevi güç tarafından yargılanacaktır. Fakat eğer, daha az bir manevi güç saptırırsa, O, daha üstün bir güç tarafından yargılanacaktır ve gerçekten eğer en yüksek güç sapıklaşırsa, insanoğlu tarafından yargılanmayacaktır; fakat sadece Tanrı tarafından yargılanacaktır. Ve böylece elçi, “ Maneviyatı olan herkes herşeyi yargılıyor; fakat onun kendisi hiç kimse tarafından yargılanamaz.”

8. Est autem haec auctoritas, etsi data sit homini et exerceatur per hominem, non humana, sed potius divina, [potestas,] ore divino Petro data, sibique suisque successoribus in ipso [Christo], quem confessus fuit petra firmata, dicente Domino ipsi Petro, “Quodcunque ligaveris,” etc. Quicunque igitur huic potestati a Deo sic ordinatae resistit; Dei ordinationi resistit, nisi duo sicut Manichaeus fingat esse principia: quod falsum et haereticum [esse] judicamus: quia testante Moyse, non in principiis, sed in principio coelum Deus creavit et terram.

“Fakat bu otorite bir erkeğe verilmiş olsa bile, ve bir adam tarafından icra edilebilse de insan değildir. Fakat iman eden ağız tarafından Peter’a verilen ilahi güç ve ona ve onun haleflerine İsa ya da Mesih’in kendisi tarafından (yani ona) daha çok ilahi güç verilmiştir, tıpkı Tanrı’nın Petru’a söylediği gibi sağlam bir taş olduğunu açıklamıştır. Bağlar ne olursa olsun. Bu nedenle Tanrı tarafından emredildiği gibi bu otoriteye direnen kişiler, Tanrı’nın görevlendirmesine de direnirler. Aksi halde Manichaeus’da olduğu gibi iki ilke önermiş olacaktı ve bunun da sahte ve sapkın olduğuna karar verdik. Çünkü Musa Tanrı’nın cenneti ve dünyayı “başlangıçta değil, “başlangıçta yarattığını ifade etti.”

9. Porro subesse Romano Pontifici omni humanae creaturae declaramus, dicimus, definimus, et pronunciamus omnino esse de necessitate salutis.

Dahası her insanın Roma'ya tabi olması gerektiğini ilan ediyoruz, ifade ediyoruz ve de kurtuluşun gerekliliğini telaffuz ediyoruz.

Bu fermanla, anlaşılaçağı üzere Papalık üstünlüğü vurgulanmaya çalışılmıştır.

Tüm bu olaylarla birlikte XIV. yüzyıl krizinin bir diğ er parçasını da Papalık krizi denilebilecek olaylar oluşturmaktadır. Ortaçağın sonlarında Papalık, VIII. Bonifacius'tan (1294-1303), sonra daha bağımlı ve sürgün konumuna düşmüştür. VIII. Bonifacius²⁹¹ "son Ortaçağ Papası" olarak adlandırılmaktadır. Bu arada münzevi Piero del Morrone'den (V. Celestinus) sonra seçilmiş ve onun Papalıktan indirilmesini istemiş ve sonra ömür boyu hapsettirmiştir. Ailesi Gaetanileri zenginleştirmiş, rakipleri Colonnaları yoksullaştırmış ve Akşam Duası Savaşlarının sonunda Anjouluları Sicilya'nın başına tekrar geçirmek için uğraşmıştır. Bunun yanı sıra dini hukukun üçüncü bölümü olan Sexus'u (1298) tamamlat-

291. "VIII. Bonifacius", 1230 ile 1303 yılları arasında yaşamış ve de 1294'ten 1303 yılına kadar da Papalık yapmıştır. Roma'da ilk olarak Roma Katolik jübile yılını düzenlemiştir. Ortaçağın son Papası olarak kabul edilir. Büyük bir Ortaçağ Papası olup sonradan III. Innocent ve IX. Gregory ile kıyaslanmıştır. Onun Papalığı bu geçiş döneminin de başlangıcını oluşturmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Don Louis Tosti, *History of Pope Boniface VIII And His Times with Notes and Documentary Evidence*, (İtalyanca'dan Çev. Mgr. Eugene- J. Donnelly), New York, 1911, s. 7,8,10-14. Ayrıca 1336 yılında Siyah rahiplerin reformu için XII. Benedictus'un fermanı olan Summi Magistri' nin başarısı onun uzun ömründen dolayı yıpranmıştı. Prensipde değil de uygulamada yanlış giden birşeyler olsa da Latin kilisesinde manastırla ilgili bir görüş vardı. III. Innocent, manastır hayatıyla ilgili olarak yüksek bir görüşe sahipti ve şunu beyan etmişti: "Rahipler Tanrı'nın oğullarıdır çünkü onların yüzünden en büyük övgüyü bulmaktadır. XIII. Ve de XIV. yüzyılda manastır coşkusunun bitmesi ve kilisenin sıkıntıları tanımlanırken, 1378 yılı civarında bir İngiliz manastır savcısı, manastıra Roma'daki bazı rahipleri Büyük Schizmanın vahyedilmesi için suçluyorlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dom Anthony Maret-Crosby, "The monastic response to Papal reform", *Summi magistri and its reception; English Benedictine Congregation History Commission – Symposium*, 2001, s. 1, 5.

tırmıştır. 1300 yılında ise bir jübile yılı fikri ortaya atarak, Roma'ya akın edecek bir milyon hacının günahlarının affedileceğini duyurmuştur. Ayrıca Unam Sanctam fermanı (1302) ile hiç bir yaratığın onsuz selamete erişemeyeceği iddiasını savunmuştur. Bu fermanın özelliği, Papalığın üstünlüğü hakkında aşırı ifadeler içermesidir. Ama buradaki kilit nokta, Unam Sanctam fermanından dolayı Fransa ile çıkar çatışması yaşanmasıdır. Sonrasında da Fransa kralının adamları tarafından memleketi Anagni'den kaçırılmış ve sonrasında da ölmüştür. Floransa elçiliği sırasında Roma'da Dante, Bonifacius için "yeni iki yüzlülerin prensi" adını takmıştır.²⁹²

İşte Hristiyanların XIV. yüzyılda yaşadığı kriz dönemine sebep olan bir diğer önemli olay da öncesinden bahsetmeye çalıştığımız Kilise birliğinin parçalanması yani "Büyük Bölünme"dir. Bu durum da Papalıkla ilgilidir. Bu dönemde Roma halkını 1300 yılındaki jübileden sonra harap eden çatışmalar ortaya çıkmıştır. 1305 yılında seçilmiş ve Lyon kentinde taç giymiş Bordeaux Başpiskoposu Fransız Papa V. Clement²⁹³, Roma'ya gitmemiştir.²⁹⁴

XII. yüzyılda Lateran bazilikasındaki Papalık ikametgahıyla birlikte Lateran Roma'daki baş kilise olarak kaldı. Bu durum bir sonraki yüzyıl St. Peter bazilikasındaki odaklanmayla birlikte Papalığın 1308 yılında Avignon'a hareketiyle değişmeye başlamıştır. Papalar, Roma'ya geri döndüklerinde geç XIV. yüzyıllarda, onlar, St. Peter'da yaşamaya başladılar ve tekrardan asla Lateran'da yaşamadılar.²⁹⁵

292. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 430. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dante Alighieri, *Paradiso*, XXVII, 22-7, s. 55-60.

293. "V. Clemens", yaklaşık olarak 1264 yılında doğmuştur. Villandraut, Gaskonya, Fransa Krallığı – Roquemaure, Gard, Fransa Krallığı da yapmış olup 1314 yılında ölmüştür. Templier tarikatının düzenini bastırmasıyla tanınmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eamon Duffy, *Saints and Sinners: A History of the Popes*, Yale University yay., New Haven, 2006, s. 403, 439.

294. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 182.

295. Marie Therese Champagne, *The Relationship between the Papacy and the Jews in Twelfth Century Rome: Papal, Attitudes toward Biblical Judaism and Contemporary European Jewry*, 2005, s. 191.

Bu sırada Aziz Louis'nin torunu Güzel Philippe, değeri düşük para bastırıp çıkarttığı çeşitli vergilerle ün kazanmaya başlamıştır. Topraklarını genişletmek için 1312 yılında Lyon kentini almıştır. Bu, imparatorun İtalya'da bulunduğu sırada gizlice yürütülmüş bir hareketti aslında. Papalıkla çıkar çatışmasına girmesi ve de Anagni olayının ortaya çıkması para bastırmasıyla başlamıştır. Daha önceden Papa Bonifacius'un din adamlarının vergilendirilmesini engellemek için çıkardığı "Clericis laicos" fermanını görünce hemen yurtdışına her türlü para çıkışını yasaklamıştır. Hatta bu noktada Tapınak Şövalyelerine karşı uygulanan yasaklarla biten kan davaları, sürdürülmüştür. 1308-1312 yıllarındaki mahkemeler, şeytanla ve dinsizlerle birlik oldukları iddiasıyla yapılan suçlamalarla, işkenceyle alınmış itiraflarla ve sonunda kanuna uydurulmuş cinayetlerle yürütülmüştür. Buna verilebilecek en iyi örnek, Jacques de Molai'nin Paris'te bütün itiraflarını geri aldıktan sonra yakılarak öldürülmesi Avrupa tarihi açısından büyük bir leke olarak kabul edilmektedir.²⁹⁶

Buna rağmen Güzel Philippe kendince yeni bir sistem kurmaya çalışıyordu. "Légistes" yani hukuk danışmanlarından da yardım almaktaydı. En önemli sloganı "Roma'nın "quod principi placuit legis habet vigorem" (kralı memnun eden her şey yasa gücündedir)" idi. Bu sistemde eski kraliyet divanı üçe ayrılmıştı: kraliyet konseyi, krallığı; "chambre des comptes" yani hazine dairesi" maliyeyi yönetiyordu; parlamento ise kraliyet adaletinden sorumluydu ve bütün kraliyet fermanlarını düzenliyordu. Soylular, ruhban sınıfı ve halktan kişilerden oluşan ve ilk kez 1302'de toplanmış olan "états généraux" gerçek bir parlamento değildi ve kraliyet politikalarını onaylıyordu. Bu düzenlemeler, 1789 yılına kadar fazla değişmeden yürürlükte kalmıştır.²⁹⁷

Bu olayların Roma'ya ulaşmasına engel olmak için V. Clement, 1309 yılında Avignon'a yerleşmiştir. Bu kargaşalar, Papalığın "kötü sonu" olarak adlandırılmaktadır. Bu durum, Papaların V. Clement olarak 1305-1314 yılları arasında Papalık yapan Gaskonyalı Bert-

296. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 434.

297. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 434.

rand de Got ile başlayan Avignon'daki uzun sürgününe dönüşmüştür. Avignon'da Papaların Babilvari olan bu sürgünü 1309'dan 1377'ye kadar devam etmiştir.²⁹⁸ Bu dönemde Petrarcha'nın Avignon papalığını eleştiren mektubu dikkat çekicidir.

Petrarch: Avignon Papalığını Eleştiren Mektup²⁹⁹

Bir Arkadaşa Mektup: 1340-1353

“....Şimdi Fransa'da Batı Babil'de yaşıyorum. Seyahat sırasındaki Güneş, Cocytus ve Acheron akarsularının cehennemi diye anılan vahşi Rhone nehri kıyılarındaki bu yerden daha hiçbir şeyin korkunç olamayacağını gösteriyor. Burada Gallie'nin fakir balıkçılarınin haleflerinin egemenliği vardır. Onlar tuhaf bir şekilde kökenlerini unutmışlardır. Yeniden hatırladığım kadarıyla onların atalarının morlarla kaplı altınlarla yüklü olduğunu ve de prenslerin ve milletlerin şımarıklıklarıyla övündüklerini gördüğümünden dolayı çok şaşkım. Hatta barınak olarak aşağı döndürülen bir tekne yerine tahkimat ile taçlandırılmış lüks yerler ve yükseklikleri gördüğüm için de şaşkım.

Uzun zamandır daha önce Gallie'nin gölünden yiyecek elde etmek için kullanılan basit ağıları artık bulamıyoruz. Ve bütün gece hiçbir şeyle uğraşmadan çalıştıklarında gün doğarken İsa adına çok sayıda balık almışlardı. Günümüzde yalan dilleri dinlemek ve değersiz parşömenlerin kurşun mühürle çevrilen ağalara döndüğünü ancak Mesih'in adıyla değil de Belial'ın adıyla bunun olduğunu ve de haksız Hristiyanları yakalamak için kullanıldığını görmek şaşkına çeviriyordu insanı. Bu balıklar da kaptanlarının tutsak dövüşlerini doldurmadan önce endişeli yanan kömürün üzerine yatırılmış ve döşenmişlerdi.

Kutsal yalnızlık yerine suçlu bir ev sahibi ve en rezil uyduların kalabalığını; dindar hacılar ve doğaüstü ganimetler yerine hırslı ziyafetler; havarilerin çıplak ayağı yerine atsız karanlık at araba-

298. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 430.

299. J. H. Robinson, *Readings in European History*, Boston, 1904, s. 502.

ları bizi atlatıyor ve eğer Lord bu köle lüksünü kontrol etmezse, altınla süslenmiş ve beslenmiş olan atlar yakında altın ile ayna olacak. Kısacası daha önce ibadet etmemiz gereken ve de hediye-ler dışında yaklaşamayacağımız kimseler olan Perslerin ya da Parhiansların kralları arasından tekliflerin yapılabilildiğini gördük.

Küstah ve zayıf yaşlı erkek, senin bütün çalışan bunun için miydi? Sen bunun için mi Lord'un tarlasını ektin ve kutsal kanla suladın? Fakat bu konuyu bırakalım.

Çok üzgündüm ve ruhumun ağırlığının bedensel sıkıntıya geçtiğini bertaraf ettim ve böylece gerçekten hasta olup sadece iç çekip sessizce ses çıkarabiliyorum.”

Fakat V. Clement'in selefleri hiçbir zaman Avignon'dan Roma'ya gitmemişlerdir. Ağır vergilerle finanse edilen kurumlar sayesinde görkemli bir Papalık sarayı inşa etmiş ve Hristiyanlık alemini için etkili bir yönetim oluşturmuşlardır. Burada dikkat çeken unsur, çeşitli Papalık kabul salonları ile bir cezaevinin Avignon Papalığını XIV. yüzyıl Avrupa'sının en başarılı monarşi yönetimine dönüştürmek için bir araya gelmiş olmasıdır. Avignon'un Hristiyanlık aleminin merkezinde olan coğrafi konumu, bu Papalıkla ilgili konulardaki başarılarını desteklemiştir. Bu dönemi etkileyen en önemli konu, aslında Roma'ya olan bağlılıktı. Bu nedenle de XIV. yüzyıl boyunca sadece kilise için değil, ruhban sınıfından olmayan kitle arasında da ifade bulmaya çalışmıştır. Bu arada istenen şey, Papalığın Roma'ya dönmesiydi. Bu istek doğrultusunda V. Urbanus, Roma'ya gitmek için Avignon'u terk etmiş; ama Roma'nın içinde bulunduğu bu durum, 1370 yılında tekrar Avignon'a dönmesine sebep olmuştur.³⁰⁰ Güzel Philippe'in V. Clement'i acımasızca baskı altına almasıyla başlayan bu sürgün, Sienalı St. Catherine'in IX. Gregorius'u (1370-1378) Roma'ya döndürme kararıyla sona ermiştir.³⁰¹

Ayrıca Roma Katolik kilisesinin bölünmesi nedeniyle eyalet hükümetleri daha da güçlenmişti.³⁰² Papalık devletleri, Kilise devletle-

300. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 182.

301. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 430.

302. M. Bogart, *A Brief Summary of the Middle Ages*, 2009, 2014, s. 17.

ri ya da St. Peter'in Kilise Vakıfları olarak da bilinmektedir. Papa V. Clement Roma'yı terk ettiği zaman, Fransa'da Avignon'da bir Papalık kurmuştu. Bu nedenle 1309-1377 dönemi, Avignon Papalığı olarak adlandırılmaktadır. O da 1348 yılında Naples kralı I. Joanna'dan onun VI. Clement tarafından satın alındığı zaman Papalık devletlerinin bir parçası olmuştur. Ancak bu sırada Papa V. Urbanus, Roma'ya geri döndüğünde hâlâ Avignon'a karşı bir takdir hissediyordu. Bu arada Papalık Devletlerin de altmış beş yıldır devam eden bir kargaşa havası bulunuyordu. Papalık Devletlerindeki kentler, kendi kendilerini yönetiyorlardı. Roma'nın denetimi de Senato ile rakip soylu aileler arasında şiddetli gelgitli dönemler geçirmektedir. Kuzeyde, Lombardiya kentleri Kutsal Roma imparatoru IV. Karl'ın müdahalesi olmadan bağımsız şekilde varlıklarını sürdürürken; Kral Karl, imparatorluğun eski "Regnum Italicum (İtalyan Krallığı)"dan ziyade Almanya ile ilgilenmekteydi.³⁰³

Buradaki karmaşık yapı içerisinde ilginç şekilde genişleyen bir aile vardı. O da Visconti ailesi idi. Bu aile, yetmiş yıl önce Milano'da Milano Başpiskoposu Ottone Visconti yeğeni Mattea'yu Halkın Komutanı yani tüccar ve zanaatkarların önderi ve sözcüsü olarak seçmeyi başardığı zaman yükselmeye başlamıştı. Otuz yıl sonra Kutsal Roma İmparatoru IV. Ludwig, Mattea'nun torununu değişmez şekilde Milano Senyörü olarak atanmıştı ve o zamandan beri Visconti ailesi, Milano'nun siyasetine egemen olmuştu.³⁰⁴

Milano da bir kent olarak genişlemektedir. 1356'da, iki kardeş Giovanni ve Bernaba, Milano topraklarını aralarında bölüştüler. Giovanni Milano'da, Bernaba da Papalık Devletlerinden ele geçirdiği Bologna kentinde hüküm sürmeye başlamıştı. Bernaba, aslında güçlü bir rakipti. Bu arada V. Urbanus, Visconti'yi Papalık Devletlerinin işleyişine müdahale ettiği için aforoz etmiş ve

303. Richard Lodge, *The Close of the Middle Ages, 1272-1494*, 1906, s. 185-186.

304. D. M. Bueno de Mesquita, *Giangaleazzo Visconti, Duke of Milan (1351 - 1402)*, 1941, s.1-2.

Bernaba ile görüşmek için iki Papalık elçisini aforoz fermanıyla Bologna'ya göndermişti. Bu arada ilginç de bir olay yaşanmıştır. Şöyle ki; Bernaba elçileri dinledikten sonra fermanı, parşömen, ipekli kurdele ve kurşun mühür de dahil olmak üzere onlara yedirtmiştir. V. Urbanus ise bunu kınamış; ancak Bernaba, ona cevap olarak "Bilmenizi isterim ki, kendi topraklarımda ben Papa'yım, İmparator ve Kralım. Bizzat Tanrı bile benim irademe karşı bir şey yapamaz," demiştir.³⁰⁵

Bunun üzerine V. Urbanus, IV. Karl'a yardım için başvurmak zorunda kalmıştır. IV. Karl da bunu kabul etmiş ve 1368'de İtalya'ya girip Milano'ya doğru hareket etmişlerdir. Her ne kadar İtalya'da çok popüler olmasa da, diğer Kuzey İtalya kentlerini Viscontilere karşı kolaylıkla bir araya getirebilirlerdi. Floransa, Padova ve Mantova, Viscontilerin yükselen bu gücünden rahatsızlardı. Ancak bu gücünü kullanmak yerine imparator, Viscontilerin kendisine haraç vermesini kabul ederek bu hareketten vazgeçmiştir.³⁰⁶

IV. Karl, destek vermeyince V. Urbanus da hevesini kaybetmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu durumlardan kaçıp Avignon'a gitmeye karar vermiştir. Kardinaller de onun bu isteğini biliyorlardı. Mistik vahiyleriyle tanınan Fransisken rahibe Vadstenalı Birgitta Papalık sarayını ziyaret etmiş ve Tanrı'nın Annesi'nden doğrudan bir haber aldığını Papa'ya anlatmıştır. Meryem'in ağzından konuşarak, "Papa Urbanus'u dualarımla ve Kutsal Ruh'un uğraşı sayesinde Avignon'dan Roma'ya yönelttim. O, bana ne yaptı? Bana sırtını döndü Kötü bir ruh, onu kandırıp bu kararı almasına neden oldu. İlahi çalışmasından yoruldu ve kendi fiziksel rahatlığını özlüyor" dedi. "Birgitta'nın kehanetine göre, eğer V. Urbanus, Avignon'a dönerse bir yıl içinde ölecekti".³⁰⁷

305. *The History of St. Catherine of Siena and Her Companions*, c. 1, 1899, s. 279-280.

306. George L. Williams, *Papaz Genealogy*, 1981, s.34; Oscar Browning, *Guelphs & Ghibelines*, 1893, s.149- 150.

307. *The Revelations of St. Birgitta of Sweden*, (Çev. Denis Michael Searby), c. 2, 2008, s. 249.

Ama mantıklı düşünöldüğünde V. Urbanus, altmış yaşındaydı; ancak ne zaman öleceğı bilinemezdi. Eylül ayında Avignon'a dönmüş ve kasım ayında aniden hastalanarak ölmüştür. Yerine ardılı XI. Gregorius geçmiştir. XI. Gregorius, kendi konumunun öneminin de farkındaydı; çünkü eğer Roma'ya dönmezse, Papalığın Papalık Devletlerini kaybetme tehlikesinin olduğunu biliyordu. Bunun yanı sıra Visconti ailesiyle uğraşmak için de ne güç ne de zaman vardı. Bu yüzden Avignon'da Viscontilere karşı bir Lombardiya kentleri birliğı oluşturmaya çalışmıştı. Bundan da bir sonuç alınamadı; çünkü Floransa fikrini değıştirmişti. Onlar, Papa'nın amaçlarından kuşku duydukları için Papalık Devletleri'ne karşı Siena, Lucca ve Piza'ya katıldılar. Bu çatışma, İtalyanlara karşı Fransızlar, anavatanın yabancı bir Papa'ya karşı mücadelesi şekline dönüşmüştür. Daha sonra da on günde seksen kent ve kasaba, Papa karşıtı ittifaka katılmıştır.³⁰⁸

Sonunda onun selefi XI. Gregorius, 1378 yılında Papalığı kesin olarak Roma'ya geri getirmeyi başardı. Ayrıca bazı aristokrat aileler arasında yaşanan rekabetler de kötü şekilde sonuçlanınca bu olaylar, sadece Roma'yı değıl; tüm Hristiyan dünyayı da etkilemiştir. Hatta Antikçağ Latin düşüncesinin yeniden doğuşunu teşvik etmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki; XI. Gregorius'un Roma'ya dönüşü, ne kilise içinde barışı oluşturabilmiş ne de ciddi bir kriz başlatabilmişti. Ancak erken ölmesi, sonunda isyanın çıktığı bir Kardinaller toplantısına yol açmıştır. Böyle sıkıntılı bir ortamda seçilmiş olan VI. Urbanus, büyük bir düşmanlık oluşturmuştur. Hatta kardinaller toplantısında bir çoğunluk, onun seçilmesine karşı çıkmış ve yerine VII. Clement'i seçmiştir. Fakat VI. Urbanus, çekilmeyi reddetmiştir.³⁰⁹

XXII. Johannes'in ölümüyle birlikte, Avignon'daki Papaların eski güç ve bağımsızlıklarını yeniden kazanma yönündeki çabaları da son bulmuş oluyordu. XXII. Johannes'in bıraktığı en önemli miras, Papalığın idari ve mali işleyişinde yaptığı yeniliklerdi. Fakat Papalığın giderek artan ticari etkinliğı, beraberinde paraya olan

308. Susan Wise Bauer, *Rönesans Dünyası*, s. 630.

309. Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 182.

ihtiyacı da arttırmıştı. Lükse düşkün olsunlar ya da olmasınlar Papalar, bir enflasyon döngüsünün içinde bulmuşlardır kendilerini. Papalığın müdahaleleri ve “günahkâr şehir” olarak adlandırılan Avignon hakkındaki şikayetler artmıştı. Ekonomik gerileme karşısında kaynak sıkıntısı çeken ve kilisenin zenginliklerinden yararlanmak isteyen hükümetler ile Papalık arasında gayr-ı resmi antlaşmalar yürürlükteydi. Böylece karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı bir sistem oluşmuştu. Bu arada Papalığın merkezileşmesi, bazı hoşnutsuzlukları da beraberinde getirmişti. Dindar kesim, Papaların Avignon’da değil, Petrus ve Paulus’un mezarlarının bulunduğu Roma’da olmaları gerektiğini düşünmekteydi. Kardinaller, elektörlerin yetkilerini savunarak Papaların gücünü sınırlandırmayı amaçlayan bir oligarşi oluşturmaya başlamışlardı. Bürokrasideki bu uzmanlaşma, Papalığın Avignon’da maruz kaldığı itibar kaybını onarmaya yetmemiştir.³¹⁰

Bu çatışma, zamanla büyüdü ve VI. Urbanus’a karşı oluşan tepki ve kardinaller arasındaki bölünmeler parçalanmaya yol açtı. Dolayısıyla artık iki Papa vardı: Avignon’da VII. Clement ve Roma’da VI. Urbanus. Gerçekte her iki taraf da birbirini aforoz etmişti. Hatta devletler arasındaki anlaşmazlıklar, bu bölünmüşlüğü devam etmesine katkıda bulundu. Ve şöyle bir tablo ortaya çıkmış oldu. İki tarafta da reformcu olmaktan ziyade savaşçı ve diplomat kişiler arasından seçilen Papalar, karşı taraf üzerinde zafer kazanmayı her şeyin üstünde tutmaya başlamışlardı.³¹¹

Böylece aynı Papalık makamında iki Papa yer almıştır. Bunlar, Roma’da İtalyan VI. Urbanus ve Avignon’da Cenovalı VII. Clement’tir. Aslında bu durumda her ikisi de bölünmüş olan Hristiyan dünyanın farklı parçalarını harekete geçirmiştir. Fransa, Avignon, Kastilya ve İskoçya Avignon’a bağlıydı. İtalya, İngiltere ve Germen İmparatorluğu ise Roma’ya bağlıydı. Her iki Papa da ayrı kardinaller tarafından desteklenmişlerdir.³¹²

310. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 287.

311. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 287.

312. Jacques Le Goff, *Avrupa’nın Doğuşu*, s. 182.

Papalık ad olarak VII. Clement'i benimsedi ve Avignon'a geri döndü. Papalığın Fransa'daki sürgünü artık farklı bir şekil almaya başladı. İkili Papalık, biri Roma'da, diğeri Avignon'da olan bir tablo oluşmuştu artık. Bu, onlarca yıl sürecektir bir bölünmeydi. Jean Froissart, "Fransa Kralı Charles gerçek Papa olarak Clement'i kabul etti" demiştir. Böylece Hristiyan dünyası bölünmüş, kiliseler de uyuşmazlığa düşmüş oldu.³¹³

Her iki Papa ve Almanya kralı, kendi sıkıntılarıyla uğraşırken, İtalyan kentleri ise kendi aralarında kavga etmekle meşgullerdi. Her zaman rakip olan Cenova ve Venedik kendi aralarında savaşmaktaydılar. 1380 yılında Chioggia'daki deniz savaşında Venedikliler Cenova donanmasının çoğunluğunu yok ettiler. Cenova, bu darbeden sonra bir daha tam anlamıyla toparlanamadı. Milano'da, Bernaba Visconti'nin yeğeni Gian Galeazzo Visconti, amcasını devirmek için bir komplo düzenledi; 1385'te, Bernaba ve iki oğlunun esir alındığı bir silahlı saldırı düzenledi ve kendini Milano'nun efendisi ilan etti ve Bernaba Visconti öldü.³¹⁴

Görüldüğü üzere 1378-1417 yılları arasında Papalık makamının ikiye bölünmesi, Papaların Avignon'dan dönüşünden sonra daha da katı bir hal almıştır. VI. Urbanus ve VII. Clement'in ruhani insanlar olarak tanımlanması güçtür. Birincisi kardinallere işkence yapılışını seyrederken Vatikan bahçesinde günlük dualarını okuyan sadist bir delilik ruh halinde iken; diğeri Cenevreli Robert, Cesena'da korkunç bir kan banyosu emrini vermiştir.³¹⁵

Öncelikle bu karışıklık içerisindeki Büyük Bölünme'yi sona erdirmeyi amaçlayan, fakat aynı zamanda da Papalıkta ve kilisede

313. *The Chronicle of Froissart*, s. 165- 166.

314. Jean-Charles-Leonard Sismondi, *Italian Republics*, 1841, s.177. Bunun yanı sıra Gian Galeazzo, bir krallık inşası furçasına atıldı; 1387'de Verona'yı, 1388'de de Padova'yı ele geçirdi. Venedik ve Floransa elinden kurtuldular; ama 1390 yılında vebanın yeniden ortaya çıkması iki kenti de zayıflattı. Milana topraklarının yeni s enyörüne karşı tutarlı bir saldırı başlatamadılar. Ve birbiri ardına Bologna, Assisi, Perugia, Siena, Piza ve Lucca denetimi altına girdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean-Charles-Leonard Sismondi, *Italian Republics*, 1841, s.188-193.

315. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 444.

reform hedefleyen bir konsil hareketi oluşmuş oldu. Zayıf olduğu düşünülen Papaları konsiller yoluyla denetlemeyi amaçlayan bu hareket, 1409 yılında Pisa Konsili'nde Papalığa üçüncü bir isim olarak V. Alexander'ı önerdi. Fakat rakipleri geri adım atmayı reddetti. V. Alexander ve ardından 1410'da seçilen XXIII. Johannes'in varlığı bu sorunu daha da tetikledi. Genel kabul gören bir adayın ortaya çıkması ancak 1417'deki Constance (Konstanz) Konsili'nde gerçekleşti. Aslında Konstanz Ruhani Meclisi (1414-1417), arabuluculuk hareketinin zirve noktası olmuştur. Alman kralı Lüksemburglu Sigismund, bu ruhani meclisi topladı ve bütün kardinallere, piskoposlara, manastır başrahiplerine, Papa'nın yeğenlerine, biraderlere ve hocalara davet yolladı. On sekiz bin din adamı birlik misyonu düşüncesiyle göl kıyısındaki küçük kentte toplandı. Öteki konularla birlikte gündemde Papa'nın yetkilerini sınırlamak da vardı. V. Martinus'u tek Papa seçerek bu ayrımcılığı sona erdirdiler. Konstanz'da toplanması beklenen bir başka ruhani meclis sonunda, Basel'de Savoie dükünün koruması altında 1431'de toplandı ve on yıl devam etti. Sonunda Papa IV. Eugenius ile çelişkiye düşerek dükün kendini karşı Papa ilan etmişti. Ruhani meclis hareketinin sonucu, kilisenin güçlü Papa'ya ihtiyacı olduğu inancının güçlenmesi olmuştur. Bölünme ve bu süre içinde krallıkların elde ettiği çıkarlar yüzünden zayıf düşmüş olan Papalık, V. Martinus yönetiminde toparlanmaya başladı. V. Martinus ve ardılı IV. Eugenius, kendi talepleri doğrultusunda reform yapılmasını isteyen konsil hareketinin şiddetli direnciyle karşılaştılar. Fakat IV. Eugenius, 1439 yılında Basel Konsili'ni önce Ferrara'ya ve sonra da Floransa'ya taşıyarak hareketin muhalefetini kırmayı başardı.³¹⁶

Gerçekte genel olarak baktığımızda killisede yaşanan kaostan da bir backgroundu vardı. Şöyle ki, Batı ve Orta Avrupa toplumu Roma imparatorluğunun çöküşünden beri Katolik kilisesinin egemenliği altındaydı. Bu durum, dolayısıyla pek çok bölgede yerel ototritelerden ziyade dini otoritelerin daha etkili olduğunu gös-

316. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 288; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 444.

termektedir. Papalar da siyasi konularda en güçlü konumda bulunuyorlardı. Ve de Ortaçağ, geniş bir çağ olmasına ve kapsamlı konular içermesine rağmen Katolik kilisesinin egemenliği altında dini bir birlik olarak karakterize edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Grek Ortadoks kilisesi ya da Doğu Ortadoks kilisesi Bizans devletini modern dönem Balkanlarda ve de Rusya'yı içeren Doğu Avrupa topraklarında etkili olmaktaydı. Bu arada kilisede erken dönem kritikleri arasında bulunan barışın savunucusu Marsiglio de Padua, kilisenin otoritesinin devletin otoritesi altında olması gerektiğini iddia etmiştir. Ayrıca kilisenin Papa'dan üstün bir rahip kurulu ve rahipler tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmaktaydı.

Bu arada Roma ekonomisi de zarar görmüştü. Ancak büyük bölünmeyi sona erdirmek üzere 1409-1418 yılları arasında yapılan hareket, aslında bir hareket olarak başarısız olmuştu. Çünkü Papa'dan daha güçlü bir kardinal konseyi oluşturuldu; ancak yeni seçilen Papa V. Martinus'un gücü, hâlâ Papaz gücünün etkili olduğunun bir kanıtıydı aslında. XII. yüzyıl Papalığının laik ve tartışmasız egemenlik mücadelesi kilise yetkilileri ve de kilise reform hareketi için bir devam niteliğindeydi. Aslında Papazlık seçimlerinde Kutsal Roma İmparatoru tarafından artan kontroller ve de XI. yüzyıl Roma soyluluğunun artması gibi durumlar, kilise ve Kutsal Roma İmparatoru için reform yapılması gerektiğini anlatmaktadır.³¹⁷ Raimon de Cornet'e ait olan şiir bu durumu iyi bir şekilde anlatmaktadır.

Avignon Papalığını Eleştiren Şiir (Raimon de Cornet-XIV. Yüzyıl Troubadour)³¹⁸

Papa'nın kutsal güvenini ihanete uğrattığını görüyorum.
Onun zengin olan lütfunu her an kazanabilirken,
Fakirlerden gelen nimetleri yok sayıyor.

317. Eamon Duffy, *Saints and Sinners, A History of the Popes*, Yale University yay., New Haven, 1997, s. 87-90.

318. J. H. Robinson, *Readings in European History*, Boston, 1904, ss. 375-377

Zenginliklerini elinden gelen en iyi şekilde toplamaya çalışmaktadır,

Mesih insanlarını körü körüne itaat etmek zorunda bırakmak,
Böylece altın çaydanlıklar içinde sakinleşebilir.

Ruhların en küstah tacirlerinin hepsi

Şefleri ve altın bir ön durak için

Onları ya da bir başkeşişlik ve piskoposluk tacını satacak

Ve bize ağır ilerleyen palyaçolar ve serseriler gönderir

Onun af giysilerini karyoladan salona atmak --

Yazara layık olan mektuplar ve aflar,

Bizim torbalarımızı terk eden –eğer ruhlarımız değilse– daha hafiftir.

Her bir onurlu kardinal daha iyi değildir.

Sabahın erken saatlerinden akşamın sonbaharına kadar,

Onların vakitleri hevesle araya girerek geçer

Her biri ve hepsiyle bazı pazarlık faulü yapmak için.

Dolayısıyla büyük veya küçük bir istek hissediyorsanız,

Veya bazı terfiler için çaba sarf ediyorsanız,

Vermeyi ne kadar çok seversen, o daha fazlasını getirecek.

Mor bir kapak ya da piskoposun yüzüğü olsun.

Ve asla sizi herhangi bir şekilde uyarmasına gerek yok.

Senin her konuda cahil olduğunu

Mesih'in bakanının neye tutunması gerektiği,

Sizi ısıtacak kadar yeterli geliriniz olacak--

Ve unutmayın, daha az hediye size zarar vermez

Piskoposlarımız da benzer günahlara kapıldı,

Çünkü onlar acımasız bir şekilde onlar cildi sararlar

canlıların şişmanlamasına şans veren tüm papazlardan daha fazla.

Altın için mühür görevlisini kazanabilirsiniz.

Herhangi bir yazıya, ne olursa olsun, orada.

Elbette Allah tek başına varlıklarını durdurmalarını sağlayabilir,

Onların kötülüklerini anlatmak zor,

Birkaç pence için olduğu gibi ağgözlülükle satarlar

Bazıları şarlatanlık ya da şaka yapmak için başın tepesini traş ederler.

Bundan dolayı dünyevi mahkemeler de hata yapabilir.

O zamanlar onlar bu başı traşlı haydutları bastıramıyorlar.

Ancak onların vahşice yaptıkları bizi rahatsız edebilir.

Yuvarlak iken, kilise hâlâ can sıkıcı şekilde kötülükleri büyütüyor.

Şiirde de anlatılmaya çalışılan bu Babil esareti (1309-1377) dönemini şöyle özetlemek demümkündür:

1. 1305 yılında Papa ve Fransa kralı arasında bir mücadele oldu. Bu durum, Fransa'nın Avignon kentinde liderliğini kuran bir Fransız Papasının seçimine yol açtı.
2. Fransa'nın Avignon kentinde ikamet eden 7 Papa oldu
3. Bu durum, Papalık prestijine zarar verdi. Özellikle İngiltere ve Almanya'da. Çünkü Papalar, Fransız krallarından aşrı derecede etkilenmişlerdi.

Buradaki diğer bir ilginç olan nokta da bu süreçteki yedi Papanın yedisinin de Fransız olmasıdır. Onlar, Fransız üstünlüğü altındaki Kardinal Kurulu tarafından seçilmişlerdi. Rhöne Nehri üstündeki Avignon, Fransa toprakları içinde olmayıp Papalığa Anjoulu hamileri tarafından bağışlanan Venaissin toprakları içinde yer almaktaydı. Fransız etkisi fazlasıyla hissedilmekle birlikte Tapınak Şövalyelerinin dağıtılması gibi birçok siyasal karar, onlar tarafından alınmaktaydı. Avignon Papalarının otoritesi bazı ülkeler tarafından kabul görmedi. Anlaşıldığı üzere Latin Hristiyanlığı, kendi içinde bölünmüş durumdaydı.³¹⁹

319. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 430.

Bütün bunlar olurken bir yandan da Kilise iktidarının kötüye kullanımına çeşitli tepkiler oluşmaya başlamıştı. Bu tepkilerden biri, dinsel ibadet deneyimleri üstünde durulmasıyla mistisizme dönüş eğilimindedir. Diğer de ilahiyatları o kadar da geleneksel olmayan popüler mezheplerin çoğalmasındı. Kilise düzeninin ihanetine uğradıkları duygusu, bu tepkilerin ortak yönünü oluşturmaktaydı. Mülkiyetin en büyük engel olduğunu savunan Fraticelli veya Fransisken hatimleri, “*Beghard*” ve “*Beguine*” olarak bilinen gezgin dilenciler, Özgür Ruhun Kardeşleri, panteist olan Alman Luciferciler³²⁰, mistik *Gottfreunde* yani Tanrı’nın dostları ve İngiltere’deki Lollardlar, bu tür mezheplerdendi. Ve bunların hepsi, Engizisyon tarafından cezalandırılmışlardır.³²¹

Bu kaos içinde uygulanmaya çalışılan Kilise reformu, siyasal karışa ve Engizisyon korkusu dikkate alındığında fazla tartışılmış görünmüyor. Bunun teolojik ve örgütlenmeye ilişkin yönleri de vardı. Bir süre Balliol Kurulu’nun başkanlığını yapmış olan İngiliz John Wycliffe (1330-1384), kilisenin zenginliğine karşı çıkmış, Papalığın üstünlüğünü reddetmiş ve de “Eukharist” yani cisim değiştirme (ekmek ve şarabın et ve kan oluşu) öğretisini inkâr etmiştir. Bu görüşlerinden dolayı “Dinsel sapkın” ilan edilerek yakılmıştır. Bir süre Prag Üniversitesi rektörlüğü de yapan Çek Jan Hus (y. 1372-1415), daha çok Wyclif’den etkilenmiştir. Kader kavramı ve seçkinlerin kilisesi üstünde durmuştur. Bohemya’da Alman hiyerarşisine karşı Çek direnişinin odağı olmuştur. Hus, aforoz edilmiş ve Kilise Genel Konseyi’ne başvurmuştur. İsimleri pek geçmese de Wycliffe ve Hus, Protestanlığın öncüleri olarak kabul edilmektedirler.³²²

320. Latince’de “Lucifer” kelimesi, “Işık Getiren” (*lux, lucis*, “ışık” ve *ferre*, “getirmek”) anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca “Sabah Yıldızı”na yani Venüs’e verilen bir isimdir. Hristiyan inanışında genellikle şeytanı tasvir etmek için kullanılan bir isimdir. Bu kullanım, Tevrat’da İsaiah olarak geçen cennetten atıldığından bahsedilen ve “Gün Yıldızı” ya da “Sabah Yıldızı” olarak bahsedilen bir meleğin Latince’deki adıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *A Companion to Angels in Medieval Philosophy*, (Ed. Tobias Hoffmann), Brill yay., Leiden, 2012, s. 262.

321. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 431.

322. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 431.

Bu noktada Lollardların 1395 tarihli “On İki Karar”ı³²³ Ortaçağ İngiltere kilisesinin büyüyle ilişkisine doğrudan müdahale niyeti içinde ifadeler içermektedir. Protestan hareket, “büyüyü dinden çıkartmak” konusunda çok güçlü bir güce sahiptir ve Protestanlığın bu ilk manifestosu da bunu aynı şekilde ifade etmektedir.³²⁴

“Kilise’de şarap, ekmek ve mumla, su, tuz, yağ ve tütsüyle, taş mihrapta veya giysilerde, piskoposluk tacı, haç ve hacıların asalarında yapılan şeytan çıkartma ve kutsama işlemleri, kutsal ilahiyata değil büyücülere ait işlemlerdir. Çünkü biz, böyle etkilenmiş bu tür yaratıklarda şeytanın işlerinin ilkesi olan yanlış inanç dışında bir değişiklik görmüyoruz.”

Tekrardan geriye dönüp de bir değerlendirme yapacak olursak, XIV. yüzyıl boyunca Büyük Bölünme yıllarında reform sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Özellikle 1378 ve sonrasındaki ortam ve koşullar, reforma ihtiyaç duyulduğu yönündedir. Piskoposlar ve kardinaller, mevcut sistemden en iyi faydalanan kişilerdi. Ayrıca dikkate alınması gereken dünyevi çıkarlar da vardı. Bununla birlikte en önemli konu, bölünmenin son bulmasıydı. Bu sorun halledildikten sonra bile reform gerekliliği gündemdeki yerini korumuş; ancak böyle bir reform asla gerçekleştirilememiştir.³²⁵

323. 1394 yılındaki Lollard hareketinin ardından alınan kararlarla birlikte 12 tane de sonucu olmuştur. Bunları şöyle özetleyebiliriz. 1. Bağışlar tüm gerçek erdemini mahvetti. 2. Şimdi verilen rahiplik, Hristiyan değil Romalıdır. 3. Bekarlık, acı günaha yol açar. 4. Kitlenin taklit mucizesiyle putperestlik üretir. 5. Maddi şeylerin kutsanması ve şeytan çıkarılması sadece hilebazlıktır. 6. Hiç kimse bürokratik işler yapmamalıdır ve birlikte ofisler açmamalıdır. 7. Ölüm kitleri ve sadaka evleri yanlış temel üzerindeler. 8. Haclar ve resimlere yönelik teklifler putperesttir. 9. Kulak çınlaması itirafı büyük zarar vermektedir. 10. Savaş yeni vasiyetnameye aykırıdır. 11. Kadınlar arasında iffetsizlik sözü günaha neden olur. 12. Gereksiz sanatlar kısıtlanmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Henry Gee-William John Hardy, *Documents Illustrative of English Church History*, Londra, 1896, s. 126-132.

324. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 432; Johan Huizingas, *The Wanning of the Middle Ages*, s. 30.

325. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 288.

Bu olaylar, kilise kuramlarına duyulan güvenin sarsılmasına da yol açmıştır. Büyük Bölünme'den önce de dini grupların güç kaybetmesinde bu güvensizliğin etkilerini görmek mümkündür. Örneğin "Beguin"³²⁶ hareketinin baştaki başarısı da bu yolla açıklanabilir. Kilisenin liderlik sorunlarıyla uğraştığı dönemlerde şehirlerde, yerel kiliselerde ve giderek yaygınlaşan kardeşlik cemiyetlerinde bir halk dini de ortaya çıkmaya başlamıştı. Anadilde yazılan din kitapları büyük rağbet görüyordu. Geç Ortaçağın mistik akımlarına özgü yorumlarla derlenen kutsal metinler, çok yaygınlaşmıştı.³²⁷

Geç dönem Ortaçağını önceki yüzyıllardan ayıran diğer önemli bir özellik, ruhban karşıtı fikirlerin daha kolay uygulama alanı bulmasıdır. Bunlardan Erastusçuluk³²⁸, en yaygın olanıydı. Ruhban karşıtlığı, kilisenin içinde bulunduğu liderlik sorunlarının ve suiistimallerin doğal bir sonucuydu. Aslına bakılırsa dindışı eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte din adamları ve halk arasındaki ilişki de değişim geçirmişti. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Alpler'in kuzeyinde ortaya çıkan bağımsızlık ve bireysel farkındalık gibi hisler, yeni yaklaşımlar oluşturmuştu. İtalya, bu konuda özel bir konuma sahipti. Reform çabalarına ve bazı iyileştirmelere karşın, geç Ortaçağlarda kilisenin en yetersiz kaldığı alan, yerel kiliselerdeki rahip kesimiydi; ruhban karşıtlığı da en çok bu yerel kiliselerde ortaya çıkmıştır.³²⁹

326. "Beguin" yada "Beghards" hareketi XIII. Yüzyıl ile XVI. yüzyıl arasında özellikle Kuzey Avrupa'da ortaya çıkmış olan bir harekettir. Bu grubun üyeleri yarı manastır sistemine göre yaşamakla birlikte resmi bir yeminleri yoktu. XIII. Yüzyıldaki hareketin temelini Mesih'in hayatını taklit etme, yoksulluk ve hasta bakımı ve dini bağlılıkla yorumlayan daha büyük manevi bir hareket oluşturmak-taydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Walter Alison Phillips, "Beguines", Encyclopædia Britannica, c. 3, Cambridge University yay., 1911, ss. 652, 653.*

327. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 289.

328. Erastusçuluk, laik otoritenin kilise karşısında her konuda üstünlüğü ve öncülüğü olduğu inancıdır.

329. D. Hay, *Italian Clergy and Italian Culture in the Fifteenth Century*, Londra, 1973; Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 289.

Gerçekte bu yüzyıldaki “Aşırılık” dönemin belirgin bir özelliğiydi. Bunlar, beraberinde Tanrı’nın gazabını yatıştırmak ve kişiyi günahlarından arındırmak amacıyla kendini kırbaçlayan grupların yaygınlaşmasına yol açmıştı. 1260 yılındaki Flagellantlar gibi gruplarda bu ve benzeri durumları görmek mümkündür. Kaynaklarda verilen bilgilerin en ilginç olanlarından birisi, her adayın otuz üç buçuk gün boyunca kendisini kırbaçlayacağına yemin etmesiydi. Kırbaçlanma, günde iki kez halk önünde, bir kez de gece gerçekleşmekteydi. Sonuçta hayatı boyunca her Paskalya öncesindeki Kutsal Cuma günü kendini kırbaçlayacağına söz veriyordu. Bu harekete katılanların çoğunluğunu halktan kişiler oluşturmaktaydı³³⁰

Bunun yanı sıra dini otoritenin harekete tepkisi çeşitli şekillerde olmaktaydı. Örneğin bazı ülkelerde, Th  rouanne piskoposu tarafından resmi olarak tanınmışlardı. Bruges kentinden Flagellantların benimsediğı bir kural, Tournai’de kilise meclisine bile sunulmuştu. Diğ  er yandan “Annales Flandriae” yazarı, bu kişilerin “Beghardlar” olduğunu düşünmekteydi ve kırbaçlandıktan sonra tüm günahlarının affedileceğı şeklindeki inan  ları eleştirmektedir. Din adamlarının denetimi dışında, rahiplere günah çıkar-maya gerek duymaksızın toplu bir şekilde kefaret ödeyen bir halk hareketi endişe uyandırmaya başlamıştı. Ayrıca bazı aşırılıklar da söz konusuydu. Örneğın Dominiken bir rahip, Flagellantların kanının Hz. İsa’nınkinden sonra en değ  erli kan olduğunu iddia etmekteydi. Thuringia ve Franconia gibi yerlerde ruhban kar  şıtlığı ve şiddet, ileri boyutlara varmıştı. Gerçekte kırbaçlanma ise başvurulan bir   are olmanın yanı sıra zamanla manastırlarda başvurulan kırba   kullanımı, kitlesel bir kriz sırasında halk tarafından da benimsenmişti artık.³³¹

330. R. E. Lemer, “The Black Death and Western European Eschatological Mentalities”, *American Historical Review*, LXXXV, 1981, s. 533-52; Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 290.

331. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 291.

3.2. WYCLIFFE'ÇİLER VE HUS'ÇULAR

XIV. ve XV. yüzyıllarda bir önceki dönemin büyük heretik akımları yok olmuştu. Örneğin Katharosçular³³² zamanla kaybolmuş ve Valdocular³³³ da ancak tecrit edilmiş bir yaşamı seçerek varlıklarını sürdürebilmiş ve çoğunlukla Alp vadilerinde ve Kuzey İtalya'nın bazı kırsal bölgelerinde yaşamışlardır. Fakat artık genel anlamda "modern" kabul edilen ve doğrudan XVI. yüzyıl Protestan Reform hareketini haber veren yeni heretik akımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan en önemli iki tanesi daha önce de bahsetmiş olduğumuz XVI. yüzyıl İngiltere'sinin John Wycliffe ile Lollardları³³⁴ ve XV. yüzyılın başlarında Bohemya'da ortaya çıkan John Hus ile Husçulardır. John Wycliffe³³⁵, (1335-1384) Oxford'da teoloji hocasıydı. Hristiyanlığın dini törenlerinin geçerliliğinin, onları idare edenlerin ma-

332. Katharlar, XII. ve XIV. yüzyıllar arasında Kuzey İtalya ve Güney Fransa arasında bulunan Güney Avrupa alanlarında yayılan bir Hristiyan düalist ya da gnostic canlanmadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Otto Rahn, *Crusade Against the Grail*, (Çev. Christopher Jones), 1933, s. 1, 16, 97.

333. "Waldo" ya da kurucusu Peter Waldo'nun adıyla tanınırlar. Torunları güney Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde bulunan Ortaçağın Hristiyan bir ruhani hareketidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean Paul Perrin, *History of the Old Waldenses Anterior to the Reformation*, New York, 1884, s. 20- 21.

334. Lollardlar, Roma Katolik kilisesinin muhalif gruplarından biridir. Papaz sınıfının siyasete karışmasına karşıdırlar ve İncil merkezli reformlar vaaz etmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. R. Potter, "Documents on the changing status of the English Vernacular, 1500-1540"; Shannon McSheffrey, *Heresy, Orthodoxy and English Vernacular Religion 1480-1525*, Past and Present, 186, 1, 2005, ss. 47-80.

335. Burada Wycliffe'in son yıllarında yaptığı gibi kiliseye açıkça meydan okumak tamamen farklı bir şeydi. On dördüncü yüzyılın iki düşünürü Marsiglio da Padova ve Ockhamlı William da benzer bir meydan okumayı dile getirmiş ve Wyclif'in düşüncelerine yakın düşünceler geliştirmişlerdi. Ancak ikisi de Wycliffe' ten aslında oldukça farklıydı. Ockhamlı William bir hareketin kurucusu olmamıştı; Michele di Cesena'ya destek vermiş, kilise hakkındaki görüşlerini Bavyeralı Ludwig'in Münih'teki sarayında güven içinde geliştirmiş ve sadece entelektüel bir etki uyandırmıştı. Bir teologdan ziyade siyaset kuramcısı olan Marsiglio'da bir halk hareketi başlatmamıştı ve Wycliffe'in ne bilgi birikimine ne de ününe sahipti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gordon Leff, "The Changing Pattern of Thought in the Earlier Fourteenth Century", *BJRL*, XLIII, 1961, s. 354-72.

kamlarına değil, günahsızlıklarına bağlı olduğunu ve dolayısıyla uygun olmayan rahiplerin yaptırdığı dini ayinlerin geçersizliğini savunan eski düşünceyi yeniden canlandırmıştı. Ayrıca ona göre Hristiyan dininin geçerli tek unsurları, Kitabı Mukaddes'in içindekilerdi. Bu yüzden kökeni Kutsal Kitaplarda olmayan tüm kilise kararlarını reddetmişti. Bu sebeple, tasvir kullanımını, kutsal yerleri ziyaret etmeyi ve ölümlerin günahlarının bağışlanmasını reddetmekteydi. Yaşamının sonuna doğru Aşai Rabbani ayini hakkındaki fikirlerini yaymaya başlamış, ekmekle şarabın Mesih'in bedenine ve kanına dönüşmesi fikrine tepki göstermiştir.³³⁶

XIV. yüzyılın sonuna gelindiğinde Wycliffe'in fikirleri, "dilenciler" sözcüğünün eş anlamlısı olan "begharct" sözcüğüyle adlandırılan ve daha önce bahsetmiş olduğumuz Lollardlara esin kaynağı olmuştur. Bu kelime, Wycliffe taraftarlarından oluşan ve yoksul rahiplerin katıldığı Oxford vaizleri olarak tanımlanan bir grup için kullanıldığı gibi marjinal dinlere katılmış başka gruplar için de kullanılmıştır. Bu gruplar, Wycliffe'in İngilizce Kitab-ı Mukaddes çevirisini yaymaya çalışmışlardır. Planlanan çalışmalardan biri de, din adamlarının mülkünü halkın kullanımına açmaktır. Bunun yanı sıra 1410 yılında parlamento, tüm piskoposluk ve manastır mülklerine el koymayı planlamaktaydı. Hatta Lollardlar, bazı işkencelere maruz kalmışlar ve XV. yüzyılın başında kazıkta yakılmaya mahkum edilmişlerdir. Fakat bunun etkileri, çeşitli fikirlerin Protestan Reformu tarafından ele alındığı XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir.³³⁷

336. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 198. Wycliffe'in Aşai Rabbani ayini hakkındaki fikirleri, Oxford'da 1380'de ve Londra'da da 1382'de yasaklanmıştır. Rivayete göre, o 1381'deki işçi ayaklanmasının, doğrudan doğruya destekçisi değilse de, buna ilham vermişti. Wycliffe'in en büyük etkisi muhtemelen Kitab-ı Mukaddes'i İngilizce'ye çevirmiş olmasından kaynaklanmıştır. Düşünceleri, özellikle Oxford'da ölümünden sonra da yayılmaya devam etmiştir. Bu düşünceler, XV. yüzyılın başında önemli ölçüde anlaşmazlık konusu olmuş ama varlıklarını, aralarında bir kısmının parçası oldukları XVI. yüzyıldaki Reform hareketine kadar oraya buraya dağılmış şekilde sürdürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 199.

337. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 199.

Wycliffe, Kitab-ı Mukaddes'e duyulan inanca zarar veren unsurun nominalizm olduğunu düşünmekteydi. Buna karşı getirdiği çözüm ise, tümellerin yıkılmazlığına dayalı bir metafizik idi. Böylelikle Kitabı Mukaddes, yaratılıştan ve kutsal metinler yazıya dökülmeden önce Tanrı'nın zihninde tasarladığı ilahi bir model haline gelmiştir. Dolayısıyla Tanrısal bir tasavvur olduğuna göre de her kelimesi doğru ve güvenilir olmak durumundaydı.³³⁸

1378'den itibaren eserlerindeki üslup değişmeye ve daha sert bir tavır takınmaya başlamıştır. 1365 yılında Başpiskopos İslip, keşiş okulu Canterbury College'ı yenileyerek keşiş olmayanların da okula alınmasını sağlamış ve kuruma yönetici olarak Wycliffe'i atamıştır. Fakat İslip'in yerine başpiskopos olan Simon Langham, okulu yeniden eski konumuna döndürmüş ve Wycliffe'in beklentileri gerçekleşmemiştir.³³⁹

Kişisel deneyimlerinin etkisi bir yana, savunduğu kilise öğretisi büyük ölçüde metafizik tutumundan kaynaklanmaktaydı. Wycliffe, XIV. yüzyıldaki görünür kiliseyi reddetmiştir. Tıpkı Kitab-ı Mukaddes örneğinde olduğu gibi, kilise de ezelden beri varolmuştu; Wycliffe, Hz. İsa'nın vücut bulmasıyla kilisenin başladığı görüşünü kabul etmez. Augustinusçu kader öğretisini uyarlayan Wycliffe, bu yolla görünür kilisenin tüm yetkisini de ortadan kaldırmıştır. Ona göre seçilmişler, ölümcül günahın tüm sonuçlarından muaftı. Dolayısıyla rahiplere bir gerek kalmıyordu. Aynı şekilde Kitab-ı Mukaddes'le ilgili görüşleri de geleneksel öğretilerden ayrılmaktadır. O, asla Kitab-ı Mukaddesi her türlü öğreti ve tutum hakkında yargıda bulunmanın tek ölçütü yapmamıştır; çünkü sapkınlığa karşı Augustinus gibi yorumculara duyulan gereksinimin de farkındaydı.³⁴⁰

Wycliffe'in görüşlerinde sorunları aşırı noktalara taşıma eğilimi ve akla karşı bir güvensizlik de dikkat çeken bir unsurdur.³⁴¹

338. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 301.

339. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 303.

340. Malcolm Lambert, *Ortaçağda Dinsel Sapkınlıklar*, s. 304.

341. G. Leff, *Medieval Thought from St Augustine to Ockham*, Harmondsworth, 1958, 3. Kısım.

Bunun yanı sıra önceden yarı-heretik olan diğer bir hareket de, Bohemya'da Jan Hus (1370-1415) tarafından başlatılmıştır. O sıralarda kurulmuş Prag Üniversitesi'nde bir öğrenci olan Jan Hus, Çeklerle Almanları hem profesyonel anlamda hem de etnik olarak karşı karşıya getirmiştir. 1409-10 arasında üniversitenin rektörü olan Hus'un öğretisi Wycliffe'ten etkilenmiştir de denilebilir. Almanlar, daha nominalist³⁴² bir teoloji tercih ederken, Hus ise daha radikal bir realizm ileri sürmüştür. 1402'den itibaren Prag'daki Bethlehem Şapeli'nde verdiği vaazdan dolayı fikirleri üniversite dışına taşmıştır. Kilise'de ahlak reformu ve Tanrı'nın sözüne tam itaati talep etmiş ve bu yüzden kilise hiyerarşisinin tepkisini çekmiştir. Çek meslektaşları tarafından desteklenen Hus, tüm Alman hocaları ve öğrencileri üniversiteyi terk etmeye zorlayan Kutna Hora³⁴³ kararını 1409 yılında hayata geçirmesi konusunda Bohemya kralını ikna etmiştir. Bu kişiler de gidip Leipzig Üniversitesini kurmuşlardır. 1410'da Wycliffe'in çalışmaları halkın önünde yakılmış ve Jan Hus da aforoz edilmiştir. Prag'ı terk eden Hus, kendisini risaleleler yazmaya adanmıştır. Örneğin "De ecclesia" adlı çalışmasında kiliseyi yazgısı önceden belirlenmişlerin meclisi olarak tanımlamış ve Papa'nın üstünlüğünü reddetmiştir. 1414 yılında haklılığını Konstanz Konsili³⁴⁴ önünde kanıtlaması için yapılan daveti kabul etmiştir. Daha sonra hemen hapse atılmış ve bir halk meclisinde kendisine yöneltmiş tüm

342. Nominalist, adcılık demektir.

343. "Kutna Hora", Çek Cumhuriyetinin Bohemya bölgesinin merkezinde olan bir şehirdir. XIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Prag ile eşit derecede ekonomik ve sosyal bir yapıya sahip olmuştur. Kutna Hora'nın Ortaçağ tarihindeki yeri ile ilgili değişik bilgiler için bkz. *A History of the Crusades*, (Ed. H. W. Hazards-Genel Ed. Kenneth M. Setton), The University of Wisconsin yay., America, 1975, s. 595-607.

344. Konstanz Konsili, Roma Katolik Kilisesi tarafındna tanınmış olan ekümeniklik konsilidir. 1414'ten 1418 yılına kadar yüryürlükte kalmıştır. Batı bölünmesini Papa V. Martinus'un seçilmesi ve Papalık davacılarının istifalarının kabul edilmesi ile sona erdirmiştir. Ayrıntılı bilgi için Konsil reformları için bkz. Philip H. Stump, *The Reforms of the Council of Constance (1414-1418)*, E. J. Brill yay., New York, 1994, s. 16-22.

suçlamaları reddetmiş olmasına rağmen, 5 Temmuz 1415'te mahkum edilmiş ve kazıkta yakılmıştır.³⁴⁵

Anlaşıldığı üzere XV. yüzyıl başlarındaki Konstanz Konsili, her "ulus" coğrafi özellikleri, tarihi veya dilsel açılardan birbiriyle az çok ilişkili çeşitli ülkeleri temsil etmiştir. O gün anlaşıldığı şekliyle "ulus" fikri, sadece Avrupa mekân ve toplumunu düzenleyen bir şekilden ibarettir. Benzer şekilde, Avrupa dışına doğru bir Avrupa'nın yayılması olarak baktığımızda, dış ülkelerde ticari faaliyet yürüten, pazar ve panayirlarda çalışan Avrupalı tüccarlar, geldikleri kentin veya bölgenin sakinlerinden oluşan "uluslar" şeklinde örgütlenecek, onları temsil edecek ve onlara yardım edeceklerdir.³⁴⁶

Buna örnek verilecek olunursa Çeklerin büyük kısmı bu esareti kabul etmemiş ve onun fikirlerine bağlılığını devam ettirmişlerdir. Bu olay, Hristiyan dünyayı sürekli etkilemiş ilk mezhep ayrılığı olarak kabul edilmektedir. Prag, artık Husçuların eline geçmiş ve aynı zamanda Bohemya kralı da olan imparatora karşı ayaklanmışlardır. Bu durum, Husçu bir grup olan Taborluların fikirlerini benimsediğinde çok daha şiddet içeren bir aşamaya ulaşmıştır. Dini açıdan bakıldığında Çekler, Roma kilisesinden ayrılmış ve komünyonu ruhban sınıfından olmayanları kapsayacak şekilde genişletmiştir. Toplumsal açıdan bakıldığında bu hareket, köylüleri çok önemli bir konuma yükseltmiş ve feodal yapıları ortadan kaldırmıştır. 1421 ile 1431 arasında Kilise ve Alman Elektörler, Husçular üzerine dört dini sefer düzenlemiş; ancak yenilgiye uğramışlardır. Husçu hareket, tarihteki ilk büyük Avrupa devrimci hareketi olarak kabul görmektedir ve Avrupa'yı alt üst etmiştir. İmparator Sigismund, ılımlı Husçularla uzlaşmaya varmak zorunda kalmıştır.³⁴⁷

Böylece bu örneklerden de anlaşılacağı üzere din, XIV. ve XV. yüzyıl başlarında Avrupa'yı sarsıntıya uğratmıştır. Bu şiddet olaylarının yanı sıra barışçıl durumlar da söz konusudur. Bunlardan en yaygın

345. Jacques le Gof, *Avrupanın Doğuşu*, s. 199-200.

346. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 203.

347. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 200.

olarak kabul görüp bilineni, “Devotio moderna” (yeni ibadet)³⁴⁸ olarak bilinen harekettir. Hollanda’da Deventer’li bir tekstil tüccarının oğlunun deneyimlerine dayanmaktadır. Adı Geert Groote olan bu kişi, rahip olmuş; ama 1374’te içinde bulunduğu yaşam tarzını terk ederek Monnikhuizen Manastırına çekilmiştir. Groote, kendisini bu tarihten itibaren rahiplerin, din adamlarının ve ruhban sınıfından olmayan kardeşlerin hepsinin “Ortak Yaşam Kardeşleri” olarak birlikte yaşadıkları dini topluluklar oluşturmaya adanmıştır. “Devotio moderna” hareketinin etkisi, XIII. ve özellikle de XIV. yüzyılda gelişen mistik hareket kadar derin olmamıştır; ama bu hareket, somut sorunlarla uğraşmış ve Mesih’in insanlığını model olarak almış olan basit ve pratik bir dindarlık türünü telkin etmiştir. Bu hareket, 1471 yılında sona ermiştir.³⁴⁹

Dolayısıyla eleştirel bir ortamın belirmesi, XIV. yüzyıl başlarında Ockhamcılığa dayanan akımların ortaya çıkması, Avignon’daki Papalığın ve Büyük Bölünme’nin dini otoritenin zayıflamasına ve itibar kaybetmesine yol açması ve de Papalık vergilerinin artması yani - Annates³⁵⁰ - geç Ortaçağda bazı farklılıklara da zemin hazırlamıştır. Bunun en önemli kanıtı da, XIV. yüzyıl sonlarına gelindiğinde bunlara ek olarak İngiltere’de bir sapkınlık hareketinin daha ortaya çıkmamış olmasıdır. Belki de bunun sebebi, İngiliz Kilisesi’nin sıkı bir şekilde idare edilmesi olabilir. Diğer yönetimlerle karşılaştırıldığında hükümdarın kilise üzerindeki denetimi oldukça fazlaydı. Daha önce gündeme gelen tayin sorunları,

348. “Devotio Moderna”, tevazu itaat ve yaşam kolaylığı içeren dini bir reform hareketidir. XIV. Yüzyılda başlamış sonradan Aşağı ülkelerde ve XV. yüzyılda Almanya’da gelişmiştir. Fakat Protestan reformunun sonuna kadar gelememiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Devotio Moderna”, *Christian Spirituality: High Middle Ages and Reformation*, (Ed. Jill Raitt, Bernard McGinn, John Meyendorff), Londra, 1989, s. 178.

349. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 201

350. “Annates”, Latince ‘de “annatae” olarak geçmektedir. Yetkili otoritelere dini bir tımarın alıcısından yapılan bir ödeme türüdür. Vatikan tarafından kutsuma hakkının ödeneğinden sonra yıllık karın yarım ya da tam olmasında ısrar ettiler ve görünüşte kiliseye sunulan bir katkı olmasına rağmen Papalık hazine-sine ödendi. Ayrıntılı bilgi için bkz. W. E. Lunt, “The First Levy of Papal Annates”, *The Encyclopaedia Britannica*, c. 18, 1910, s. 56-57.

İngiltere’de çok kısa sürmüş ve yüksek dini mevkilere atama yetkisini krala bırakan bir uzlaşmayla sonuçlanmıştır.

Bu noktada Ortaçağ Avrupa’sının durumunu da iyi değerlendirmek gerekmektedir. Ya da bu gelişmeler, Ortaçağ Avrupa’sı için bir sonbahar mı yoksa bir ilk bahar mı oluşturdu işte bu düşündürücüdür. Bunu açıklamak da oldukça karmaşıktır. Öncelikle Le Goff’un da dediği gibi Saint Dennis Manastırı’nda yazılmış ve 1274’ten itibaren “Les Grandes Chroniques de France” yani ‘Fransa Hakkında Büyük Kronikler’ olarak bilinen çalışmalarda” Fransa’nın adının geçtiği yerleri belirtmek uygun olacaktır. Her iki durumda da “ulusal duygu” ile monarşi arasında kesinlikle bir bağlantı olduğu görülmektedir. Ülke ve monarşi arasında ki bu bağlantı, Jeanne d’Arc olayında da kendini açıkça göstermiştir. Burada “Vatanseverlik ruhu” daha ön plandadır. Çünkü Ernest Kantorowicz, “Propatria mori -insanın ülkesi için ölmesi” özdeyişinin Ortaçağın sonunda ne kadar yayılmış olduğunu göstermiştir. Yani XIV. yüzyıl Avrupa’sındaki ulusal duygunun gelişim sürecinin değerlendirilmesi hassas bir konudur ve bir ulusun oluşumunun sadece duygular ve psikoloji meselesi olmadığı burada açıkça anlaşılmaktadır.³⁵¹

351. Jacques le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 202. Ulus terimiyle ilgili kullanımlara gelince aklımıza XV. yüzyılda “ulus” anlamındaki “nation” terimi iki özel topluluk türüne uygulanmış hali gelmektedir. Yani üniversiteler ve konsiller. Bu bağlamda üniversiteler, kurumsal anlamda düzgün bir faaliyetin sağlanması için farklı kökenlerden gelen çok sayıdaki öğrencilerini uluslar şeklinde gruplara ayırmıştır. Bu şekilde kısımlara ayırma, ilk defa 1180’de üniversite öğrencilerinin Alpler’in kuzeyinden ve güneyinden gelmiş olmalarına göre iki gruba ayrılmasıyla birlikte Bologna’da ortaya çıkmıştır. Buna benzer bir sistem ise Paris’te 1222’de ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jacques Le Goff, *Avrupanın Doğuşu*, s. 203.

SONUÇ

Başlangıçta XIV. yüzyıl nedir ve neden önemlidir Avrupa için? gibi soruların cevaplarını aramakla başlamıştık anlatımımıza... Evet XIV. yüzyıl, Avrupa için bir felaketler yüzyılı olmuştur. Ancak bunları anlatırken içinde Avrupa nedir? sorusunun da cevabını aramaya başladık. Çünkü bu dönem ruhsal, fiziksel ve fikrî olarak gerçekten karmaşık idi. Elbette ilk başta bu ne kadar basit bir soruymuş diye düşünülebilir. Ama inanın soru basit; ancak cevabı oldukça karmaşık. Cevabının doğruluğu da soruya bakış açınızla alakalı. Bu tanımları ve içinde barındırdığı kavramları şöyle bir irdeleyecek olursak öncelikle Ortaçağ- Karanlık gibi bir sıralama yaptığımızda bunların karşısı olan “Modernite” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekte “Modernite”, kurumsal gelişmenin doğurduğu teknik bir sonuç olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle bakıldığında sadece teknolojist bir bakış açısıyla incelenebilir. Geçmişine baktığımızda ise modernitenin Avrupa sömürgecilik tarihiyle eş zamanlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar karşısında “Batılılaşma nedir? sorusunun cevabını aramaya başlıyoruz. Bu kavram, sadece Avrupa için mi yoksa diğer toplumları da mı içine alarak mı kullanılmaktadır diye çelişkilerle karşılaşabiliriz. Ama anlaşıldığı üzere sadece Avrupa dışı toplumlara özgü değildir. İşte asıl ihtiyacımız olan kavram yani “Batı’nın da Batılılaşması”, burada karşımıza çıkmaktadır.

Bu konuda Couze Venn, moderniteyi değerlendirirken özellikle modernitenin dünyanın her yerinde aynı dercede etkili olmasına ve de tarihsellik taşımasına dikkat çekmiştir³⁵². Bu da bir toplumun her çağda veya her yüzyılda farklı değişim ve gelişmelerle karşı karşıya kalacağını daha net bir biçimde anlatmaktadır. Ayrıca daha yapmış olduğumuz değerlendirmeleri de doğrular niteliktedir.

352. Couze Venn, *Occidentalism*, Londra, 2000, s. 18-19.

Bu arada Foucault tarafından bu dönemi de tanımlayabilen “Pastoral İktidar” denilen bir kavram ortaya atılmıştır. XVIII. yüzyıla kadar özellikle Ortaçağda ve Kilise’nin denetiminde gelişmiş olan bu iktidar, modernitenin yalnız iktidarla kurduğu ilişkiyi değil, aynı zamanda onun bir uygarlık ve uygarlaştırma projesi olarak nasıl biçimlendiğini de irdelemektedir.³⁵³.

Dolayısıyla Avrupa, XVIII. yüzyılda bir dönüşüm yaşamaya başlar. Bu dönüşümün öncülü de asıl anlatmaya çalıştığımız Ortaçağdaki iyi ya da kötü değişim süreçleridir. İşte Avrupa’nın yaşadığı bu içe dönüş, “Aydınlatma” diyebiliriz.

Bu noktada geri dönüş yapacak olursak kelimelerimizi Modernite-Karanlık-Ortaçağ şeklinde tersinden sıraladığımızda Ortaçağın sanılanın aksine Avrupa’yı oluşturan en önemli çağ olduğu görülecektir. Tarihte bir benzeri olmayan Ortaçağın feodalitesi, Avrupa’yı yaratmıştır. Avrupa’nın gücü, feodal dışı üretim ilişkilerine dayanmaktadır.

Bu kitapta tanıdık olayları Avrupa ve Ortaçağ şartları doğrultusunda farklı şekillerde ve bakış açılarıyla anlatarak dikkat çekmek istediğimiz XIV. yüzyıl, Avrupa’nın Batılılaşma sürecindeki engellerin arka arkaya geldiği bir dönemdir. Avrupa, zor durumda kalmıştır. Halk, bilinçlenmeye başlamıştır bu karmaşa sırasında. Belki de kötü hatta dünyanın sonu sanılan bu süreç, Avrupa’ya ruh kazandırmıştı...Daha önceleri savaş alanında kalan duygu ve ruhlar, artık yerlerini daha farklı ve daha bilinçli oluşumlara bırakmaya başlamıştır.

Ve Prof. Cologero’nun dediği gibi “Avrupa’nın her ne olmasını istiyorsak Avrupa, O’ dur”. Dolayısıyla

“Ortaçağın da ne olmasını istiyorsak Ortaçağ, O’dur”.

353. Gary Gutting, *Michel Foucault’s Archeology of Scientific Reason*, Cambridge yay., 1989, s. 89-93; Michel Foucault, “Subject and Power”, *Power* (Ed. J.D. Faubion), New York, s. 216, 333.

XIV. YÜZYILDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR

1306- Yahudilerin Fransa'dan kovulması.

1306-Crescençalı Piero'nun Ortaçağın tarımsal bilgisinin bir özetini ortaya çıkarması.

1309-Papalığın Avignon'a yerleşmesi.

1310-Rouen Katedrali önünde Çile'nin ilk kez tasvir edilmesi.

1313-VIII. Heinrich'in Piza'da ölümü ve İmparatorluk düşünün sonu.

1313 –Dante'nin "Divina Commedia"yı tamamlaması.

1315- Morgarten Savaşı: İsviçre piyadesinin Habsburgları yenmesi.

1315-17-Avrupa'da yaygın kıtlık: XIV. Yüzyıl krizinin başlaması.

1321-Yahudilerle cüzzamlıların katledilmesi.

1337-Yüzyıl savaşlarının başlaması

1341- Cola di Rienzo'nun Roma'da yeniden Antikçağ tarzı bir yönetim oluşturma konusunda başarısızlığa uğraması.

1348-Kara Ölümün kıyımlara yol açması.

1358-Kraliyet Naibine karşı Paris isyanı-Etienne Marcel'in katli. Kuzeydoğu Fransa'da köylü isyanı.

1368-Litvanya Prensi Jogiello'nun Büyük Kazimierz'in kızı ve varisi Polonya-lı Jadwiga ile evlenmesi.

1378-Büyük Bölünmenin başlaması. Fransa'da Ciompi isyanı. Papa VI. Urbanus'un Roma'ya dönüşü.

1379-Philippe Van Artevelde'nin Gent'te isyanı.

1381-İngiltere'de Wat Tyler'in köylü isyanı.

1382-Wycliffe'in Heretiklikle suçlanması.

1394-Yahudilerin Fransa'dan kesin bir şekilde kovulması.

1397-Kalmar'da 3 İskandinav ülkesinin birleşmesi konusunda anlaşması.

1405-Kunta Horta Kararnamesinden sonra Almanların Prag'ı terk etmesi.

1414-1418-Konstanz Konsili.

- "Devotio Moderna", *Christian Spirituality: High Middle Ages and Reformation*, (Ed. Jill Raitt, Bernard McGinn, John Meyendorff), Londra, 1989.
- "St. Antony", *Catholic Encyclopedia*, (Ed. Butler), Robert Appleton Company and New Advent, New York, 1907.
- A Companion to Angels in Medieval Philosophy*, (Ed. Tobias Hoffmann), Brill yay., Leiden, 2012.
- A History of the Crusades*, (Ed. H. W. Hazards-Genel Ed. Kenneth M. Setton), University of Wisconsin yay., America, 1975.
- A Source Book of Medieval History*, (Ed. Frederic Austin Ogg), American Book Company, New York, 1908.
- Aberth, J.; *From the Brink of the Apocalypse: Confronting Famine, War, Plague and Death in the Later Middle Ages*, Routledge yay., New York, 2001.
- Aberth, John; *From the Brink of the Apocalypse*, 2001.
- Adrian Room, *Placenames of the World: Origins and Meanings of the Names for 6,600 Countries, Cities, Territories, Natural Features, and Historic Sites*, McFarland, 2006.
- Ahl, Diane Cole; *Benozzo Gozzoli*, Yale University yay., New Haven- Londra, 1996.
- Akasoy, Anna; "Islamic Attitudes to Disasters in the Middle Ages: A Comparison of Earthquakes and Plagues", *The Medieval History Journal*, 10, 2007, s. 387-410.
- Alchon, Suzanne Austin; *A Pest in the Land: New World Epidemics in a Global Perspective*, University of New Mexico yay., 2003.
- Alighieri, Dante; *Paradiso*, XXVII, 22-7.
- Armstrong, Edward – Ady Cecilia M.; *A History of Milan under the Sforza*, Methuen yay., 1907.
- Ayton, Andrew - Ayton-Preston, Philip; *The Battle of Crecy, 1346*, Boydell yay., 2005.
- Bailey, M. – Ashton, T.S.; "Demographic Decline in Late Medieval England", *Some Thoughts on Recent Research Economic History Review*, 49, 1996, ss. 1-19.
- Barry S. -Gualde, N.; "The Biggest Epidemic of History", *L'Histoire*, 2006.

- Bartlett, Robert; *England Under the Norman and Angevin Kings: 1075–1225*, Oxford University yay., Oxford, 2000.
- Bauer, Susan Wise; *Dünya Tarihi*, (Çev. Mihriban Doğan), c. 2, Say yay., İstanbul, 2014.
- Benedictow, Ole J.; *The Black Death 1346-1353*, The Boydell yay., Woodbridge, 2004.
- Benedictow, Olejorgen; *The Black Death, 1346-1353*, 2004.
- Bennett, Judith M. C.-Hollister, Warren; *Medieval Europe: A Short History*, McGraw-Hill, New York, 2006.
- Biraben, J. N.; "Diseases in Europe: Equilibrium and Breakdown of The Pathocenosis". *Western Medical Thought From Antiquity To The Middle Ages*, (Ed: Mirko D. Germek; Çev. Antony Shugaar), USA, 1998, ss. 319-354.
- Birdsall, Jean; *The Chronicles of Jean de Venette*, (Ed. Richard A. Newhall), N.Y. Columbia University yay., 1953.
- Boccaccio, G.; (Çev. Rekin Teksoy), İstanbul, 2009.
- Boeckl, Christine M.; *Images of Plauge and Pestilence: Iconography and Iconology*,
- Bogart, M. A.; *Brief Summary of the Middle Ages*, 2009, 2014.
- Bowers, K.W.; "Black Death", *Encyclopedia of PestilencePandemics and Plagues*, (Ed: Joseph-P. Byrne), Greenwood Publishing, USA, 2008.
- Bowlus, C. R.; "Ecological Crises in Fourteenth Century Europe", *Historical ecology: Essays on Environment and Social Change*, (Ed. L. Bilsky), National University yay., s. 86-99.
- Bradbury, Jim; *The Capetians*, 2007.
- Braudel, Fernand.; *The Structures of Everyday life: The Limits of the Possible*, (Çev. S. Reynolds), Harper and Row yay., New York, 1994.
- Broadberry, Stephen-Campbell, Bruce M. S.-vanLeewen, Bas; "English Medieval Population: Reconciling Time Series and Cross Sectional Evidence", *Medieval Poulation* 7, 2010, s. 1-43.
- Brossollet, J.; "L'Influence de la Peste du Moyen-Age sur le Thème de la Danse Macabre," *Pagine di Storia della Medicina*, c. 13, 1969.
- Brown, Alan; *Festivals in World Religions*, Longman yay., 1986.
- Brown, Elizabeth A. R.; "Philip V., Charles IV, and the Jews of France", *Speculum* 66, 2, 1991.
- Browning, Oscar; *Guelphs&Ghibe Uines*, 1893.

- Burns, Lerner Meacham; *Western Civilizations*, New York-Londra.
- Butler, N.; "Leprosy", *Cambridge Handbook of Psychology, Health And Medicine*, (Ed. Andrew Baum), Cambridge University yay., United Kingdom, 1997, s. 521.
- Byrne, J.P.; *Daily Life During The Black Death*, Greenwood yay., Londra, 2006.
- Byrne, Joseph P.; *The Black Death*, Greenwood yay., Londra, 2004.
- Campbell, B.; "Cause and Effect?- Physical Shocks and Biological Hazards", (Ed. S. Cavaciocchi), s. 13-32.
- Cardinal Henry Edward Manning, (Archbishop of Westminster, England), *The Vatican Decrees in their Bearing on Civil Allegiance*, New York, 1875.
- Cassirer, Ernst; "Some Remarks on the Question of the Originality of the Renaissance", *Journal of the History of Ideas* 4, 1, 1943.
- Champagne, Marie Therese; *The Relationship between the Papacy and the Jews in Twelfth Century Rome: Papal, Attitudes toward Biblical Judaism and Contemporary European Jewry*, 2005.
- Chapman, Anne; *The Black Death of the Fourteenth Century*, A Project of San Diego State University.
- Charles d'Orleans, "En Regardant vers le pais de France", *Oxford Book of French Verse*, Oxford, 1957, s. 30-31.
- Chavas, Jean Paul – Bromley, Daniel W.; *Journal of Agricultural Economics*, c. 56, 2, 2005, s. 217-237.
- Chronicle of Guglielmo Cortusi of Padua* (Chronica de Novitatibus Padue et Lombardie Guilielmi de Cortusis), *RIS*, (Ed. B. Pagnin).
- Chronicon Henrici Knighton, (Ed. J. R. Lumby), c. 2, Londra, 1889-95), ii.
- Clanchy, M. T.; *England and its Rulers: 1066–1307*, *Blackwell Classic Histories of England*, Blackwell yay., Oxford, 2006.
- Clark, Gregory; "Markets and Economic Growth: The Grain Market of Medieval England", *UCD*, ss. 1-39.
- Clay, R.M.; *The Medieval Hospitals of England*, Methuen & Co., Londra, 1909.
- Climate, H. Lamb; *History and the Modern World*, Routledge, Guildford Surrey.
- Cohen, Kathleen; *Metamorphosis of a Death Symbol: The Transi Tomb in the Late Middle Ages and the Renaissance*, Berkeley, University of California yay., Los Angeles-Londra, 1973.

- Cohn, Samuel K.; *The Black Death Transformed*, Arnold Publishing, 2002.
- Cohn, Samuel Kline; *Popular Protest in Late-Medieval Europe: Italy, France and Flanders*, Manchester University yay., 2004.
- Contamine, Philippe; *War in the Middle Ages*, (Çev. Michael Jones), Wiley-Blackwell yay., 1991.
- D. M. Bueno de Mesquita, *Giangaleazzo Visconti, Duke of Milan (1351 - 1402)*, 1941.
- Dam, Raymond Van; *Saints and Their Miracles in Late Antique Gaul*, Princeton Univ. yay., Princeton, 1993.
- Darton, E.; "The Evolution of Mission And Design of The Hospital", *Metropolis Magazine*, 1996, s. 1-21.
- Davies, Norman; *Avrupa tarihi*, (Çev. Burcu Çiğman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu, Suat Kaya), İmge yay., Ankara, 2011.
- Delacroix, Claudine -Besnier, John Kantakuzenos-Rome (1355-1375)- *Papal letters revisited, The Papacy and the EastIntellectual debates and cross-cultural interactions*, 1274-1439-Abstracts.
- DesOrmeaux, Anna L.; *The Black Death And Its Effect On Fourteenthand Fifteenth-century art*, Louisiana State University, 2007.
- Dewitte, Sharon N.; *Mortality Risk and Survival in the aftermath of the Medieval Black Death*, (Ed. Andrew Noymer), United States of America.
- Dixon, Gary; "Encounters in Medieval Revivalism", *Church History* 68,2, 1999.
- Dobson, R. B.; *The Peasant's Revolt of 1381*, Londra, 1983.
- Dom Anthony Maret-Crosby, "The monastic response to Papal reform", *Summi magistri and its reception; English Benedictine Congregation History Commission – Symposium*, 2001, ss. 1-9.
- Dom Anthony Maret-Crosby, "The monastic response to Papal reform".
- Drew, Katherine Fischer; *The laws of the Salian Franks (Pactus legis Salicae)*, Philadelphia, 1991.
- Duffy, Eamon; *Saints and Sinners: A History of the Popes*, Yale University yay., New Haven, 2006.
- Duiker, W.J.- Spielvogel, J.J.; *World History*, c.I, Wadsworth yay., 2007.
- Dyer, C.; *An Age of Transition? Economy and Society in England in the Later Middle ages*, Oxford University yay., UK, 2005.
- Dyer, C.; *Making a Living in the Middle Ages- The People of Britain 850-1520*, Yale University yay., New Heawen, 2002.

- Dyer, Christopher; "The English Medieval Village Community and Its Decline", *Journal of British Studies*, 33/4, 1994, ss. 407-429.
- Eichberger, Dagmar; "Close Encounters with Death; Changing Representations of Women in Renaissance Art and Literature," *Reading Texts and Images: Essays on Medieval and Renaissance Art and Patronage in Honour of Margaret M. Manion*, University of Exeter yay., UK, 2002
- Eidelberg, Philippe Gabriel; *The Great Rumanian Peasant Revolt of 1907, Origins of a Modern Jacquerie*, Leiden, 1974.
- Ekirch, A. Roger; *At Day's Close: Night in Times Past*, Norton, 2005.
- Elliott, L.; *Medieval Medicine And The Plague*, Crabtree Publishing Company, New York, 2006.
- Englebert, Omer; *The Lives of the Saints*, Barnes & Noble yay., New York, 1951.
- English and Scottish Popular Ballads*, (Ed. Helen Child Sargent-George Lyman Kittredge), Cambridge yay., Boston, 1904.
- Fagan, Brian; *The Little Ice Age*.
- Fagan, Brian; *The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850*, Basic Books, 2000,
- Faye Getz, *Medicine in the English Middle Ages*.
- Foucault, Michel; "Subject and Power", *Power* (Ed. J.D. Faubion), New York.
- Fraser, Evan D. G.; "Economic Crises, Land Use Vulnerabilities, Climate Variability, Food Security and Population Declines: Will History Repeat Itself or will Our Society Adapt to Climate Change?", *SRI Papers*, United Kingdom, 2009, ss. 1-31.
- Gallagher, Paul; *How the 14th Century Lombard Banks Created the Dark Age*, 2008.
- Gee, Henry – Hardy, William John; *Documents Illustrative of English Church History*, Londra, 1896.
- Genç, Özlem; "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını Ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri", *Tarih Okulu*, S. X, 2011, ss. 123-150.
- Gertsman, Elina; "The Dance of Death in Reval : The Preacher and His Audience," *Gesta*, c. 42, 2003.
- Getz, Faye; *Medicine in the English Middle Ages*, Princeton University yay., Princeton, 1998.
- Goff, Jacques Le; *Avrupa'nın Doğuşu*, (Çev. Timuçin Binder), İstanbul, 2008.
- Grada, Cormac O.; *Famine: A Short History*, Princeton University yay., 2009.

- Gray, Thomas; *Scalacronica*, (Çev. Herbert Maxwell), 1907.
- Gutting, Gary; *Michel Foucault's Archeology of Scientific Reason*, Cambridge yay., 1989.
- Habel, N.&Poulsen, B.; *The Danish Resources c. 1000-1550: Growth and Recession, 1569-1462*, Leiden, 2007.
- Handerson, H.E.; *Gilbertus Anglicus Medicine of The Thirteenth Century*, The Cleveland Medical Library Association, Ohio, 1918.
- Hansen, Brooks; *John the Baptizer: A Novel*, W. W. Norton yay., New York, 2009.
- Harita için bkz: <http://blogs.biomedcentral.com/bugbitten/2015/03/16/rats-exonerated-reservoir-hosts-black-death/>.
- Harita için bkz: <http://kids.britannica.com/comptons/art-166726/The-reach-of-the-Black-Death-in-Europe-from-1347>.
- Harris, M.; "Mother Cow", *Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture*, Londra, 1975, s. 11-32.
- Hay, D.; *Italian Clergy and Italian Culture in the Fifteenth Century*, Londra, 1973.
- Hays, J. N.; *Epidemics and Pandemics Their Impacts on Human History*, 2005.
- Hays, J.N.; *Burdens Disease: Epidemics And Human Response in Western History*, Rutgers University yay., USA, 2009.
- Hecker, I.F.C.; *The Black Death in The Fourteenth Century*, (Çev. B. G. Bawington), A. Schloss, Londra, 1833.
- Hecker, J. F. K.; *The Dancing Mania and The Black Death*, 2006.
- Heli Huhtamaa, *Frosts, Floods and Famines Climate in Relation to Hunger in North-East Europe, A.d. 1100-1550*, University of Eastern Finland Faculty of Social Sciences and Business Studies, 2011.
- Henderson, Ernest F.; *Select Historical Documents of the Middle Ages*, George Bell, Londra, 1910.
- Herlihy, D.; *The Black Death and the Transformation of the West*, Harvard University yay., Cambridge, 1997.
- Herlihy, David; *The Black Death and the Transformation of the West*, Harvard University yay., 1997.
- Hewitt, Herbert James; *The Black Prince's Expedition of 1355-1357*, 1958.
- Holbein, Hans; "The Dance of Death", Woodcut, before 1538, Londra, 1892.

- Holmes, George; *Europe: Hierarchy and Revolt, 1320-1450*, Londra, 1975.
- Hooper, Nicholas - Bennet, Matthew; *The Cambridge Illustrated Atlas of Warfare*, 1996.
- <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/File:Black-Death.jpg>.
- Huhtamaa, Heli; *Frosts, Floods and Famines: Climate in Relation to Hunger in North-East Europe (1100-1550)*.
- Huizinga, Johan; *The Waning of the Middle Ages*, Londra, 1955.
- Jacquot, D.; "Medical Scholasticism", *Western Medical Thought From Antiquity To The Middle Ages*, (Ed. Mirko D. Grmek- Çev. Antony Shugaar), USA, 1998, ss. 197-240.
- Jean, Charles-Sismondi, Leonard; *Italian Republics*, 1841.
- John Aberth, *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350, A Brief History with Documents*, Bedford/St. Martin's, Boston-New York, 2005.
- Jonathan Riley-Smith, *The Crusades: A History*, Continuum International yay., 2005.
- Jordan, W. C.; *Great Famine: Northern Europe in the Early Fourteenth Century*, Princeton University yay., 1996.
- Karl, Johann - Gieseler, Ludwig; *A Text-book of Church History*, c. 2, New York, 1857.
- Kelly, John; *The Great Mortality*, 2006.
- Kerr, Gordon; *Avrupanın Kısa Tarihi*, (Çev. Cumhur Atay), Kalkedon yay., İstanbul, 2011.
- Kinder-Hermann - Hilgemann, Werner; *Dünya Tarihi Atlası*, (Çev. Leyla Uslu), Odtü yay., Ankara, 2006.
- Lauderdale, P. - Harris, R.; "Introduction: In the Light of Andre Gunder Frank", *Journal of Developing Societies*, 24, 2008, s. 1-11.
- Leff, Gordon; "The Changing Pattern of Thought in the Earlier Fourteenth Century", *BJRL*, XLIII, 1961, s. 354-72.
- Leff, Gordon; *Medieval Thought from St Augustine to Ockham*, Harmondsworth, 1958.
- Lerner, R. E.; "The Black Death and Western European Eschatological Mentalities", *American Historical Review*, LXXXV, 1981, ss. 533-52.
- Liber Sextus Decretalium D. Bonifacii Papae VIII*, Francofurti, 1586.
- Logan, F. Donald; *A History of the Church in the Middle Ages*, 2002.
- Lunt, W. E.; "The First Levy of Papal Annates", 2013, *The Encyclopaedia Britannica*, c. 18, 1910, ss. 48-64.

- M. T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066–1307*, Blackwell yay., Malden, 1993, s. 3; David A. Carpenter, *The Reign of Henry III*, 1996.
- Malanima, Paolo; *Energy and Population in Europe, The Medieval Growth*, 2010.
- Marcha di Marco Battagli da Rimini, “Chronicle of Marco Battagli of Rimini”, In *Rerum Italicarum Scriptores*, c. 16, 3. Kısım, (Ed. A. F. Massèra), 1912.
- Marchant, Guy; *La danse macabre*, Paris, 1485.
- Marshall, Louise; “Manipulating the Sacred: Image and Plague in Renaissance Italy”.
- McSheffrey, Shannon; “Heresy, Orthodoxy and English Vernacular Religion 1480-1525”, *Past and Present*, 186, 1, 2005, ss. 47-80.
- McVaugh, M. R.; *Canonical Medicine: Gentile da Foligno and Scholasticism* in *Bulletin of the History of Medicine*, 76, 4, 2002.
- McVaugh, Michael R.; *Medicine before the Plague*, 2002.
- Medieval British Society*, 1066-1485.
- Metzger, *The Oxford Guide to People & Places of the Bible*, Oxford University yay.,
- Mirbt, Carl (Marburg Üniversitesinde Kilise Tarihi Profesörü, Almanya); *Quellen zur Geschichte des Papsttums (Sources for the History of the Papacy)*, Marburg, 1895.
- Miskimin, H.; *The Economy of Early Renaissance Europe*, Cambridge University yay., Cambridge, 1975.
- Montanari, M.; *The Culture of Food*, (Çev. C. Ipsen), Blackwell yay., Oxford.
- Moore, Jason W.; *The Crisis of Feodalism*, c.15, 2002, s. 301-322.
- Mortimer, I.; *The Time Traveller's Guide To Medieval England: A Handbook For Visitors To The Fourteenth Century*, Londra, 2009.
- Munro, J.H.; “Before and After The Black Death: Money, Prices and Wages in the Fourteenth Century England”, In *New Approaches to the History of Late Medieval and Early Modern Europe Selected Proceedings of Two International Conferences at the Royal Danish Academy of Sciences and Letters*, Copenhagen, Historisk-filosofiske Meddelser, c.104, 2009, s. 335-364.
- Neville Brown, *History and The Revelations of St. Birgitta of Sweden*, (Çev. Denis Michael Searby), c. 2, 2008.

- Nicolas, David M.; *Medieval Flanders*, Routledge, 2014.
- Nicolle, David; *The Great Chevauchée*, 2001.
- North, D.C.-Thomas, R.P.; *The Rise of the Western World: A New Economic History*, Cambridge University yay., New York, 1973.
- Other Middle Ages*, (Der. Michael Goodich), 1998.
- Ozment, S.; *The Ages of Reform (1250-1550), An Intellectual and Religious History of Late Medieval and Reformation Europe*, Yale University yay., New Haven, 1980.
- Palalı, M. Z.; "Cüzzam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. 8. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 150-152.
- Patterson, Lee; *Literary Practice and Social Change in Britain, 1380-1530*.
- Phillips, Walter Alison; "Beguines", *Encyclopædia Britannica*, c. 3, Cambridge University yay., 1911, ss. 652, 653.
- Pirenne, Henri; *Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim yay., 2009.
- Plucknett, Donald L.; "Saving Lives Through Agricultural Research", *Issues in Agriculture, Consultative Group on International Agricultural Research*, 1, United States, 1991, s. 1-18.
- Poos, L.R.; *A Rural Society after the Black Death: Essex 1350-1525*, Cambridge University yay., Cambridge, 1991.
- Potter, R.; "Documents on the changing status of the English Vernacular, 1500-1540".
- Potthast, August; *Regesta Pontificum Romanorum II*, Berlin, 1875.
- Raccagni, G.; "The teaching of rhetoric and the Magna Carta of the Lombard cities: the Peace of Constance, the Empire and the Papacy in the works of Guido Faba and his leading contemporary colleagues", *Journal of Medieval History*, 39, 2013, s. 61-79.
- Rahn, Otto; *Crusade Against the Grail*, (Çev. Christopher Jones), 1933, s. 1.
- Ramankutty, N.; "Global Land-Cover Change: Recent Progress. Remaining Challenges". *Land-Use And Land-Cover Change: Local Processes and Global Impacts*, (Ed. F. Lambin), ss. 9-40.
- Raoult, Drancourt *Paleo microbiology: Past Human Infections*, 2008.
- Rawcliffe, Carole; *Medicine and Society in Later Medieval England*, Sutton yay., 1997.
- Reale, Nancy M.; *Boccaccio's Decameron: A Fictional Effort to Grapple with Chaos*.

- Rees, W.; "The Black Death as Recorded in English Manorial Documents", *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, XXVI, 2.
- Renaissance Art and Literature, Reading Texts and Images: Essays on Medieval and Renaissance Art and Patronage in Honour of Margaret M. Manion, University of Exeter yay., UK, 2002.
- Renaissance Quarterly, c. 47, 3, 1994.
- Richard Lodge, *The Close of the Middle Ages, 1272-1494*, 1906.
- Schaff, Philip; *History of the Christian church*, c. 5, New York, 1910.
- Scott, Susan- Duncan, Christopher *Biology of Plagues: Evidence from Historical Populations*, Cambridge University yay., 2001.
- Scott, Tenner - Schamess, Andrew; "Pandemic, Medicine, and Public Health: *Yersinia pestis* and fourteenth-century European culture." *The Pharos of Alpha Omega Alpha – Honor Medical Society*, c. 56, 1993, s. 6-10.
- Scrimshaw, N. S.; "Historical Concepts of Interactions, Synergism and Antagonism Between Nutrition and Infection", *J. Nutr* 133, 2003, ss. 316-321.
- Sen, Amartya; *Poverty and Famines; an Essay on Entitlement and Deprivation*, Clarendon yay., Oxford, 1981.
- Serdar, Murat; "Ortaçağ Avrupasında Tanrının Laneti Cüzzam ve Cüzzam Evleri", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. II, 2014, s. 100-110.
- Siraisi, N. G.; *Medieval & Early Renaissance Medicine*, The University of Chicago yay., Chicago, 1990.
- Slavin, Philip; "How Great Was the Great famine of 1314-22 Between Ecology and Institutions", Yale University, 2009.
- Strangio, Donatella- Alfani, Guido- Mocarelli Luca; *Famines in Italy: A Chronology and a Short Account (1250-1810)*.
- Stump, Philip H.; *The Reforms of the Council of Constance (1414-1418)*, I. J. Brill yay., New York, 1994.
- Sulpicius Severus, *The Life of St. Martin, Three Letters on St. Martin, Two Dialogues, The Western Fathers*, (Çev.-Ed. F. R. Hoare), Londra, 1980.
- Sumption, Jonathan; *The Hundred Years War*, c. 2, 1999.
- Stefani, Marchione di Coppo, *Cronaca fiorentina. Rerum Italicarum Scriptores*, (Ed. Niccolo Rodolico), c. 30, 1903-13.
- Tenner, Scolt-Schamess, Andrew; "Pandemic, Medicine and Public Health: *Yersinia Pestis* and Fourteenth Century European Culture", *The Pharos of Alpha Omega Alpha-Honor Medical Society*, c. 56, No: 4, 1993.

- Thateber Oliver J. - McNeal, Edgar H.; *A Source Book for Mediaval History*, 1905.
- The Black Death*, (Çev ve Der. Rosemary Horrox), Manchester University yay., 1994.
- The Chronicles of Froissart, 1978.
- The Chronicle of Jean de Venette*, (Ed. Richard A. Newhall-Çev. Jean Bird-sall), Columbia University yay., New York, 1953.
- The History of St. Catherine of Siena and Her Companions*, c. 1, 1899.
- The Hundred Years War*, (Der. L.J. Andrew Villalon -Donald J. Kagay), 2008.
- The Life Antony and the Letter to Marcellinus*, (Ed. Athanasius), Psulist yay., Mahwah, 1979.
- The Opus Majus of Roger Bacon*, (Ed. John Henry Bridges), c. 2, Oxford, 1897; Londra, Oxford, Edinburgh, 1900.
- The Political Songs of England, from the Reign of John to That of Edward. II*, (Der. Thomas Wright), 1839.
- Thomas F. Madden, *The New Concise History of the Crusades*, 2005.
- Thomas, Hugh; *The Norman Conquest: England after William the Conqueror. Critical Issues in History*, Rowman & Littlefield y Lanham, yay., 2007.
- Thomdike, Lynn; *A History of Magic and Experimental Science*, 1934.
- Thorndike, Lynn; "Consilia and More Works in Manuscript by Gentile da Foligno", *Medical History*, 3, 1, 1959, s. 8-19.
- Tierney, Brian; *The Crisis of Church and State, 1050-1300*, Toronto University yay., Toronto, 1988-1964.
- Timio, Mario; "Gentile da Foligno, "a Pioneer of Cardioneurology: Commentary on Carmina de Urinarum Iudiciis and De Pulsibus", *American Journal of Nephrology*, 19, 1999, s. 189-192.
- Tosti, Don Louis; *History of Pope Boniface VIII And His Times with Notes and Documentary Evidence*, (İtalyanca'dan Çev. Mgr. Eugene- J. Donnelly), New York, 1911.
- Tosti, Luigi; *History of Pope Boniface VIII and his times, with Notes and Documentary Evidence*, New York, 1911.
- Tuchman, Barbara W.; *A Distant Mirror: The Calamitous 14th Century*, New York, 1978.
- Trautman, J.R.; "A Brief History of Hansen's Disease", *Bulletin of The New York Academy of Medicine*, c. 60., No: 7, 1984, s. 689-695.

- Twigg, G.; *The Black Death: A Biological Reappraisal*, London, 1984.
- Twigg, Graham; *The Black Death: A Biological Reappraisal*, Schocken Books, 1985.
- Ülgen, Pınar; *Ortaçağ Avrupasında Kölelik, Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2013.
- Urban, William; *Livonian Crusade*, America Üniversitesi yay., 1981.
- Utterback, K. T.; "Review: Charty And Welfare: Hospitals And The Poor in Medieval Catalonia By James William Brodman", *Medieval Academy of America*, 2001, ss. 690-692.
- Varlık, N.; "Tâûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, ss. 175-177.
- Venn, Couze; *Occidentalism*, Londra, 2000.
- Vitalis, Ordericus; *The Ecclesiastical History of England and Normandy*, (Çev. Thomas Forester), c. 4, 1856.
- Volckart, Oliver – Wolf, Nikolaus; "Estimating Medieval Market Integration: Evidence from Exchange Rates", 2004.
- Wallis, F.; *Medieval Medicine A Reader*, University of Toronto yay., New York, 2010.
- Walsh, J.J.; *Old-Time Makers of Medicine*, Fordham University yay., New York, 1910.
- Weakland, John E.; Pastorelli, Pope, and Persecution", *Jewish Social Studies* 38, 1976.
- Webb, Robert L.; "John the Baptist and his relationship to Jesus", (Ed. Bruce David Chilton- Craig Alan Evans), *Studying the Historical Jesus: Evaluations of the State of Current Research*, Brill yay., 1998, s. 219.
- William Shakespeare, *King Richard the Second*, II.
- Williams, Bernadette; *The Annals of Ireland by Friar John Clyn*, Four Courts yay., Dublin, 2007.
- Williams, George L.; *Papaz Genealogy*, 1981.
- Williamson, James Alexander; *The Evolution of England: A Commentary on the Facts*, Clarendon yay., Oxford, 1944.
- Wray, Shona Kelly; "Children during the Black Death", *Children and Youth in History*, <http://chnm.gmu.edu/cyh/case-studies/167> (November 10, 2016).
- Wray, S.K.; *Communities And Crisis –Bologna During The Black Death*, Brill yay., Leiden, 2009.

- Wray, Shona Kelly; "Children during the Black Death", *Children and Youth in History*, Item #167, <http://chnm.gmu.edu/cyh/case-studies/167> (accessed November 10, 2016).
- Wright, Nicholas; *Knights and Peasants*, 1981.
- Wright, T.; "Poem in the Evil Times of Edward II", *In Medieval English Political Writings*, (Ed. J. M. Dean), Medieval Institute yay., Kalamazoo, Michigan.
- Ziegler, J.; *Medicine And Religion C. 1300 –The Case of Arnau De Vilanova*, Clarendon yay., Oxford, 1998.
- Ziegler, Philip; *The Black Death*, Londra, 1970.

DİZİN

A

Acciaivolis, 111, 114
Acheron, 131
Açlık, 15, 16, 25, 52, 82
Agincourt, 99
Agrarian crisis, 14
Akdeniz, 17, 114
Akitanyalı Eleonore, 90
Akut ateş, 25
Albi, 82
Alkmonton, 31
Alman Luciferciler, 142
Almanya, 17, 18, 22, 41, 49, 51, 84, 85, 91, 106, 114, 133, 137, 141
Alpler, 15, 144
Anjou Kontu, 87, 90
Annales Flandriae, 145
Annates, 151
Arras Kongresi, 99
Augustinusçu, 148
Avignon, 12, 13, 35, 49, 51, 83, 85, 119, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 141, 151, 155
Aziz Nicholas, 30, 31
Aziz Thomas, 31

B

Baltık, 17, 41
Bardi, 111, 113, 114, 115
Bardis Bankası, 11
Basel Konsili, 138
Basle, 49
Başpiskopos İslip, 148

Batı Avrupa, 16, 19, 20, 22, 46, 65, 78
Beghardlar, 145
Benedikten, 70, 102
Bernaba, 133, 134, 137
Bernard Guenée, 104
Bernard Gui, 82
Bizans, 29, 96, 102, 139
Black Guelph, 111, 112
Blyth, 31
Bohemya, 93, 114, 142, 146, 149, 150
Bologna, 56, 133, 134
Boniface, 64, 119, 121
Bonifacius VIII, 128
Bordeaux, 41, 53, 82, 105, 129
Boughton, 30
Bretigny Antlaşması, 98
Bristol, 49, 50, 52
Büyük Bölünme, 129, 137, 139, 143, 144, 155
Büyük kıtlık, 14, 18, 19, 20, 22, 24, 26, 39, 102
Büyük Pestilence, 32

C

Cambridge, 54
Cannibalism, 24
Canterbury, 12, 53, 73, 148
Careassanne, 82
Castelsarrasin, 82
Cenova, 63, 64, 95, 100, 106, 113, 114, 136, 137
Charlemagne, 111

Charles VI, 98, 102
Chillon, 84
Clement V, 129, 130, 132, 133
Clement VI, 49, 58, 64, 133
Clement VII, 135, 136, 137
ClericosLaicos, 119, 120, 130
Cocytus, 131
Cola diRienzi, 114
Constance Barışı, 112
Constance Konsili, 138
Conurbation, 95
Crecy, 92, 93, 99
Cüzzam, 27, 27, 28, 29, 30, 31, 83, 84, 89, 155
Cüzzam evleri, 30, 31

D

Danimarka, 20, 22, 32, 41
Dante, 91, 112, 129, 155
Dartmoor, 15
Devotio moderna, 151
Dizanteri, 25, 84,
Doğu Avrupa, 16, 19, 20, 96, 139
Dominiken, 82, 145
Dresden, 84
Dupplin Moor Muharebesi, 89

E

Ecorcheurs, 105
Edinburgh - Northampton
Antlaşması, 86, 89
Edward Balliol, 89
Edward II, 84, 85, 86, 87, 89, 90
Edward III, 51, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 98, 113

Engizisyon, 31, 82, 142
Engizisyon Hastanesi, 31
Epidemic, 31, 33, 47, 54
Erfurt, 49
Eskiçağ, 7, 13, 21, 63
Eugenius IV, 138

F

Fatih William, 105
Flagellant, 58, 83, 145
Flandre, 15, 67, 81, 82, 85, 96
Floransa, 10, 11, 20, 26, 36, 42, 43, 49, 51, 52, 54, 55, 64, 66, 67, 95, 102, 111, 112, 113, 114, 115, 129, 134, 135, 137, 138
Fransa, 12, 15, 17, 22, 24, 46, 51, 54, 55, 57, 61, 63, 66, 67, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 113, 118, 119, 129, 131, 133, 136, 137, 141, 152, 156
Fransiskan, 33, 40, 49, 134, 142
Frederick Barbarossa, 112

G

Gallie, 131
Gaskonya, 85, 92, 97, 130
Geert Groote, 151
Geoffroy de Meaux, 17
Ghibelline, 11, 62
Giovanni Boccaccio, 42, 44
Giovanni, 42, 102, 133
Gregorius IX, 132
Grenoble, 9
Guelph, 11, 62, 111, 112, 113
Guienne Düklüğü, 86, 92

Guyenne, 85, 96

Günahkâr şehir, 136

H

Haçlı, 10, 29, 84, 99

Haçlı Seferleri, 10, 29

Hansa Birliği, 106, 114

Henry II, 90

Henry V, 103

Hospitalier, 113, 114

Hugues Capet, 87, 91

Huntingdon, 31, 54

Huşçu, 146, 150

I

Ioannes XXII, 83, 85

Isabella, 86, 87

İ

İklim, 14, 15, 19, 21, 26, 41, 102

İmparator Sigismund, 150

İngiltere, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 30, 31, 35, 41, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 61, 65, 66, 67, 74, 81, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 93, 96, 97, 98, 100, 103, 104, 105, 106, 113, 119, 136, 141, 142, 143, 146, 151, 152, 155

İrlanda, 22, 35, 36, 41, 90

İskoçya, 15, 22, 86, 89, 90, 92, 93, 96, 97, 105, 136

İspanya, 55, 56, 63, 96, 105, 106, 113

İtalya, 11, 20, 21, 22, 26, 40, 42, 44, 47, 48, 49, 56, 61, 63, 85, 95, 102, 111, 112, 113, 114, 130, 133, 134, 135, 136, 137, 144, 146

İzole etme, 28

J

Jacquerie Ayaklanması, 12, 65, 66, 99, 100

Jacques Bonhomme, 99, 100

Jacques d'Euse, 85

Je anne d'Arc, 104, 105

Jean Caboche çetesi, 99

Jean Froissart, 65, 84, 91, 101, 137

Jean II, 97

Jean Le Posthume I, 86

Joanna I, 133

John Hus, 146, 149

John Wycliffe, 142, 146

K

Kalmar birliği, 96

Kara Ölüm, 10, 22, 31, 32, 35, 39, 45, 46, 49, 57, 61, 63, 65, 66, 71, 79

Kara Veba, 14, 21, 37, 78

Kastilya, 98, 105, 113, 136

Katharosçular, 146

Katolik, 29, 124, 132, 138, 139,

Kayseri, 29

Kilise reformu, 142

Konstanz Konsili, 138, 149, 150, 155

Köylü İsyanı, 99

Kral Ludwig, 91

Kriz, 10, 14, 20, 26, 27, 30, 39, 81, 111, 115, 128, 129, 135, 145, 155

Kutsal Roma, 91, 92, 111, 112, 133, 139

L

L'Arbredesbatailles, 102

Lanercost kroniği, 84, 89

Légistes, 130
Les Grandes Chroniques de France, 152
Limburg, 49
Lollardlar, 142, 143, 146 ,147
Louis X, 86, 119
Lubeck, 49
Luccalı Bartolomeo, 112

M

Madonna, 77, 78
Magna Carta, 85, 112
Maillotins İsyanı, 99
Mainz, 84
Malestroit Antlaşması, 92
Malthusian Scenarioa, 23
Marseilles, 49
Marsilya, 35, 63
Martinus V, 138, 139
Melcombe Regis, 49
Milano Başpiskoposu Ottone, 133
Milano, 95, 100, 133, 134, 137
Moğol, 40, 96
Monnikhuizen Manastırı, 151
Montclus, 82
Montpellier, 64, 65
Mortimer, 86, 87
Moselle, 9
Müslümanlar, 83

N

Naples, 113, 133
Norman St. Evroult Vakayinamesi, 17, 27, 85
Normandiya, 92, 93, 97, 105

Northumberland, 17

Norwich, 50, 54

O

Oisans, 9
XIV. yüzyıl (Ondördüncü Yüzyıl) 7, 9, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 23, 26, 27, 30, 31, 32, 37, 61, 69, 79, 81, 95, 97, 98, 102, 104, 112, 113, 114, 117, 119, 128, 129, 132, 139, 143, 144, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 155
On İki Karar, 143
Ortaçağ Papası, 128
Ortaçağ, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 45, 46, 59, 61, 63, 76, 98, 106, 128, 139, 143, 144, 151, 152, 153, 154, 155
Oxford, 30, 52, 146, 147

Ö

Ölüm Dansı, 59, 75

P

Padovalı Marsilius, 91
Papalık, 83, 92, 114, 117, 118, 119, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 151
Paris, 35, 37, 39, 41, 45, 46, 49, 51, 64, 65, 67, 84, 99, 130, 155
Paskalya, 10, 35, 145
Pastoureaux, 81, 82, 83, 119
Peruzzi Bankası, 10, 111, 113, 114
Petrarch, 13, 53, 131
Petrus, 57, 124, 125, 136
Philippe Contamine, 102
Philippe de Valois, 87, 90

Philippe le Bel IV, 118
Philippe le Hardi III, 118
Philippe V, 81, 82, 83, 84, 86, 91,
118, 119
Philippe VI, 45, 87, 90, 93
Pisa Konsili, 138
Piskopos Boniface, 121
Pistoia, 9
Plantegenet, 85
Pluscarden kroniği, 15
Poitiers, 99
Polonya, 41, 84, 96, 155
Protestan, 142, 143, 146, 147

Q

Quo Warranto, 85

R

Raimon de Cornet, 139
Regnum Italicum, 133
Rhine, 9, 58
Rhone, 131, 141
Regnum Italicum, 133
Richard II, 30, 68, 103, 104
Robert III, 81
Roma, 85, 117, 129, 130, 132, 133,
134, 135, 136, 137, 138, 150, 155
Rönesans, 9, 22, 33, 45
Rusya, 20, 22, 24, 41, 96, 139

S

Sal Yasası 87, 91
Salgın, 12, 13, 20, 21, 27, 33, 35, 36,
37, 41, 42, 43, 46, 47, 49, 52, 54, 56,
57, 62, 64, 65, 74, 81, 99, 102, 119
Salique Yasası, 86

San Biagio, 56, 57
Savaş, 12, 21, 25, 27, 67, 81, 84, 85,
86, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99,
100, 102, 103, 104, 105, 106, 114,
128, 137, 154, 155
Schizma, 13
Scone, 89
Sherburn, 31
Sicilya, 39, 40, 95, 128
Sienali St. Catherine, 132
Signoria, 95
Sluys Muharebesi, 90, 92
Southampton, 31, 49
Speyer, 84

St. Denis, 95

St. Peter, 132

Stepney Green, 85

Strasbourg, 84

Strasburg, 49, 58

Stuttgart, 84

Su baskını, 17

Sudbury, 12, 30

T

Tapınak Şövalyeleri, 130, 141

Thomas Gray, 89

Thucydides, 12

Toskana, 9, 114

Toulouse, 41, 82, 83

Tufan, 17, 124

Tüberküloz, 28

U

Ulm, 84

Unam Sanctum Fermanı, 117, 119,
123, 129

Urbanus V, 132, 133, 134, 135
Urbanus VI, 135, 136, 137, 155

V

V. Martinus, 138 139
Vadstenalı Birgitta, 134
Valdocular, 146
Vatikan, 137
Venedik, 11, 25, 49, 64, 95, 100, 106, 111, 112, 114, 137
Venedikli Enrico Paolino, 112
Venedikli Ziani, 112
Vistonci, 11, 133, 134, 135, 137
Voltaire, 81

W

Wales, 18, 22
Weimar, 49
Westminster, 53, 85, 86
William Chester Jordan, 102

Y

Yahudiler, 51, 58, 82, 83, 84, 155
York, 15, 30, 31, 50
Ypres, 17
Yüzyıl Savaşları, 13, 81, 90, 92, 99, 102, 103, 105, 113, 155

Pınar Ülgen 1980 yılında Elazığ'da doğdu. 2004 yılında "Ortaçağ Avrupasında Sanayi" adlı Yüksek İlsans tezini ve 2008 yılında ise "XI.-XV. Yüzyıllarda Yakındoğu ve Avrupa'da Teknolojik Gelişmeler ve Bu Gelişmelerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri" adlı doktora tezini tamamlayarak 2009 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Yrd. Doç. Dr. olarak görevine başladı. 2011-2012 Akademik Yılında Bilim ve Sanat Ödülü almıştır. 2014 yılında ise doçent oldu ve halen Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak (Doçent) görevine devam etmektedir. Ortaçağ Avrupa tarihi ve karşılaştırmalı tarihle alakalı çok sayıda makaleleri bulunan yazarın, "Doğu-Batı Arasında Teknoloji Transferi", Ortaçağ Avrupasında Kölelik-Toplum ve Hukuk", Münir Atalar Armağanı—Ortaçağ Tarihi Yazıları (editör ve kitap bölümü yazarı olarak) adlı kitapları bulunmaktadır. Evli ve iki çocuk annesi olan yazar İngilizce, Latince ve ayrıca da orta seviyede Fransızca bilmektedir.

"Pro patria mori - Vatan için ölmek"

Ernest Kantorowicz

Bu özdeyiş, XIV. yüzyıl Avrupa'sında insanların ölümle mücadelesini, milli bilincin oluşmasını, gelecek nesillere miras bırakılması için yapılan savaşları ve bu felaketler yüzyılını anlatmaktadır.

Burada karşımıza gerçeği ararken uzaklara kaçmaya çalışan ve bunun yanı sıra evrenselliğini sonuna kadar koruyabilen bir Ortaçağ çıkmaktadır. Ortaçağda Avrupa, dünyayı kendi aynasında inşa etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu aynada çok farklı yansımalarla karşılaşmaktayız. Bu dünya, hayaller, hayaletler ve düşlerle dolu olup mistisizm, aşırı boyutlara ulaşmıştır. Tüm insanlar, kendilerine daha güvenli bir dünya oluşturma arzusunda olup bunun için yapılanlar, tam anlamıyla insanları illüzyonlarla dolu bir dünyada yok olmaya zorlamıştır. Ortaçağ insanı da yok oluşa karşı koymak için bu illüzyonlara karşı büyük bir mücadele göstermiştir.

Bunlara karşılık "Aydınlanmanın Ortaçağın bittiği yer olmadığını" söyleyebiliriz. Bu noktada La Palisse'nin, "Biten her çağ bitmiştir! Öyle olmasa "Tarih" olmazdı; bitmez tükenmez bir geniş zaman içinde yaşırdık" sözü akla gelmektedir. Ama buradaki asıl sorun, bu çağdan bitmemiş nelerin kaldığıdır. Yani Ortaçağa çok şey borçluyuz. Çünkü biz, Ortaçağın çocuklarıyız.

ISBN: 978-605-396-442-3



9 786053 964421

